

CARTA ENCÍCLICA
Laudato si'
DEL SANT PARE FRANCESC
SOBRE LA CURA DE LA CASA DE TOTS

1. «*LAUDATO SI', mi Signore*» - «Lloat sigueu, Senyor meu», cantava sant Francesc d'Assís. En aquest formós càntic ens recordava que la nostra casa de tots és també com una germana, amb la qual compartim l'existència, i com una mare bella que ens acull entre els seus braços: «Lloat sigueu, Senyor meu, per la nostra germana terra, la qual ens sosté, i governa i produeix diversos fruits amb acolorides flors i herbes».¹

2. Aquesta germana clama pel dany que li provoquem a causa de l'ús irresponsable i de l'abús dels béns que Déu hi ha posat. Hem crescut pensant que érem els seus propietaris i dominadors, autoritzats a espoliar-la. La violència que hi ha en el cor humà, ferit pel pecat, també es manifesta en els símptomes de malaltia que advertim en el sòl, en l'aigua, en l'aire i en els éssers vivents. Per això, entre els pobres més abandonats i maltractats, hi ha la nostra oprimida i devastada terra, que «gemega i sofreix dolors de part» (Rm 8,22). Oblidem que nosaltres mateixos som terra (cf. Gn 2,7). El nostre propi cos està constituït pels elements del planeta, el seu aire és el que ens dóna l'alè i la seva aigua ens vivifica i restaura.

Res d'aquest món no ens resulta indiferent

3. Fa més de cinquanta anys, quan el món estava vacil·lant al fil d'una crisi nuclear, el sant papa Joan XXIII va escriure una encíclica en la qual no es conformava rebutjant una guerra, sinó que volgué transmetre una proposta de pau. Adreçà el seu missatge *Pacem in terris* a tot el «món catòlic», però hi afegia «i a tots els homes de bona voluntat». Ara, davant la deterioració ambiental global, vull adreçar-me a cada persona que habita aquest planeta.

¹ Càntic de les criatures: *Fonti Francescane (FF)* 263.

En la meua exhortació *Evangelii gaudium*, vaig escriure als membres de l'Església amb vista a mobilitzar un procés de reforma missionera encara pendent. En aquesta encíclica, intento especialment entrar en diàleg amb tothom a propòsit de la nostra casa de tots.

4. Vuit anys després de *Pacem in terris*, en 1971, el beat papa Pau VI es va referir a la problemàtica ecològica, presentant-la com una crisi, que és «una conseqüència dramàtica» de l'activitat descontrolada de l'ésser humà: «A causa d'una explotació inconsiderada de la natura, [l'ésser humà] corre el risc de destruir-la i de ser al seu torn víctima d'aquesta degradació».² També va parlar a la FAO sobre la possibilitat d'una «catàstrofe ecològica sota l'efecte de l'explosió de la civilització industrial», subratllant la «urgència i la necessitat d'un canvi radical en el comportament de la humanitat», perquè «els progressos científics més extraordinaris, les proeses tècniques més sorprenents, el creixement econòmic més prodigiós, si no van acompanyats per un autèntic progrés social i moral, es giren en definitiva contra l'home».³

5. Sant Joan Pau II es va ocupar d'aquest tema amb un interès cada vegada més gran. En la seva primera encíclica, advertí que l'ésser humà sembla «no percebre altres significats en el seu ambient natural, sinó solament aquells que serveixen els fins d'un ús immediat i consum».⁴ Successivament va cridar a una *conversió* ecològica global.⁵ Però al mateix temps féu notar que es fa poc esforç per «salvaguardar les condicions morals d'una autèntica *ecologia humana*».⁶ La destrucció de l'ambient humà és una cosa molt seriosa, perquè Déu no sols va encomanar el món a l'ésser humà, sinó que la seva pròpia vida és un do que ha de ser protegit de diverses formes de degradació. Tota pretensió de cuidar i millorar el món suposa canvis profunds en «els estils de vida, els models de producció i de consum, les estructures consolidades de poder que regeixen avui la societat».⁷ L'autèntic desenvolupament humà posseeix un caràcter moral i suposa el ple respecte a la persona humana, però també ha de prestar

² Carta ap. *Octogesima adveniens* (14 maig 1971), 21: AAS 63 (1971), 416-417.

³ *Discurs a la FAO en el seu 25è aniversari* (16 novembre 1970): AAS 62 (1970), 833.

⁴ Carta enc. *Redemptor hominis* (4 març 1979), 15: AAS 71 (1979), 287.

⁵ Cf. *Catequesi* (17 gener 2001), 4: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (19 gener 2001), p. 12.

⁶ Carta enc. *Centesimus annus* (1 maig 1991), 38: AAS 83 (1991), 841.

⁷ *Ibid.*, 58, p. 863.

atenció al món natural i «tenir en compte la naturalesa de cada ésser i la seva mútua connexió en un sistema ordenat».⁸ Per tant, la capacitat de transformar la realitat que té l'ésser humà ha de desenvolupar-se sobre la base de la donació originària de les coses per part de Déu.⁹

6. El meu predecessor Benet XVI va renovar la invitació a «eliminar les causes estructurals de les disfuncions de l'economia mundial i corregir els models de creixement que semblen incapaços de garantir el respecte del medi ambient».¹⁰ Va recordar que el món no pot ser analitzat solament aïllant-ne un dels aspectes, perquè «el llibre de la natura és un i indivisible», i inclou l'ambient, la vida, la sexualitat, la família, les relacions socials, etc. Per consegüent, «la degradació de la natura està estretament unida a la cultura que modela la convivència humana».¹¹ El papa Benet ens va proposar de reconèixer que l'ambient natural és ple de ferides produïdes pel nostre comportament irresponsable. També l'ambient social té les seves ferides. Però totes elles es deuen en el fons al mateix mal, és a dir, a la idea que no existeixen veritats indiscutibles que guiïn les nostres vides, per la qual cosa la llibertat humana no té límits. S'oblida que «l'home no és solament una llibertat que ell es crea per si sol. L'home no es crea a si mateix. És esperit i voluntat, però també natura».¹² Amb paternal preocupació, ens va invitar a prendre consciència que la creació es veu perjudicada «allà on nosaltres mateixos som les darreres instàncies, allà on el conjunt és simplement una propietat nostra i el consum és tan sols per a nosaltres mateixos. El malbaratament de la creació comença allà on no reconeixem ja cap instància per damunt de nosaltres, sinó que només ens veiem a nosaltres mateixos».¹³

Units per una mateixa preocupació

7. Aquestes aportacions dels Papes recullen la reflexió d'innombrables científics, filòsofs, teòlegs i organitzacions socials que han enriquit el pensament de l'Església sobre aquestes qüestions. Però no podem ignorar

⁸ JOAN PAU II, Carta enc. *Sollicitudo rei socialis* (30 desembre 1987), 34: AAS 80 (1988), 559.

⁹ Cf. ID., Carta enc. *Centesimus annus* (1 maig 1991), 37: AAS 83 (1991), 840.

¹⁰ Discurs al Cos diplomàtic acreditat davant la Santa Seu (8 gener 2007): AAS 99 (2007), 73.

¹¹ Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 51: AAS 101 (2009), 687.

¹² Discurs al Deutscher Bundestag, Berlín (22 setembre 2011): AAS 103 (2011), 664.

¹³ Discurs al clergat de la Diòcesi de Bolzano-Bressanone (6 agost 2008): AAS 100 (2008), 634.

que també fora de l'Església Catòlica, altres Esglésies i Comunitats cristianes –com també altres religions– han desenvolupat una àmplia preocupació i una valuosa reflexió sobre aquests temes que ens preocupen a tots. Per posar només un exemple destacable, vull recollir breument part de l'aportació de l'estimat patriarca ecumènic Bartomeu, amb qui compartim l'esperança de la comunió eclesial plena.

8. El patriarca Bartomeu s'ha referit particularment a la necessitat que cadascú es penedeixi de les seves pròpies maneres de danyar el planeta, perquè, «en la mesura en què tots generem petits danys ecològics», som cridats a reconèixer «la nostra contribució –petita o gran– a la desfiguració i destrucció de la creació».¹⁴ Sobre aquest punt ell s'ha expressat repetidament d'una manera ferma i estimulante, invitant-nos a reconèixer els pecats contra la creació: «Que els éssers humans destrueixin la diversitat biològica en la creació divina; que els éssers humans degradin la integritat de la terra i contribueixin al canvi climàtic, despellant la terra dels seus boscos naturals o destruint-ne les zones humides; que els éssers humans contaminin les aigües, el sòl, l'aire. Tots aquests són pecats».¹⁵ Perquè «un crim contra la natura és un crim contra nosaltres mateixos i un pecat contra Déu».¹⁶

9. Al mateix temps, Bartomeu va cridar l'atenció sobre les arrels ètiques i espirituals dels problemes ambientals, que ens inviten a trobar solucions no sols en la tècnica sinó en un canvi de l'ésser humà, perquè altrament afrontariem només els símptomes. Ens proposà de passar del consum al sacrifici, de l'avidesa a la generositat, del malbaratament a la capacitat de compartir, en una ascesi que «significa aprendre a donar, i no simplement renunciar. És una manera d'estimar, de passar de mica en mica del que jo vull al que necessita el món de Déu. És alliberament de la por, de l'avidesa, de la dependència».¹⁷ Els cristians, a més, som cridats a «acceptar el món com a sagrament de comunió, com a manera de compartir amb Déu i amb el proïsme en una escala global. És la nostra humil convicció que el diví i l'humà es troben en el més petit detall contingut en els vestits sense

¹⁴ *Missatge per al dia de pregària per la protecció de la creació* (1 setembre 2012).

¹⁵ *Discurs a Santa Bàrbara*, Califòrnia (8 novembre 1997); cf. JOHN CHRYSAVGIS, *On Earth as in Heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew*, Bronx, Nova York 2012.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Conferència en el Monestir d'Ulstein*, Noruega (23 juny 2003).

costures de la creació de Déu, fins en el darrer gra de pols del nostre planeta».¹⁸

Sant Francesc d'Assís

10. No vull desenvolupar aquesta encíclica sense acudir a un model bell que pot motivar-nos. Vaig prendre el seu nom com a guia i com a inspiració en el moment de la meva elecció com a Bisbe de Roma. Crec que Francesc és l'exemple per excel·lència de la cura del que és feble i d'una ecologia integral, viscuda amb alegria i autenticitat. És el sant patró de tots els qui estudien i treballen entorn de l'ecologia, estimat també per molts que no són cristians. Ell va manifestar una atenció particular envers la creació de Déu i envers els més pobres i abandonats. Estimava i era estimat per la seva alegria, el seu lliurament generós, el seu cor universal. Era un místic i un pelegrí que vivia amb simplicitat i en una meravellosa harmonia amb Déu, amb els altres, amb la natura i amb ell mateix. En ell s'adverteix fins a quin punt són inseparables la preocupació per la natura, la justícia envers els pobres, el compromís amb la societat i la pau interior.

11. El seu testimoniatge ens mostra també que una ecologia integral requereix obertura envers categories que transcendeixen el llenguatge de les matemàtiques o de la biologia, i ens connecten amb l'essència del que és humà. Tal com succeeix quan ens enamorem d'una persona, cada vegada que ell mirava el sol, la lluna o els animalons, la seva reacció era cantar, incorporant en la seva lloança les altres criatures. Ell entrava en comunicació amb totes les coses creades, i fins predicava a les flors «invitant-les a lloar el Senyor, com si gaudissin del do de la raó».¹⁹ La seva reacció era molt més que una valoració intel·lectual o un càlcul econòmic, perquè per a ell qualsevol criatura era una germana, unida a ell amb llaços d'afecte. Per això se sentia cridat a tenir cura de tot el que existeix. El seu deixeble sant Bonaventura deia d'ell que, «ple de la major tendresa en considerar l'origen comú de totes les coses, donava a totes les criatures, per més menyspreables que semblessin, el dolç nom de germanes».²⁰ Aquesta

¹⁸ *Discurs a Halki Summit I «Global Responsibility and Ecological Sustainability: Closing Remarks», Istanbul (20 juny 2012).*

¹⁹ TOMÁS DE CELANO, *Vida primera de sant Francesc*, XXIX, 81: FF 460.

²⁰ BONAVENTURA, *Legenda maior*, VIII, 6: FF 1145.

convicció no pot ser menyspreada com un romanticisme irracional, perquè té conseqüències en les opcions que determinen el nostre comportament. Si ens acostem a la natura i a l'ambient sense aquesta obertura a l'estupor i a la meravella, si ja no parlem el llenguatge de la fraternitat i de la bellesa en la nostra relació amb el món, les nostres actituds seran les del dominador, del consumidor o del mer explotador de recursos, incapaç de posar un límit als seus interessos immediats. En canvi, si ens sentim íntimament units a tot el que existeix, la sobrietat i la cura brotaran de manera espontània. La pobresa i l'austeritat de sant Francesc no eren un ascetisme merament exterior, sinó quelcom més radical: una renúncia a convertir la realitat en mer objecte d'ús i de domini.

12. Per altra banda, sant Francesc, fidel a l'Escriptura, ens proposa de reconèixer la natura com un esplèndid llibre en el qual Déu ens parla i ens reflecteix quelcom de la seva formosor i de la seva bondat: «A través de la grandesa i de la bellesa de les criatures, es coneix per analogia l'autor» (Sv 13,5), i «la seva eterna potència i divinitat es fan visibles per a la intel·ligència a través de les seves obres des de la creació del món» (Rm 1,20). Per això ell demanava que en el convent sempre es deixés una part de l'hort sense conrear, perquè hi cresquessin les herbes silvestres, de manera que els qui les admirassin poguessin elevar el seu pensament a Déu, autor de tanta bellesa.²¹ El món és quelcom més que un problema a resoldre, és un misteri joiós que contemplem amb jubilosa lloança.

La meva crida

13. El desafiament urgent de protegir la nostra casa de tots inclou la preocupació d'unir tota la família humana en la recerca d'un desenvolupament sostenible i integral, ja que sabem que les coses poden canviar. El Creador no ens abandona, mai no ha fet marxa enrere en el seu projecte d'amor, no es penedeix pas d'haver-nos creat. La humanitat encara posseeix la capacitat de col·laborar per a construir la nostra casa comuna. Desitjo reconèixer, encoratjar i regraciar tots els qui, en els més variats sectors de l'activitat humana, estan treballant per garantir la protecció de la casa que compartim. Mereixen una gratitud especial els qui lluiten amb

²¹ Cf. TOMÀS DE CELANO, *Vida segona de sant Francesc*, CXXIV, 165: FF 750.

vigor per resoldre les conseqüències dramàtiques de la degradació ambiental en les vides dels més pobres del món. Els joves ens reclamen un canvi. Ells es pregunten com és possible que es pretengui construir un futur millor sense pensar en la crisi de l'ambient i en els sofriments dels exclosos.

14. Faig una invitació urgent a un nou diàleg sobre la manera com estem construint el futur del planeta. Necessitem una conversa que ens uneixi a tots, perquè el desafiament ambiental que vivim, i les seves arrels humanes, ens interessin i ens impacten a tots. El moviment ecològic mundial ja ha recorregut un llarg i ric camí, i ha generat nombroses agrupacions ciutadanes que han ajudat a la conscienciació. Lamentablement, molts esforços per buscar solucions concretes a la crisi ambiental solen ser frustrats no sols pel rebuig dels poderosos, sinó també per la falta d'interès dels altres. Les actituds que obstrueixen els camins de solució, fins i tot entre els creients, van de la negació del problema a la indiferència, la resignació còmoda o la confiança cega en les solucions tècniques. Necessitem una solidaritat universal nova. Com van dir els Bisbes de Sud-àfrica, «es necessiten els talents i la implicació *de tothom* per a reparar el dany causat per l'abús humà a la creació de Déu».²² Tots podem col·laborar com a instruments de Déu per a la cura de la creació, cadascú des de la seva cultura, la seva experiència, les seves iniciatives i les seves capacitats.

15. Espero que aquesta carta encíclica, que s'afegeix al Magisteri social de l'Església, ens ajudi a reconèixer la grandesa, la urgència i la formosor del desafiament que se'ns presenta. En primer lloc, faré un breu recorregut per distints aspectes de l'actual crisi ecològica, a fi d'assumir els millors fruits de la recerca científica avui disponible, deixar-nos-en tocar la profunditat i donar una base de concreció al recorregut ètic i espiritual que segueix. A partir d'aquesta mirada, reprendré algunes raons que es desprenen de la tradició judeo-cristiana, per tal de procurar una major coherència en el nostre compromís amb l'ambient. Després intentaré arribar a les arrels de l'actual situació, de manera que no mirem solament els símptomes sinó també les causes més profundes. Així podrem proposar una ecologia que, entre les seves distintes dimensions, incorpori el lloc peculiar de l'ésser humà en aquest món i les seves relacions amb la realitat que l'envolta. A la

²² CONFERÈNCIA DELS BISBES CATÒLICS DE SUD-ÀFRICA, *Pastoral Statement on the Environmental Crisis* (5 setembre 1999).

llum d'aquesta reflexió voldria avançar en algunes línies àmplies de diàleg i d'acció que involucrin tant cada un de nosaltres com la política internacional. Finalment, puix que estic convençut que tot canvi necessita motivacions i un camí educatiu, proposaré algunes línies de maduració humana inspirades en el tresor de l'experiència espiritual cristiana.

16. Si bé cada capítol posseeix la seva temàtica pròpia i una metodologia específica, al seu torn reprèn des d'una nova òptica qüestions importants abordades en els capítols anteriors. Això passa especialment amb alguns eixos que travessen tota l'encíclica. Per exemple: l'íntima relació entre els pobres i la fragilitat del planeta, la convicció que en el món tot està connectat, la crítica al nou paradigma i a les formes de poder que deriven de la tecnologia, la invitació a buscar altres maneres d'entendre l'economia i el progrés, el valor propi de cada criatura, el sentit humà de l'ecologia, la necessitat de debats sincers i honestos, la greu responsabilitat de la política internacional i local, la cultura del rebuig i la proposta d'un nou estil de vida. Aquests temes no es tanquen ni abandonen, sinó que són constantment replantejats i enriquits.

CAPÍTOL PRIMER

EL QUE ESTÀ PASSANT A LA NOSTRA CASA

17. Les reflexions teològiques o filosòfiques sobre la situació de la humanitat i del món poden sonar a missatge repetit i abstracte, si no es presenten novament a partir d'una confrontació amb el context actual, en el que té d'inèdit per a la història de la humanitat. Per això, abans de reconèixer com la fe aporta noves motivacions i exigències davant el món del qual formem part, proposo aturar-nos breument a considerar el que està passant a la nostra casa de tots.

18. La contínua acceleració dels canvis de la humanitat i del planeta s'afegeix avui a la intensificació dels ritmes de vida i de treball, en la que alguns anomenen «rapidació». Si bé el canvi és part de la dinàmica dels sistemes complexos, la velocitat que les accions humanes li imposen avui contrasta amb la natural lentitud de l'evolució biològica. A això s'hi suma el problema que els objectius d'aquest canvi veloç i constant no necessàriament s'orienten al bé comú i a un desenvolupament humà, sostenible i integral. El canvi és quelcom desitjable, però esdevé preocupant quan es converteix en deterioració del món i de la qualitat de vida de gran part de la humanitat.

19. Després d'un temps de confiança irracional en el progrés i en la capacitat humana, una part de la societat està entrant en una etapa de major consciència. S'adverteix una creixent sensibilitat respecte a l'ambient i a la protecció de la natura, i creix una sincera i dolorosa preocupació pel que està passant amb el nostre planeta. Fem un recorregut, que serà certament incomplet, per aquelles qüestions que avui ens provoquen inquietud i que ja no podem amagar sota la catifa. L'objectiu no és recollir informació o saciar la nostra curiositat, sinó prendre dolorosa consciència, atrevir-nos a convertir en sofriment personal allò que li passa, al món, i així reconèixer quina és la contribució que cadascú pot aportar.

I. CONTAMINACIÓ I CANVI CLIMÀTIC

Contaminació, escombraries i cultura del rebuig

20. Existeixen formes de contaminació que afecten diàriament les persones. L'exposició als contaminants atmosfèrics produeix un ampli espectre d'efectes sobre la salut, en particular dels més pobres, provocant milions de morts prematures. Emmalalteixen, per exemple, a causa de la inhalació d'elevats nivells de fum que procedeix dels combustibles que fan servir per a cuinar o per a escalfar-se. S'hi afegeix la contaminació que afecta tothom, deguda al transport, al fum de la indústria, als dipòsits de substàncies que contribueixen a l'acidificació del sòl i de l'aigua, als fertilitzants, insecticides, fungicides, controladors de males herbes i agrotòxics en general. La tecnologia que, lligada a les finances, pretén ser l'única solució dels problemes, de fet sol ser incapaç de veure el misteri de les múltiples relacions que existeixen entre les coses, i per això a vegades resol un problema creant-ne d'altres.

21. Cal considerar també la contaminació produïda pels residus, incloent-hi les deixalles perilloses presents en distints ambients. Es produeixen centenars de milions de tones de residus per any, molts d'ells no biodegradables: residus domiciliaris i comercials, residus de demolició, residus clínics, electrònics i industrials, residus altament tòxics i radioactius. La terra, la nostra casa, sembla convertir-se cada vegada més en un immens dipòsit de porqueria. En molts llocs del planeta, els ancians enyoren els paisatges d'altres temps, que ara es veuen inundats d'escombraries. Tant els residus industrials com els productes químics utilitzats en les ciutats i en el camp, poden produir un efecte de bioacumulació en els organismes dels pobladors de zones properes, que s'esdevé fins i tot quan el nivell de presència d'un element tòxic en un lloc sigui baix. Moltes vegades es prenen mesures només quan s'han produït efectes irreversibles per a la salut de les persones.

22. Aquests problemes estan íntimament lligats a la cultura del rebuig, que afecta tant els éssers humans exclosos com les coses que ràpidament es converteixen en escombraries. Advertim, per exemple, que la major part del paper que es produeix es desaprofita i no es recicla. Ens costa reconèixer que el funcionament dels ecosistemes naturals és exemplar: les plantes sintetitzen nutrients que alimenten els herbívors; aquests al seu torn

alimenten els éssers carnívors, que proporcionen importants quantitats de residus orgànics, els quals donen lloc a una nova generació de vegetals. En canvi, el sistema industrial, al final del cicle de producció i de consum, no ha desenvolupat la capacitat d'absorbir i reutilitzar residus i deixalles. Encara no s'ha aconseguit adoptar un model circular de producció que asseguri recursos per a tothom i per a les generacions futures, i que suposa limitar al màxim l'ús dels recursos no renovables, moderar el consum, maximitzar l'eficiència de l'aprofitament, reutilitzar i reciclar. Abordar aquesta qüestió seria una manera de contrarestar la cultura del rebuig que acaba afectant el planeta sencer, però observem que els avenços en aquest sentit són encara molt escassos.

El clima com a bé comú

23. El clima és un bé comú, de tothom i per a tothom. A nivell global, és un sistema complex relacionat amb moltes condicions essencials per a la vida humana. Hi ha un consens científic molt consistent que indica que ens trobem davant un preocupant escalfament del sistema climàtic. En les darreres dècades, aquest escalfament ha estat acompanyat del constant creixement del nivell del mar, i a més és difícil no relacionar-lo amb l'augment d'esdeveniments meteorològics extrems, més enllà del fet que no pugui atribuir-se una causa científicament determinable a cada fenomen particular. La humanitat és cridada a prendre consciència de la necessitat de realitzar canvis d'estils de vida, de producció i de consum, per a combatre aquest escalfament o, almenys, les causes humanes que el produeixen o accentuen. És veritat que hi ha altres factors (com el vulcanisme, les variacions de l'òrbita i de l'eix de la Terra o el cicle solar), però nombrosos estudis científics assenyalen que la major part de l'escalfament global de les últimes dècades es deu a la gran concentració de gasos d'efecte hivernacle (anhídrid carbònic, metà, òxids de nitrogen i altres) emesos sobretot a causa de l'activitat humana. En concentrar-se en l'atmosfera, impedeixen que la calor dels raigs solars reflectits per la terra es dispersi en l'espai. Això es veu potenciat especialment pel patró de desenvolupament basat en l'ús intensiu de combustibles fòssils, que constitueix el cor del sistema energètic mundial. També hi ha incidit l'augment en la pràctica del canvi d'usos del sòl, principalment la desforestació per a l'agricultura.

24. Al seu torn, l'escalfament té efectes sobre el cicle del carboni. Crea un cercle viciós que agreuja encara més la situació, i que afectarà la disponibilitat de recursos imprescindibles com l'aigua potable, l'energia i la producció agrícola de les zones més càlides, i provocarà l'extinció de part de la biodiversitat del planeta. La fosa dels glaços polars i de planícies d'altura amenaça amb un alliberament d'alt risc de gas metà, i la descomposició de la matèria orgànica congelada podria accentuar encara més l'emanació d'anhídrid carbònic. Al seu torn, la pèrdua de selves tropicals empitjora les coses, ja que ajuden a mitigar el canvi climàtic. La contaminació que produeix l'anhídrid carbònic augmenta l'acidesa dels oceans i compromet la cadena alimentària marina. Si l'actual tendència continua, aquest segle podria ser testimoni de canvis climàtics inaudits i d'una destrucció sense precedents dels ecosistemes, amb greus conseqüències per a tots nosaltres. El creixement del nivell del mar, per exemple, pot crear situacions d'extrema gravetat si es té en compte que la quarta part de la població mundial viu a la vora del mar o molt a prop, i la major part de les megaciutats estan situades en zones costeres.

25. El canvi climàtic és un problema global amb greus dimensions ambientals, socials, econòmiques, distributives i polítiques, i planteja un dels principals desafiaments actuals per a la humanitat. Els pitjors impactes probablement recauran en les pròximes dècades sobre els països en desenvolupament. Molts pobres viuen en llocs particularment afectats per fenòmens relacionats amb l'escalfament, i els seus mitjans de subsistència depenen fortament de les reserves naturals i dels serveis ecosistèmics, com l'agricultura, la pesca i els recursos forestals. No tenen altres activitats financeres ni altres recursos que els permetin adaptar-se als impactes climàtics o fer front a situacions catastròfiques, i posseeixen poc accés a serveis socials i a protecció. Per exemple, els canvis del clima originen migracions d'animals i vegetals que no sempre poden adaptar-se, i això al seu torn afecta els recursos productius dels més pobres, els quals també es veuen obligats a migrar amb gran incertesa pel futur de les seves vides i dels seus fills. És tràgic l'augment dels migrants fugint de la misèria empitjorada per la degradació ambiental, que no són reconeguts com a refugiats en les convencions internacionals i porten el pes de les seves vides abandonades sense cap protecció normativa. Lamentablement, hi ha una general indiferència davant aquestes tragèdies, que s'esdevenen ara

mateix en distintes parts del món. La falta de reaccions davant aquests drames dels nostres germans i germanes és un signe de la pèrdua d'aquell sentit de responsabilitat pels nostres semblants sobre el qual es funda tota societat civil.

26. Molts d'aquells qui tenen més recursos i poder econòmic o polític semblen concentrar-se sobretot a emmascarar els problemes i a amagar els símptomes, mirant només de reduir alguns impactes negatius del canvi climàtic. Però molts símptomes indiquen que aquests efectes podran ser cada vegada pitjors si continuem amb els actuals models de producció i de consum. Per això s'ha tornat urgent i imperiós el desenvolupament de polítiques perquè en els pròxims anys l'emissió d'anhídrid carbònic i d'altres gasos altament contaminants sigui reduïda dràsticament, per exemple, reemplaçant la combustió de combustibles fòssils i desenvolupant fonts d'energia renovable. En el món hi ha un nivell exigü d'accés a energies netes i renovables. Encara és necessari desenvolupar tecnologies adequades d'acumulació. Tanmateix, en alguns països s'han donat avenços que comencen a ser significatius, encara que estan lluny d'aconseguir una proporció important. També hi ha hagut algunes inversions en formes de producció i de transport que consumeixen menys energia i requereixen menys quantitat de matèria primera, així com en formes de construcció o de sanejament d'edificis per a millorar-ne l'eficiència energètica. Però aquestes bones pràctiques estan lluny de generalitzar-se.

II. LA QÜESTIÓ DE L'AIGUA

27. Altres indicadors de la situació actual tenen a veure amb l'esgotament dels recursos naturals. Coneixem bé la impossibilitat de sostenir l'actual nivell de consum dels països més desenvolupats i dels sectors més rics de les societats, on l'hàbit de gastar i llençar assoleix nivells inaudits. Ja s'han superat certs límits màxims d'explotació del planeta sense que hàgim resolt el problema de la pobresa.

28. L'aigua potable i neta representa una qüestió de primera importància, perquè és indispensable per a la vida humana i per a sustentar els

ecosistemes terrestres i aquàtics. Les fonts d'aigua dolça abasten sectors sanitaris, agropecuaris i industrials. El proveïment d'aigua va restar relativament constant durant molt temps, però ara en molts llocs la demanda supera l'oferta sostenible, amb greus conseqüències a curt i llarg termini. Grans ciutats que depenen d'un important nivell d'emmagatzemament d'aigua sofreixen períodes de disminució del recurs, que en els moments crítics no s'administra sempre amb una adequada governança i amb imparcialitat. La pobresa de l'aigua social es dona especialment a l'Àfrica, on grans sectors de la població no accedeixen a l'aigua potable segura o pateixen secades que dificulten la producció d'aliments. En alguns països hi ha regions amb aigua abundant i al mateix temps altres que pateixen greu escassetat.

29. Un problema particularment seriós és el de la qualitat de l'aigua disponible per als pobres, que provoca moltes morts cada dia. Entre els pobres són freqüents malalties relacionades amb l'aigua, incloent-hi les causades per microorganismes i per substàncies químiques. La diarrea i el còlera, que es relacionen amb serveis higiènics i proveïment d'aigua inadequats, són un factor significatiu de sofriment i de mortalitat infantil. Les aigües subterrànies en molts llocs estan amenaçades per la contaminació que produeixen algunes activitats extractives, agrícoles i industrials, sobretot en països on no hi ha una reglamentació i controls suficients. No pensem solament en els abocaments de les fàbriques. Els detergents i productes químics que fa servir la població en molts llocs del món continuen vessant-se en rius, llacs i mars.

30. Mentre es deteriora constantment la qualitat de l'aigua disponible, en alguns llocs avança la tendència a privatitzar aquest recurs escàs, convertit en mercaderia que es regula per les lleis del mercat. En realitat, *l'accés a l'aigua potable i segura és un dret humà bàsic, fonamental i universal, perquè determina la supervivència de les persones, i per tant és condició per a l'exercici dels altres drets humans*. Aquest món té un greu deute social amb els pobres que no tenen accés a l'aigua potable, perquè això és *negar-los el dret a la vida radicat en la seva dignitat inalienable*. Aquest deute se salda en part amb més aportacions econòmiques per a proveir d'aigua neta i sanejament els pobles més pobres. Però s'adverteix un malbaratament d'aigua no sols en països desenvolupats, sinó també en

aquells menys desenvolupats que posseeixen grans reserves. Això mostra que el problema de l'aigua és en part una qüestió educativa i cultural, perquè no hi ha consciència de la gravetat d'aquestes conductes en un context de gran desigualtat.

31. Una major escassetat d'aigua provocarà l'augment del cost dels aliments i de diversos productes que depenen del seu ús. Alguns estudis han alertat sobre la possibilitat de sofrir una escassetat aguda d'aigua dins de poques dècades si no s'actua amb urgència. Els impactes ambientals podrien afectar milers de milions de persones, però és previsible que el control de l'aigua per part de grans empreses mundials es converteixi en una de les principals fonts de conflictes d'aquest segle.²³

III. PÈRDUA DE BIODIVERSITAT

32. Els recursos de la terra també són actualment depredats a causa de formes immediatistes d'entendre l'economia i l'activitat comercial i productiva. La pèrdua de selves i boscos implica al mateix temps la pèrdua d'espècies que podrien significar en el futur recursos summament importants, no sols per a l'alimentació, sinó també per a la curació de malalties i per a múltiples serveis. Les diverses espècies contenen gens que poden ser recursos clau per a resoldre en el futur alguna necessitat humana o per a regular algun problema ambiental.

33. Però no n'hi ha prou de pensar en les distintes espècies sols com a eventuals «recursos» explotables, oblidant que tenen un valor en elles mateixes. Cada any desapareixen milers d'espècies vegetals i animals que ja no podrem conèixer, que els nostres fills ja no podran veure, perdudes per sempre. La immensa majoria s'extingeixen per raons que tenen a veure amb alguna acció humana. Per la nostra causa, milers d'espècies ja no donaran glòria a Déu amb la seva existència ni podran comunicar-nos el seu propi missatge. No hi tenim dret.

34. Potser ens inquieta saber de l'extinció d'un mamífer o d'un ocell, per la seva major visibilitat. Però per al bon funcionament dels ecosistemes també

²³ Cf. *Salutació al personal de la FAO* (20 novembre 2014): AAS 106 (2014), 985.

són necessaris els fongs, les algues, els cucs, els insectes, els rèptils i la innombrable varietat de microorganismes. Algunes espècies poc nombroses, que solen passar desapercebudes, juguen un rol crític fonamental per a establir l'equilibri d'un lloc. És veritat que l'ésser humà ha d'intervenir quan un geosistema entra en estat crític, però avui el nivell d'intervenció humana en una realitat tan complexa com la natura és tal, que els constants desastres que l'ésser humà ocasiona provoquen una nova intervenció seva, de tal manera que l'activitat humana es fa omnipresent, amb tots els riscos que això implica. Sol crear-se un cercle viciós on la intervenció de l'ésser humà per a resoldre una dificultat moltes vegades agreuja més la situació. Per exemple, molts ocells i insectes que desapareixen a causa dels agrotòxics creats per la tecnologia són útils a la mateixa agricultura, i la seva desaparició haurà de ser substituïda amb una altra intervenció tecnològica que potser portarà nous efectes nocius. Són lloables i a vegades admirables els esforços de científics i tècnics que miren d'aportar solucions als problemes creats per l'ésser humà. Però observant el món advertim que aquest nivell d'intervenció humana, sovint al servei de les finances i del consumisme, fa que la terra en què vivim en realitat es torni menys rica i bella, cada vegada més limitada i grisa, mentre que al mateix temps el desenvolupament de la tecnologia i de les ofertes de consum continua avançant sense límit. D'aquesta manera, sembla que pretenguéssim substituir una bellesa irremplaçable i irrecuperable, per una altra creada per nosaltres.

35. Quan s'analitza l'impacte ambiental d'alguna iniciativa, se sol posar atenció en els efectes sobre el sòl, l'aigua i l'aire, però no sempre s'hi inclou un estudi acurat sobre l'impacte en la biodiversitat, com si la pèrdua d'algunes espècies o de grups animals o vegetals fos una cosa de poca rellevància. Les carreteres, els nous conreus, els tancats amb filat, els embassaments i altres construccions, van prenent possessió dels hàbitats i a vegades fragmenten de tal manera que les poblacions d'animals ja no poden migrar ni desplaçar-se lliurement, talment que algunes espècies entren en perill d'extinció. Existeixen alternatives que almenys mitiguen l'impacte d'aquestes obres, com la creació de corredors biològics, però en pocs països s'adverteix aquesta cura i aquesta previsió. Quan s'exploten comercialment algunes espècies, no sempre s'estudia la seva forma de

creixement per a evitar-ne la disminució excessiva amb el consegüent desequilibri de l'ecosistema.

36. La cura dels ecosistemes suposa una mirada que vagi més enllà del que és immediat, perquè quan només es busca un rèdit econòmic ràpid i fàcil, a ningú no li interessa realment la seva preservació. Però el cost dels danys que s'ocasionen per la descurança egoista és moltíssim més alt que el benefici econòmic que es pugui obtenir. En el cas de la pèrdua o el dany greu d'algunes espècies, estem parlant de valors que excedeixen tot càlcul. Per això, podem ser testimonis muts de gravíssimes injustícies quan hom pretén obtenir importants beneficis fent pagar a la resta de la humanitat, present i futura, els altíssims costos de la degradació ambiental.

37. Alguns països han avançat en la preservació eficaç de certs llocs i zones –a la terra i en els oceans– on es prohibeix tota intervenció humana que pugui modificar-ne la fesomia o alterar-ne la constitució original. En la protecció de la biodiversitat, els especialistes insisteixen en la necessitat de posar especial atenció en les zones més riques en varietat d'espècies, en espècies endèmiques, poc freqüents o amb menor grau de protecció efectiva. Hi ha llocs que requereixen una cura particular per la seva enorme importància per a l'ecosistema mundial, o que constitueixen importants reserves d'aigua i així asseguren altres formes de vida.

38. Esmentem, per exemple, aquests pulmons del planeta reblerts de biodiversitat que són l'Amazònia i la conca fluvial del Congo, o els grans aqüífers i les glaceres. No s'ignora la importància d'aquests llocs per a la totalitat del planeta i per al futur de la humanitat. Els ecosistemes de les selves tropicals tenen una biodiversitat amb una complexitat enorme, quasi impossible de reconèixer integralment, però quan aquestes selves són cremades o arrasades per a desenvolupar-hi conreus, en pocs anys es perden innombrables espècies, quan no es converteixen en àrids deserts. Tanmateix, un delicat equilibri s'imposa a l'hora de parlar sobre aquests llocs, perquè tampoc no es poden ignorar els enormes interessos econòmics internacionals que, sota el pretext de cuidar-los, poden atemptar contra les sobiranes nacionals. De fet, existeixen «propostes d'internacionalització de l'Amazònia, que només serveixen els interessos econòmics de les

corporacions transnacionals». ²⁴ És lloable la tasca d'organismes internacionals i d'organitzacions de la societat civil que sensibilitzen les poblacions i cooperen críticament, fins i tot fent servir legítims mecanismes de pressió, perquè cada govern compleixi el seu propi i indelegable deure de preservar l'ambient i els recursos naturals del seu país, sense vendre's a interessos espuris locals o internacionals.

39. El reemplaçament de la flora silvestre per àrees forestades amb arbres, que generalment són monocultures, tampoc no sol ser objecte d'una adequada anàlisi. Perquè pot afectar greument una biodiversitat que no és albergada per les noves espècies que s'hi implanten. També els aiguamolls, que són transformats en terreny de conreu, perden l'enorme biodiversitat que acollien. En algunes zones costaneres, és preocupant la desaparició dels ecosistemes constituïts per manglars.

40. Els oceans no sols contenen la major part de l'aigua del planeta, sinó també la major part de la vasta varietat d'ésser vivents, molts d'ells encara desconeguts per a nosaltres i amenaçats per diverses causes. D'altra banda, la vida en els rius, llacs, mars i oceans, que alimenta gran part de la població mundial, es veu afectada pel descontrol en l'extracció dels recursos pesquers, que provoca disminucions dràstiques d'algunes espècies. Encara continuen desenvolupant-se formes selectives de pesca que malbaraten gran part de les espècies recollides. Estan especialment amenaçats organismes marins que no tenim en compte, com certes formes de plàncton que constitueixen un component molt important en la cadena alimentària marina, i de les quals depenen, en definitiva, espècies que fem servir per a alimentar-nos.

41. Endinsant-nos en els mars tropicals i subtropicals, trobem les barreres de corall, que equivalen a les grans selves de la terra, perquè hostatgen aproximadament un milió d'espècies, incloent-hi peixos, crancs, mol·luscs, esponges, algues, etc. Moltes de les barreres de corall del món avui ja són estèrils o estan en continu estat de declinació: «Qui ha convertit el meravellós món marí en cementiris subaquàtics despulats de vida i de

²⁴ V CONFERÈNCIA GENERAL DE L'EPISCOPAT LLATINOAMERICÀ I DEL CARIB, *Document d'Aparecida* (29 juny 2007), 86.

color?».²⁵ Aquest fenomen es deu en gran part a la contaminació que arriba al mar com a resultat de la desforestació, de les monocultures agrícoles, dels vessaments industrials i de mètodes destructius de pesca, especialment els que fan servir cianur i dinamita. S'agreuja per l'augment de la temperatura dels oceans. Tot això ens ajuda a adonar-nos que qualsevol acció sobre la natura pot tenir conseqüències que no advertim a simple vista, i que certes formes d'explotació de recursos es fan a costa d'una degradació que finalment arriba fins al fons dels oceans.

42. És necessari invertir molt més en recerca per a entendre més bé el comportament dels ecosistemes i analitzar adequadament les diverses variables d'impacte de qualsevol modificació important de l'ambient. Com que totes les criatures estan connectades, cada una ha de ser valorada amb afecte i admiració, i tots els éssers ens necessitem els uns als altres. Cada territori té una responsabilitat en la protecció d'aquesta família, per la qual cosa hauria de fer un acurat inventari de les espècies que alberga amb vista a desenvolupar programes i estratègies de protecció, vigilant amb especial preocupació les espècies en vies d'extinció.

IV. DETERIORACIÓ DE LA QUALITAT DE LA VIDA HUMANA I DEGRADACIÓ SOCIAL

43. Si tenim en compte que l'ésser humà també és una criatura d'aquest món, que té dret a viure i a ser feliç, i que a més té una dignitat especialíssima, no podem deixar de considerar els efectes de la degradació ambiental, de l'actual model de desenvolupament i de la cultura del rebuig en la vida de les persones.

44. Avui advertim, per exemple, el creixement desmesurat i desordenat de moltes ciutats que s'han fet insalubres per a viure-hi, a causa no solament de la contaminació originada per les emissions tòxiques, sinó també del caos urbà, dels problemes del transport, i de la contaminació visual i acústica. Moltes ciutats són grans estructures ineficients que gasten energia i aigua en excés. Hi ha barris que, encara que hagin estat construïts recentment, estan congestionats i desordenats, sense espais verds suficients.

²⁵ CONFERÈNCIA DELS BISBES CATÒLICS DE FILIPINES, Carta pastoral *What is Happening to our Beautiful Land?* (29 gener 1988).

No és propi d'habitants d'aquest planeta viure cada vegada més inundats de ciment, asfalt, vidre i metalls, privats del contacte físic amb la natura.

45. En alguns llocs, rurals i urbans, la privatització dels espais ha fet que l'accés dels ciutadans a zones de particular bellesa es torni difícil. En altres, es creen urbanitzacions «ecològiques» només per al servei d'uns pocs, on es procura evitar que altres entrin a molestar una tranquil·litat artificial. Sol trobar-se una ciutat bella i plena d'espais verds ben cuidats en algunes àrees «segures», però no tant en zones menys visibles, on viuen els descartables de la societat.

46. Entre els components socials del canvi global s'hi inclouen els efectes laborals d'algunes innovacions tecnològiques, l'exclusió social, la injustícia en la disponibilitat i el consum d'energia i d'altres serveis, la fragmentació social, el creixement de la violència i l'aparició de noves formes d'agressivitat social, el narcotràfic i el consum creixent de drogues entre els més joves, la pèrdua d'identitat. Són signes, entre altres, que mostren que el creixement dels darrers dos segles no ha significat en tots els seus aspectes un veritable progrés integral i una millora de la qualitat de vida. Alguns d'aquests signes són al mateix temps símptomes d'una veritable degradació social, d'una silenciosa ruptura dels llaços d'integració i de comunió social.

47. S'hi afegeixen les dinàmiques dels mitjans de comunicació i del món digital, que, quan es converteixen en omnipresents, no afavoreixen el desenvolupament d'una capacitat de viure sàviament, de pensar en profunditat, d'estimar amb generositat. Els grans savis del passat, en aquest context, correrien el risc d'apagar la seva saviesa enmig del soroll dispersiu de la informació. Això ens exigeix un esforç perquè aquests mitjans es tradueixin en un nou desenvolupament cultural de la humanitat i no en una deterioració de la seva riquesa més profunda. La veritable saviesa, producte de la reflexió, del diàleg i del trobament generós entre les persones, no s'aconsegueix amb una mera acumulació de dades que acaba saturant i obnubilant, en una espècie de contaminació mental. Al mateix temps, tendeixen a reemplaçar les relacions reals amb els altres, amb tots els desafiaments que impliquen, per un tipus de comunicació a través d'internet. Això permet de seleccionar o eliminar les relacions segons el

nostre albir, i així sol generar-se un nou tipus d'emocions artificials, que tenen més a veure amb dispositius i pantalles que no pas amb les persones i la natura. Els mitjans actuals permeten que ens comuniquem i que compartim coneixements i afectes. Tanmateix, a vegades també ens impedeixen de prendre contacte directe amb l'angoixa, amb el tremolor, amb l'alegria de l'altre i amb la complexitat de la seva experiència personal. Per això no hauria de cridar l'atenció que, juntament amb l'aclaparadora oferta d'aquests productes, es desenvolupi una profunda i melangiosa insatisfacció en les relacions interpersonals, o un danyós aïllament.

V. INJUSTÍCIA PLANETÀRIA

48. L'ambient humà i l'ambient natural es degraden junts, i no podem afrontar adequadament la degradació ambiental si no prestem atenció a causes que tenen a veure amb la degradació humana i social. De fet, la deterioració de l'ambient i la de la societat afecten d'una manera especial els més febles del planeta: «Tant l'experiència comuna de la vida ordinària com la recerca científica demostren que els efectes més greus de totes les agressions ambientals els sofreix la gent més pobre».²⁶ Per exemple, l'esgotament de les reserves ictícoles perjudica especialment els qui viuen de la pesca artesanal i no tenen cap manera de reemplaçar-la, la contaminació de l'aigua afecta particularment els més pobres que no tenen possibilitat de comprar aigua envasada, i l'elevació del nivell del mar afecta principalment les poblacions costaneres empobrides que no tenen on traslladar-se. L'impacte dels desajusts actuals es manifesta també en la mort prematura de molts pobres, en els conflictes generats per falta de recursos i en tants altres problemes que no tenen espai suficient en les agendes del món.²⁷

49. Voldria advertir que no sol haver-hi consciència clara dels problemes que afecten particularment els exclosos. Ells són la major part del planeta, milers de milions de persones. Avui són presents en els debats polítics i

²⁶ CONFERÈNCIA EPISCOPAL BOLIVIANA, Carta pastoral sobre medi ambient i desenvolupament humà a Bolívia *El universo, don de Dios para la vida* (2012), 17.

²⁷ Cf. CONFERÈNCIA EPISCOPAL ALEMANYA, COMISSIÓ PER A AFERS SOCIALS, *Der Klimawandel: Brennpunkt globaler, intergenerationeller und ökologischer Gerechtigkeit* (setembre 2006), 28-30.

econòmics internacionals, però sovint sembla que els seus problemes es plantegen com un apèndix, com una qüestió que s'hi afegeix gairebé per obligació o de manera perifèrica, si és que no són considerats un mer dany col·lateral. De fet, a l'hora de l'actuació concreta, queden sovint en el darrer lloc. Això es deu en part al fet que molts professionals, formadors d'opinió, mitjans de comunicació i centres de poder estan situats lluny d'ells, en àrees urbanes aïllades, sense prendre contacte directe amb els seus problemes. Viuen i reflexionen des de la comoditat d'un desenvolupament i d'una qualitat de vida que no estan a l'abast de la majoria de la població mundial. Aquesta falta de contacte físic i de trobament, a vegades afavorida per la desintegració de les nostres ciutats, ajuda a cauteritzar la consciència i a ignorar part de la realitat en anàlisis esbiaixades. Això a vegades conviu amb un discurs «verd». Però avui no podem deixar de reconèixer que *un veritable plantejament ecològic es converteix sempre en un plantejament social*, que ha d'integrar la justícia en les discussions sobre l'ambient, per tal d'escoltar *tant el clamor de la terra com el clamor dels pobres*.

50. En lloc de resoldre els problemes dels pobres i de pensar en un món diferent, alguns pensen només a proposar una reducció de la natalitat. No falten pressions internacionals als països en desenvolupament, condicionant ajuts econòmics a certes polítiques de «salut reproductiva». Però, «si bé és cert que la desigual distribució de la població i dels recursos disponibles creen obstacles al desenvolupament i a l'ús sostenible de l'ambient, cal reconèixer que el creixement demogràfic és plenament compatible amb un desenvolupament integral i solidari».²⁸ Culpar l'augment de la població i no el consumisme extrem i selectiu d'alguns, és una manera de no afrontar els problemes. Es pretén legitimar així el model distributiu actual, en què una minoria es creu amb el dret de consumir en una proporció que seria impossible generalitzar, perquè el planeta no podria ni tan sols contenir els residus de semblant consum. A més, sabem que es malbarata aproximadament un terç dels aliments que es produeixen, i «l'aliment que es malbarata és com si es robés de la taula del pobre».²⁹ De qualsevol manera, és cert que cal prestar atenció al desequilibri en la distribució de la població sobre el territori, tant en el nivell nacional com en el global,

²⁸ CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, 483.

²⁹ *Catequesi* (5 juny 2013): *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (7 juny 2013), p. 12.

perquè l'augment del consum portaria a situacions regionals complexes, per les combinacions de problemes lligats a la contaminació ambiental, al transport, al tractament de residus, a la pèrdua de recursos, a la qualitat de vida.

51. La injustícia no afecta sols individus, sinó països sencers, i obliga a pensar en una ètica de les relacions internacionals. Perquè hi ha un veritable «deute ecològic», particularment entre el Nord i el Sud, relacionat amb desequilibris comercials amb conseqüències en l'àmbit ecològic, com també en l'ús desproporcionat dels recursos naturals dut a terme històricament per alguns països. Les exportacions d'algunes matèries primeres per a satisfer els mercats en el Nord industrialitzat han produït danys locals, com la contaminació amb mercuri en la mineria de l'or o amb diòxid de sofre en la del coure, etc. Especialment cal computar l'ús de l'espai ambiental de tot el planeta per a dipositar-hi residus gasosos que s'han anat acumulant durant dos segles i han generat una situació que ara afecta tots els països del món. L'escalfament originat per l'enorme consum d'alguns països rics té repercussions en els llocs més pobres de la terra, especialment a l'Àfrica, on l'augment de la temperatura unit a la secada fa estralls en el rendiment dels conreus. S'hi afegixen els danys causats per l'exportació cap als països en desenvolupament de residus sòlids i líquids tòxics i per l'activitat contaminant d'empreses que fan en els països menys desenvolupats el que no poden fer en els països que els aporten capital: «Constatem que sovint les empreses que actuen així són multinacionals, que fan aquí el que no se'ls permet en països desenvolupats o de l'anomenat primer món. Generalment, en cessar les seves activitats i en retirar-se, deixen grans passius humans i ambientals, com la desocupació, pobles sense vida, esgotament d'algunes reserves naturals, desforestació, empobriment de l'agricultura i ramaderia locals, cràters, turons triturats, rius contaminats i algunes poques obres socials que ja no es poden sostenir».³⁰

52. El deute extern dels països pobres s'ha convertit en un instrument de control, però no passa el mateix amb el deute ecològic. De diverses maneres, els pobles en vies de desenvolupament, on es troben les més

³⁰ BISBES DE LA REGIÓ DE PATAGÒNIA-COMAHUE (Argentina), *Mensaje de Navidad* (desembre 2009), 2.

importants reserves de la biosfera, continuen alimentant el desenvolupament dels països més rics a costa del seu present i del seu futur. La terra dels pobres del Sud és rica i poc contaminada, però l'accés a la propietat dels béns i recursos per a satisfer les seves necessitats vitals els està vedat per un sistema de relacions comercials i de propietat estructuralment pervers. És necessari que els països desenvolupats contribueixin a resoldre aquest deute limitant de manera important el consum d'energia no renovable, i aportant recursos als països més necessitats per a donar suport a polítiques i programes de desenvolupament sostenible. Les regions i els països més pobres tenen menys possibilitats d'adoptar nous models amb vista a reduir l'impacte ambiental, perquè no tenen la capacitat per a desenvolupar els processos necessaris i no poden cobrir els costos. Per això, cal mantenir amb claredat la consciència que en el canvi climàtic hi ha *responsabilitats diversificades* i, com van dir els Bisbes dels Estats Units, correspon enfocar-se «especialment en les necessitats dels pobres, febles i vulnerables, en un debat sovint dominat per interessos més poderosos».³¹ Necessitem enfortir la consciència que som una sola família humana. No hi ha fronteres ni barreres polítiques o socials que ens permetin aïllar-nos, i per això mateix tampoc no hi ha espai per a la globalització de la indiferència.

VI. LA FEBLESA DE LES REACCIONS

53. Aquestes situacions provoquen el gemec de la germana terra, que s'uneix al gemec dels abandonats del món, amb un clamor que ens reclama un altre rumb. Mai no hem maltractat i ferit la nostra casa de tots com en els darrers dos segles. Però som cridats a ser els instruments del Pare Déu perquè el nostre planeta sigui allò que ell va somiar en crear-lo i respongui al seu projecte de pau, bellesa i plenitud. El problema és que no disposem encara de la cultura necessària per a afrontar aquesta crisi i fa falta construir lideratges que marquin camins, mirant d'atendre les necessitats de les generacions actuals incloent-hi tothom, sense perjudicar les generacions futures. Es fa indispensable crear un sistema normatiu que inclogui límits infranquejables i asseguri la protecció dels ecosistemes, abans que les

³¹ CONFERÈNCIA DELS BISBES CATÒLICS DELS ESTATS UNITS, *Global Climate Change: A Plea for Dialogue, Prudence and the Common Good* (15 juny 2001).

noves formes de poder derivades del paradigma tecnoeconòmic acabin arrasant no sols la política sinó també la llibertat i la justícia.

54. Crida l'atenció la feblesa de la reacció política internacional. El sotmetiment de la política davant la tecnologia i les finances es mostra en el fracàs de les Cimera mundials sobre medi ambient. Hi ha massa interessos particulars i molt fàcilment l'interès econòmic arriba a prevaler sobre el bé comú i a manipular la informació per a no veure afectats els seus projectes. En aquesta línia, el *Document d'Aparecida* reclama que «en les intervencions sobre els recursos naturals no predominin els interessos de grups econòmics que arrasen irracionalment les fonts de vida».³² L'aliança entre l'economia i la tecnologia acaba deixant a fora el que no formi part dels seus interessos immediats. Així només podrien esperar-se algunes declamacions superficials, accions filantròpiques aïllades, i fins i tot esforços per mostrar sensibilitat envers el medi ambient, quan en la realitat qualsevol intent de les organitzacions socials per modificar les coses serà vist com una molèstia provocada per il·lusos romàntics o com un obstacle a esquivar.

55. A poc a poc alguns països poden mostrar avenços importants, el desenvolupament de controls més eficients i una lluita més sincera contra la corrupció. Hi ha més sensibilitat ecològica en les poblacions, encara que no arriba a modificar els hàbits danyosos de consum, que no semblen cedir sinó que s'amplien i despleguen. És el que passa, per donar només un senzill exemple, amb el creixent augment de l'ús i de la intensitat dels condicionadors d'aire. Els mercats, procurant un benefici immediat, estimulen encara més la demanda. Si algú observés des de fora la societat planetària, s'estranyaria davant semblant comportament que a vegades sembla suïcida.

56. Mentrestant, els poders econòmics continuen justificant l'actual sistema mundial, on dominen una especulació i una recerca de la renda financera que tendeixen a ignorar tot context i els efectes sobre la dignitat humana i el medi ambient. Així es manifesta que la degradació ambiental i la degradació humana i ètica estan íntimament unides. Molts diran que no tenen consciència de realitzar accions immorals, perquè la distracció

³² V CONFERÈNCIA GENERAL DE L'EPISCOPAT LLATINOAMERICÀ I DEL CARIB, *Documento de Aparecida* (29 juny 2007), 471.

constant ens pren la valentia d'advertir la realitat d'un món limitat i finit. Per això avui «qualsevol cosa que sigui fràgil, com el medi ambient, queda indefensa davant els interessos del mercat divinitzat, convertits en regla absoluta».³³

57. És previsible que, davant l'esgotament d'alguns recursos, es vagi creant un escenari favorable per a noves guerres, disfressades rere nobles reivindicacions. La guerra sempre produeix danys greus al medi ambient i a la riquesa cultural de les poblacions, i els perills s'engeganteixen quan es pensa en l'energia nuclear i en les armes biològiques. Perquè, «malgrat que determinats acords internacionals prohibeixin la guerra química, bacteriològica i biològica, de fet en els laboratoris es continua investigant per al desenvolupament de noves armes ofensives, capaces d'alterar els equilibris naturals».³⁴ Es requereix de la política una major atenció per a prevenir i resoldre les causes que puguin originar nous conflictes. Però el poder connectat amb les finances és el que es resisteix més a aquest esforç, i els dissenys polítics no solen tenir amplitud de mires. Per a què es vol preservar avui un poder que serà recordat per la seva incapacitat d'intervenir quan era urgent i necessari fer-ho?

58. En alguns països hi ha exemples positius d'assoliments en la millora de l'ambient, com la purificació d'alguns rius que han estat contaminats durant moltes dècades, o la recuperació de boscos autòctons, o l'embelliment de paisatges amb obres de sanejament ambiental, o projectes edilicis de gran valor estètic, o avenços en la producció d'energia no contaminant, en la millora del transport públic. Aquestes accions no resolten els problemes globals, però confirmen que l'ésser humà encara és capaç d'intervenir positivament. Com que ha estat creat per a estimar, enmig dels seus límits broten inevitablement gestos de generositat, solidaritat i cura.

59. Al mateix temps, creix una ecologia superficial o aparent que consolida un cert adormiment i una alegre irresponsabilitat. Com sol passar en èpoques de profundes crisis, que requereixen decisions valentes, tenim la temptació de pensar que el que s'està esdevenint no és veritat. Si mirem la superfície, més enllà d'alguns signes visibles de contaminació i de degradació, sembla que les coses no siguin tan greus i que el planeta podria

³³ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 56: AAS 105 (2013), 1043.

³⁴ JOAN PAU II, *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 1990*, 12: AAS 82 (1990), 154.

persistir per molt temps en les actuals condicions. Aquest comportament evasiu ens serveix per a continuar amb els nostres estils de vida de vida, de producció i de consum. És la manera com l'ésser humà s'espavila per alimentar tots els vicis autodestructius: intentant no veure'ls, lluitant per no reconèixer-los, postergant les decisions importants, actuant com si no passés res.

VII. DIVERSITAT D'OPINIONS

60. Finalment, reconeguem que s'han desenvolupat diverses visions i línies de pensament a propòsit de la situació i de les possibles solucions. En un extrem, alguns sostenen a tota costa el mite del progrés i afirmen que els problemes ecològics es resoldran simplement amb noves aplicacions tècniques, sense consideracions ètiques ni canvis de fons. A l'altre extrem, altres entenen que l'ésser humà, amb qualsevol de les seves intervencions, només pot ser una amenaça i perjudicar l'ecosistema mundial, per la qual cosa convé reduir la seva presència en el planeta i impedir-li tota mena d'intervenció. Entre aquests extrems, la reflexió hauria d'identificar possibles escenaris futurs, perquè no hi ha un sol camí de solució. Això donaria lloc a diverses aportacions que podrien entrar en diàleg cap a respostes integrals.

61. Sobre moltes qüestions concretes l'Església no té per què proposar una paraula definitiva i entén que ha d'escoltar i promoure el debat honest entre els científics, respectant la diversitat d'opinions. Però n'hi ha prou de mirar la realitat amb sinceritat per a veure que hi ha una gran deterioració de la nostra casa de tots. L'esperança ens invita a reconèixer que sempre hi ha una sortida, que sempre podem reorientar el rumb, que sempre podem fer alguna cosa per resoldre els problemes. Tanmateix, semblen advertir-se símptomes d'un punt ruptura, a causa de la gran velocitat dels canvis i de la degradació, que es manifesten tant en catàstrofes naturals regionals com en crisis socials o àdhuc financeres, donat que els problemes del món no poden analitzar-se ni explicar-se de forma aïllada. Hi ha regions que ja estan especialment en risc i, més enllà de qualsevol predicció catastròfica, el cert és que l'actual sistema mundial és insostenible des de diversos punts de vista, perquè hem deixat de pensar en els fins de l'acció humana: «Si la

mirada recorre les regions del nostre planeta, de seguida ens adonem que la humanitat ha defraudat les expectatives divines».³⁵

³⁵ Id., *Catequesi* (17 gener 2001), 3: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (19 gener 2001), p. 12.

CAPÍTOL SEGON

L'EVANGELI DE LA CREACIÓ

62. Per què incloure en aquest document, adreçat a totes les persones de bona voluntat, un capítol referit a conviccions creients? No ignoro que, en el camp de la política i del pensament, alguns rebutgen amb força la idea d'un Creador, o la consideren irrellevant, fins al punt de relegar a l'àmbit del que és irracional la riquesa que les religions poden oferir per a una ecologia integral i per a un desenvolupament ple de la humanitat. Altres vegades se suposa que constitueixen una subcultura que simplement ha de ser tolerada. Tanmateix, la ciència i la religió, que aporten diferents aproximacions a la realitat, poden entrar en diàleg intens i productiu per a totes dues.

I. LA LLUM QUE OFEREIX LA FE

63. Si tenim en compte la complexitat de la crisi ecològica i les seves múltiples causes, hauríem de reconèixer que les solucions no poden arribar des d'una única manera d'interpretar i transformar la realitat. També és necessari acudir a les diverses riqueses culturals dels pobles, a l'art i a la poesia, a la vida interior i a l'espiritualitat. Si de debò volem construir una ecologia que ens permeti de guarir tot el que hem destruït, llavors cap branca de les ciències i cap forma de saviesa no pot ser apartada, tampoc la religiosa amb el seu propi llenguatge. A més, l'Església Catòlica està oberta al diàleg amb el pensament filosòfic, i això li permet produir diverses síntesis entre la fe i la raó. Pel que fa a les qüestions socials, això es pot constatar en el desenvolupament de la doctrina social de l'Església, que és cridada a enriquir-se cada vegada més a partir dels nous desafiaments.

64. D'altra banda, si bé aquesta encíclica s'obre a un diàleg amb tothom, per tal de buscar junts camins d'alliberament, vull mostrar des del començament com les conviccions de la fe ofereixen als cristians, i en part també als altres creients, grans motivacions per a la cura de la natura i dels

germans i germanes més fràgils. Si el sol fet de ser humans mou les persones a tenir cura de l'ambient del qual formen part, «els cristians, en particular, descobreixen que la seva tasca dins la creació, com també els seus deures amb la natura i el Creador, formen part de la seva fe».³⁶ Per això, és un bé per a la humanitat i per al món que els creients reconeguem millor els compromisos ecològics que broten de les nostres conviccions.

II. LA SAVIESA DELS RELATS BÍBLICS

65. Sense repetir aquí tota la teologia de la creació, ens preguntem què ens diuen els grans relats bíblics a propòsit de la relació de l'ésser humà amb el món. En la primera narració de l'obra creadora en el llibre del Gènesi, el pla de Déu inclou la creació de la humanitat. Després de la creació de l'ésser humà, es diu que «Déu veié tot el que havia creat i era *molt bo*» (Gn 1,31). La Bíblia ensenya que cada ésser humà és creat per amor, fet a imatge i semblança de Déu (cf. Gn 1,26). Aquesta afirmació ens mostra la immensa dignitat de cada persona humana, que «no és solament alguna cosa, sinó algú. És capaç de conèixer-se, de posseir-se i de donar-se lliurement i entrar en comunió amb altres persones».³⁷ Sant Joan Pau II va recordar que l'amor especialíssim que el Creador té per cada ésser humà li confereix una dignitat infinita.³⁸ Els qui es comprometen en la defensa de la dignitat de les persones poden trobar en la fe cristiana els arguments més profunds per a aquest compromís. Quina meravellosa certesa és que la vida de cada persona no es perd en un desesperant caos, en un món regit per la pura casualitat o per cicles que es repeteixen sense sentit! El Creador pot dir a cada un de nosaltres: «Abans que et formessis en el si de la teva mare, jo et coneixia» (Jr 1,5). Vam ser concebuts en el cor de Déu, i per això «cada un de nosaltres és el fruit d'un pensament de Déu. Cada un de nosaltres és volgut, cada un és estimat, cada un és necessari».³⁹

66. Els relats de la creació en el llibre del Gènesi contenen, en el seu llenguatge simbòlic i narratiu, profunds ensenyaments sobre l'existència humana i la seva realitat històrica. Aquestes narracions suggereixen que

³⁶ JOAN PAU II, *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 1990*, 15: AAS 82 (1990), 156.

³⁷ *Catecisme de l'Església Catòlica*, 357.

³⁸ Cf. *Angelus* (16 novembre 1980): *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (23 novembre 1980), p. 9.

³⁹ BENET XVI, *Homilia en el solemne inici del ministeri petrí* (24 abril 2005): AAS 97 (2005), 711.

l'existència humana es basa en tres relacions fonamentals estretament connectades: la relació amb Déu, amb el proïsme i amb la terra. Segons la Bíblia, aquestes tres relacions vitals s'han trencat, no sols externament, sinó també dins de nosaltres. Aquesta ruptura és el pecat. L'harmonia entre el Creador, la humanitat i totes les coses creades va ser destruïda per haver pretès ocupar el lloc de Déu, negant-nos a reconèixer-nos com a criatures limitades. Aquest fet desnaturalitzà també el mandat de «dominar» la terra (cf. Gn 1,28) i de «treballar-la i tenir-ne cura» (cf. Gn 2,15). Com a resultat, la relació originàriament harmoniosa entre l'ésser humà i la natura es transformà en un conflicte (cf. Gn 3,17-19). Per això és significatiu que l'harmonia que vivia sant Francesc d'Assís amb totes les criatures hagi estat interpretada com una guarició d'aquella ruptura. Sant Bonaventura deia que, per la reconciliació universal amb totes les criatures, d'alguna manera Francesc retornava a l'estat d'innocència primitiva.⁴⁰ Lluny d'aquest model, avui el pecat es manifesta amb tota la seva força de destrucció en les guerres, les diverses formes de violència i maltractament, l'abandó dels més fràgils, els atacs a la natura.

67. No som Déu. La terra ens precedeix i ens ha estat donada. Això permet de respondre a una acusació llançada al pensament judeo-cristià: s'ha dit que, des del relat del Gènesi que invita a «dominar» la terra (cf. Gn 1,28), s'afavoria l'explotació salvatge de la natura presentant una imatge de l'ésser humà com a dominant i destructiu. Aquesta no és una correcta interpretació de la Bíblia com l'entén l'Església. Si és veritat que algunes vegades els cristians hem interpretat incorrectament les Escriptures, avui hem de rebutjar amb força que, del fet de ser creats a imatge de Déu i del mandat de dominar la terra, se'n dedueixi un domini absolut sobre les altres criatures. És important llegir els textos bíblics en el seu context, amb una hermenèutica adequada, i recordar que ens conviden a «treballar i tenir cura» del jardí del món (cf. Gn 2,15). Mentre «treballar» significa conrear, llaurar o forjar, «tenir cura» significa protegir, custodiar, preservar, guardar, vigilar. Això implica una relació de reciprocitat responsable entre l'ésser humà i la natura. Cada comunitat pot agafar de la bondat de la terra el que necessita per a la seva supervivència, però també té el deure de protegir-la i de garantir la continuïtat de la seva fertilitat per a les generacions futures. Perquè, en definitiva, «la terra és del Senyor» (Sl

⁴⁰ Cf. *Legenda maior*, VIII, 1: FF 1134.

24,1), a ell pertany «la terra i tot el que conté» (Dt 10,14). Per això, Déu nega tota pretensió de propietat absoluta: «La terra no es pot vendre a perpetuïtat, perquè la terra és meua, i vosaltres sou forasters i hostes a la meua terra» (Lv 25,23).

68. Aquesta responsabilitat davant una terra que és de Déu implica que l'ésser humà, dotat d'intel·ligència, respecti les lleis de la natura i els delicats equilibris entre els éssers d'aquest món, perquè «ell ho ordenà i foren creats, ell els fixà per sempre, pels segles, i els donà una llei que mai no passarà» (Sl 148,5b-6). D'aquí que la legislació bíblica s'aturi a proposar a l'ésser humà diverses normes, no sols en relació amb els altres éssers humans, sinó també en relació amb els altres éssers vius: «Si veus l'ase o el bou del teu germà caiguts en el camí, no te'n desentenguis [...]. Si tot fent camí trobes un niu d'ocells en un arbre o per terra, amb la mare covant els ous o protegint els seus petits, no t'emportis la mare amb la cria» (Dt 22,4.6). En aquesta línia, el repòs del setè dia no es proposa sols per a l'ésser humà, sinó també «perquè reposin el teu bou i el teu ase» (Ex 23,12). D'aquesta manera advertim que la Bíblia no dona lloc a un antropocentrisme despòtic que es desentengui de les altres criatures.

69. Al mateix temps que podem fer un ús responsable de les coses, som cridats a reconèixer que els altres éssers vius tenen un valor propi davant de Déu i, «per la seva simple existència, el beneeixen i li donen glòria»,⁴¹ perquè el Senyor s'alegra en les seves obres (cf. Sl 104,31). Precisament per la seva dignitat única i per estar dotat d'intel·ligència, l'ésser humà és cridat a respectar les coses creades amb les seves lleis internes, ja que «per la saviesa el Senyor fundà la terra» (Pr 3,19). Avui l'Església no diu simplement que les altres criatures estan completament subordinades al bé de l'ésser humà, com si no tinguessin un valor en elles mateixes i nosaltres en poguéssim disposar a voluntat. Per això els Bisbes d'Alemanya van ensenyar que en les altres criatures «es podria parlar de la prioritat del *ser* sobre el *ser útils*».⁴² El *Catecisme* qüestiona de manera molt directa i insistent el que seria un antropocentrisme desviat: «Cada criatura té la seva bonesa i la seva perfecció pròpies. [...] Les diverses criatures, volgudes en llur propi ésser, reflecteixen, cadascuna a la seva manera, un raig de la

⁴¹ *Catecisme de l'Església Catòlica*, 2416.

⁴² CONFERÈNCIA EPISCOPAL ALEMANYA, *Zukunft der Schöpfung – Zukunft der Menschheit. Erklärung der Deutschen Bischofskonferenz zu Fragen der Umwelt und der Energieversorgung* (1980), II, 2.

saviesa i de la bondat infinites de Déu. Per això l'home ha de respectar la bonesa pròpia de cada criatura, per evitar un ús desordenat de les coses».⁴³

70. En la narració sobre Caïn i Abel, veiem que la gelosia va conduir Caïn a cometre la injustícia extrema amb el seu germà. Això al seu torn provocà una ruptura de la relació entre Caïn i Déu i entre Caïn i la terra, de la qual fou exiliat. Aquest passatge es resumeix en la dramàtica conversa de Déu amb Caïn. Déu pregunta: «On és Abel, el teu germà?» Caïn respon que no ho sap i Déu li insisteix: «Què has fet? La veu de la sang del teu germà clama a mi des del sòl! Ara seràs maleït i t'allunyaràs d'aquesta terra» (Gn 4,9-11). La descurança en el compromís de conrear i mantenir una relació adequada amb el veí, envers el qual tinc el deure de la cura i de la custòdia, destrueix la meua relació interior amb mi mateix, amb els altres, amb Déu i amb la terra. Quan totes aquestes relacions són descurades, quan la justícia ja no habita a la terra, la Bíblia ens diu que tota la vida està en perill. Això és el que ens ensenya la narració sobre Noè, quan Déu amenaça d'exterminar la humanitat per la seva constant incapacitat de viure a l'alçada de les exigències de la justícia i de la pau: «He decidit posar fi a tots els éssers humans, perquè la terra, a causa d'ells, és plena de violència» (Gn 6,13). En aquests relats tan antics, carregats de profund simbolisme, ja hi havia continguda una convicció actual: que tot està relacionat, i que l'autèntica cura de la nostra pròpia vida i de les nostres relacions amb la natura és inseparable de la fraternitat, la justícia i la fidelitat als altres.

71. Tot i que «la maldat s'estenia sobre la faç de la terra» (Gn 6,5) i a Déu «li sabé greu d'haver creat l'home a la terra» (Gn 6,6), tanmateix, a través de Noè, que encara es conservava íntegre i just, va decidir obrir un camí de salvació. Així donà a la humanitat la possibilitat d'un nou començament. N'hi ha prou amb un home bo perquè hi hagi esperança! La tradició bíblica estableix clarament que aquesta rehabilitació implica el redescobriments i el respecte dels ritmes inscrits en la natura per la mà del Creador. Això es mostra, per exemple, en la llei del *Sabbath*. El setè dia, Déu va reposar de totes les seves obres. Déu ordenà a Israel que cada setè dia havia de celebrar-se com un dia de repòs, un *Sabbath* (cf. Gn 2,2-3; Ex 16,23; 20,10). D'altra banda, també s'instaurà un any sabàtic per a Israel i la seva terra, cada set anys (cf. Lv 25,1-4), durante el qual es donava un complet

⁴³ *Catecisme de l'Església Catòlica*, 339.

descans a la terra, no se sembrava i sols es collia l'indispensable per a subsistir i brindar hospitalitat (cf. Lv 25,4-6). Finalment, passades set setmanes d'anys, és a dir, quaranta-nou anys, se celebrava el Jubileu, any de perdó universal i «d'alliberament per a tots els habitants» (Lv 25,10). El desenvolupament d'aquesta legislació va mirar d'assegurar l'equilibri i l'equitat en les relacions de l'ésser humà amb els altres i amb la terra on vivia i treballava. Però al mateix temps era un reconeixement que el regal de la terra amb els seus fruits pertany a tot el poble. Aquells qui conreaven i custodiaven el territori havien de compartir-ne els fruits, especialment amb els pobres, les vídues, els orfes i els estrangers: «Quan segueu els sembrats, no arribeu fins a la partió del camp ni recolliu les espigolalles. I en la verema, igualment: no esgotimeu la vinya ni recolliu els grans que han caigut. Deixeu-ho per als pobres i els immigrants» (Lv 19,9-10).

72. Els Salms sovint inviten l'ésser humà a lloar Déu creador: «Consolida la terra sobre l'aigua. Perdura eternament el seu amor» (Sl 136,6). Però també conviden les altres criatures a lloar-lo: «Lloeu-lo, sol i lluna, lloeu-lo, estrelles lluminoses, lloeu-lo, cel del cel i aigües de sobre el cel. Que tots lloïn el nom del Senyor: a una ordre d'ell, tots foren creats» (Sl 148,3-5). Existim no sols pel poder de Déu, sinó al davant d'ell i al costat d'ell. Per això l'adorem.

73. Els escrits dels profetes inviten a recobrar la fortalesa en els moments difícils contemplant el Déu poderós que va crear l'univers. El poder infinit de Déu no ens mena pas a escapar de la seva tendresa paterna, perquè en ell es conjuguen l'afecte i el vigor. De fet, tota sana espiritualitat implica al mateix temps acollir l'amor diví i adorar amb confiança el Senyor pel seu infinit poder. En la Bíblia, el Déu que allibera i salva és el mateix que va crear l'univers, i aquestes dues maneres divines d'actuar estan íntimament i inseparablement connectades: «Ai, Senyor meu! Vós sou qui va fer el cel i la terra amb el vostre gran poder i braç estès. Res no és extraordinari per a vós [...]. I traguéreu el vostre poble Israel d'Egipte amb senyals i prodigis» (Jr 32,17.21). «El Senyor és Déu per sempre, ha creat la terra d'un cap a l'altre. No es cansa, no defalleix. És insondable la seva intel·ligència. Dóna noves forces als cansats, enrobusteix els qui són febles» (Is 40,28b-29).

74. L'experiència de la captivitat a Babilònia va engendrar una crisi espiritual que provocà un aprofundiment de la fe en Déu, explicitant la seva omnipotència creadora, a fi d'exhortar el poble a recuperar l'esperança enmig de la seva situació desgraciada. Segles després, en un altre moment de prova i persecució, quan l'Imperi romà mirava d'imposar un domini absolut, els fidels tornaven a trobar consol i esperança acreixent la seva confiança en el Déu totpoderós, i cantaven: «Senyor, Déu de l'univers, les vostres obres són grans i admirables. Rei de les nacions, les vostres decisions són justes, no van mai errades» (Ap 15,3). Si va poder crear l'univers del no-res, també pot intervenir en aquest món i vèncer qualsevol forma de mal. Per tant, la injustícia no és invencible.

75. No podem sostenir una espiritualitat que oblidi el Déu totpoderós i creador. D'aquesta manera, acabaríem adorant altres poders del món, o ens col·locaríem en el lloc del Senyor, fins a pretendre trepitjar la realitat creada per ell sense conèixer límits. La millor manera de posar en el seu lloc l'ésser humà, i de posar fi a la seva pretensió de ser un dominador absolut de la terra, és tornar a proposar la figura d'un Pare creador i únic amo del món, perquè altrament l'ésser humà tendirà sempre a voler imposar a la realitat les seves pròpies lleis i interessos.

III. EL MISTERI DE L'UNIVERS

76. Per a la tradició judeo-cristiana, dir «creació» és més que dir natura, perquè té a veure amb un projecte de l'amor de Déu en què cada criatura té un valor i un significat. La natura sol entendre's com un sistema que s'analitza, comprèn i gestiona, però la creació només pot ser entesa com un do que sorgeix de la mà oberta del Pare de tots, com una realitat il·luminada per l'amor que ens convoca a una comunió universal.

77. «Per la paraula del Senyor fou fet el cel» (Sl 33,6). Així se'ns indica que el món va procedir d'una decisió, no del caos o la casualitat, la qual cosa l'enalteix encara més. Hi ha una opció lliure expressada en la paraula creadora. L'univers no va sorgir com a resultat d'una omnipotència arbitrària, d'una demostració de força o d'un desig d'autoafirmació. La creació és de l'ordre de l'amor. L'amor de Déu és el mòbil fonamental de

totes les coses creades: «És que estimeu tot el que existeix i no us repugna res del que heu creat, ja que no heu fet res sense estimar-ho» (Sv 11,24). Llavors, cada criatura és objecte de la tendresa del Pare, que li dona un lloc en el món. Fins i tot la vida efímera de l'ésser més insignificant és objecte del seu amor i, en aquests pocs segons de la seva existència, ell l'enbolcalla amb el seu afecte. Sant Basili el Gran deia que el Creador és també «la bondat sense enveja»,⁴⁴ i Dant Alighieri parlava de l'«amor que mou el sol i les estrelles».⁴⁵ Per això, de les obres creades es puja «fins a la seva misericòrdia amorosa».⁴⁶

78. Al mateix temps, el pensament judeo-cristià va desmitificar la natura. Sense deixar d'admirar-la per la seva esplendor i la seva immensitat, ja no li va atribuir un caràcter diví. D'aquesta manera es destaca encara més el nostre compromís davant d'ella. Un retorn a la natura no pot ser a costa de la llibertat i la responsabilitat de l'ésser humà, que és part del món amb el deure de conrear les seves pròpies capacitats per a protegir-lo i desenvolupar les seves potencialitats. Si reconeixem el valor i la fragilitat de la natura, i alhora les capacitats que el Creador ens va atorgar, això ens permet posar fi avui al mite modern del progrés material sense límits. Un món fràgil, amb un ésser humà a qui Déu confia la seva cura, interpel·la la nostra intel·ligència per a reconèixer com hauríem d'orientar, conrear i limitar el nostre poder.

79. En aquest univers, conformat per sistemes oberts que entren en comunicació els uns amb els altres, hi podem descobrir innumbrables formes de relació i participació. Això duu a pensar també el conjunt com a obert a la transcendència de Déu, dins la qual es desenvolupa. La fe ens permet d'interpretar el sentit i la bellesa misteriosa del que s'esdevé. La llibertat humana pot fer la seva aportació intel·ligent cap a una evolució positiva, però també pot afegir-hi nous mals, noves causes de sofriment i veritables retrocessos. Això dona lloc a l'apassionant i dramàtica història humana, capaç de convertir-se en un desplegament d'alliberació, creixença, salvació i amor, o en un camí de decadència i de mútua destrucció. Per això, l'acció de l'Església no sols intenta recordar el deure de protegir la

⁴⁴ *Hom. in Hexaemeron*, 1, 2, 10: PG 29, 9.

⁴⁵ *Divina Comèdia. Paradís*, Cant XXXIII, 145.

⁴⁶ BENET XVI, *Catequesi* (9 novembre 2005), 3: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (11 novembre 2005), p. 20.

natura, sinó que al mateix temps «ha de protegir sobretot l'home contra la destrucció de si mateix».⁴⁷

80. No obstant això, Déu, que vol actuar amb nosaltres i comptar amb la nostra cooperació, també és capaç de treure algun bé dels mals que nosaltres realitzem, perquè «l'Esperit Sant posseeix una inventiva infinita, pròpia de la ment divina, que proveeix a desfer els nusos dels esdeveniments humans, fins i tot els més complexos i impenetrables».⁴⁸ Ell, d'alguna manera, volgué limitar-se a si mateix en crear un món necessitat de desenvolupament, on moltes coses que nosaltres considerem mals, perills o fonts de sofriment, en realitat són part dels dolors de part que ens estimulen a col·laborar amb el Creador.⁴⁹ Ell és present en el més íntim de cada cosa sense condicionar l'autonomia de la seva criatura, i això també dóna lloc a la legítima autonomia de les realitats terrenals.⁵⁰ Aquesta presència divina, que assegura la permanència i el desenvolupament de cada ésser, «és la continuació de l'acció creadora».⁵¹ L'Esperit de Déu va omplir l'univers amb virtualitats que permeten que del si mateix de les coses pugui brotar sempre quelcom nou: «La natura no és altra cosa sinó la raó de cert art, concretament l'art diví, inscrit en les coses, pel qual les coses mateixes es mouen cap a un fi determinat. Com si el mestre constructor de vaixells pogués atorgar a la fusta que pogués moure's a si mateixa per a prendre la forma del vaixell».⁵²

81. L'ésser humà, si bé també suposa processos evolutius, implica una novetat no explicable plenament per l'evolució d'altres sistemes oberts. Cada un de nosaltres té en si una identitat personal, capaç d'entrar en diàleg amb els altres i amb el mateix Déu. La capacitat de reflexió, l'argumentació, la creativitat, la interpretació, l'elaboració artística i altres capacitats inèdites mostren una singularitat que transcendeix l'àmbit físic i biològic. La novetat qualitativa que implica l'aparició d'un ésser personal dins l'univers material, suposa una acció directa de Déu, una crida peculiar a la vida i a la relació d'un Tu a un altre tu. A partir dels relats bíblics,

⁴⁷ ID., Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 51: AAS 101 (2009), 687.

⁴⁸ JOAN PAU II, *Catequesi* (24 abril 1991), 6: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (26 abril 1991), p. 6.

⁴⁹ El *Catecisme* explica que Déu volgué crear un món en camí cap a la seva perfecció última i que això implica la presència de la imperfecció i del mal físic; cf. *Catecisme de l'Església Catòlica*, 310.

⁵⁰ Cf. CONC. ECUM. VAT. II, Const. past. *Gaudium et spes*, sobre l'Església en el món actual, 36.

⁵¹ TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologiae* I, q. 104, art. 1, ad 4.

⁵² ID., *In octo libros Physicorum Aristotelis expositio*, lib. II, lectio 14.

considerem l'ésser humà com a subjecte, que mai no pot ser reduït a la categoria d'objecte.

82. Però també seria equivocat pensar que els altres éssers vius hagin de ser considerats com a mers objectes sotmesos a l'arbitrària dominació humana. Quan es proposa una visió de la natura únicament com a objecte de profit i d'interès, això també té serioses conseqüències en la societat. La visió que consolida l'arbitrarietat del més fort ha propiciat immenses desigualtats, injustícies i violència per a la majoria de la humanitat, perquè els recursos passen a ser del primer que arriba o del qui té més poder: el guanyador s'ho emporta tot. L'ideal d'harmonia, de justícia, de fraternitat i de pau que proposa Jesús està als antípodes de semblant model, i així ho expressava respecte als poders de la seva època: «Ja sabeu que els governants de les nacions les dominen com si en fossin amos i els grans personatges les mantenen sota el seu poder. Però entre vosaltres no ha de ser pas així: qui vulgui ser important enmig vostre, que es faci el vostre servidor» (Mt 20,25-26).

83. El fi de la marxa de l'univers està en la plenitud de Déu, que ja ha estat assolida per Crist ressuscitat, eix de la maduració universal.⁵³ Així afegim un argument més per a rebutjar tot domini despòtic i irresponsable de l'ésser humà sobre les altres criatures. El fi últim de les altres criatures no som nosaltres. Però totes avancen, juntament amb nosaltres i a través de nosaltres, cap al terme comú, que és Déu, en una plenitud transcendent en què Crist ressuscitat ho abraça i il·lumina tot. Perquè l'ésser humà, dotat d'intel·ligència i d'amor, i atret per la plenitud de Crist, és cridat a reconduir totes les criatures al seu Creador.

IV. EL MISSATGE DE CADA CRIATURA EN L'HARMONIA DE TOTES LES COSES CREADES

84. Quan insistim a dir que l'ésser humà és imatge de Déu, això no hauria de portar-nos a oblidar que cada criatura té una funció i que cap no és

⁵³ En aquesta perspectiva se situa l'aportació del P. Teilhard de Chardin; cf. PAU VI, *Allo stabilimento I.C.A.R.* (24 febrer 1966); JOAN PAU II, *Carta al reverend P. George V. Coyne* (1 juny 1988); *Insegnamenti* 5/2 (2009), 60; BENET XVI, *Homilia per a la celebració de les Vespres a Aosta* (24 juliol 2009): *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (31 juliol 2009), pp. 3s.

supèrflua. Tot l'univers material és un llenguatge de l'amor de Déu, del seu desmesurat afecte envers nosaltres. El sòl, l'aigua, les muntanyes, tot és carícia de Déu. La història de la pròpia amistat amb Déu sempre es desenvolupa en un espai geogràfic que es converteix en un signe personalíssim, i cada un de nosaltres guarda en la memòria llocs el record dels quals li fa molt bé. Qui ha crescut entre les muntanyes, o qui de petit s'asseia a la vora del rierol a beure, o qui jugava en una plaça del seu barri, quan torna a aquests llocs, se sent cridat a recuperar la seva pròpia identitat.

85. Déu ha escrit un llibre preciós, «les lletres del qual són la multitud de criatures presents en l'univers».⁵⁴ Bé expressaren els Bisbes del Canadà que cap criatura no queda fora d'aquesta manifestació de Déu: «Des dels panorames més amplis a la forma de vida més ínfima, la natura és una contínua deu de meravella i de temor. Ella és, a més, una contínua revelació de la divinitat».⁵⁵ Els Bisbes del Japó, per la seva banda, van dir quelcom molt suggestiu: «Percebre cada criatura cantant l'himne de la seva existència és viure joiosament en l'amor de Déu i en l'esperança».⁵⁶ Aquesta contemplació de les coses creades ens permet descobrir a través de cada cosa algun ensenyament que Déu ens vol transmetre, perquè «per al creient contemplar les coses creades és també escoltar un missatge, sentir una veu paradoxal i silenciosa».⁵⁷ Podem dir que «juntament amb la Revelació pròpiament dita, continguda en la sagrada Escriptura, es dóna una manifestació divina quan brilla el sol i quan cau la nit».⁵⁸ Prestant atenció a aquesta manifestació, l'ésser humà aprèn a reconèixer-se a si mateix en relació amb les altres criatures: «Jo m'autoexpresso en expressar el món; jo exploro la meva pròpia sacralitat en intentar desxifrar la del món».⁵⁹

⁵⁴ JOAN PAU II, *Catequesi* (30 gener 2002), 6: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (1 febrer 2002), p. 12.

⁵⁵ CONFERÈNCIA DELS BISBES CATÒLICS DEL CANADÀ. COMISSIÓ PER ALS AFERS SOCIALS, Carta pastoral *You love all that exists... all things are yours, God, Lover of Life* (4 octubre 2003), 1.

⁵⁶ CONFERÈNCIA DELS BISBES CATÒLICS DEL JAPÓ, *Reverence for Life. A Message for the Twenty-First Century* (1 gener 2001), n. 89.

⁵⁷ JOAN PAU II, *Catequesi* (26 gener 2000), 5: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (28 gener 2000), p. 3.

⁵⁸ ID., *Catequesi* (2 agost 2000), 3: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (4 agost 2000), p. 8.

⁵⁹ PAUL RICOEUR, *Philosophie de la volonté II. Finitude et culpabilité*, París 2009, 2016 (ed. esp.: *Finitud y culpabilidad*, Madrid 1967, 249).

86. El conjunt de l'univers, amb les seves múltiples relacions, mostra millor la inesgotable riquesa de Déu. Sant Tomàs d'Aquino remarcava sàviament que la multiplicitat i la varietat provenen «de la intenció del primer agent», que volgué que «el que falta a cada cosa per a representar la bondat divina fos suplert per les altres»,⁶⁰ perquè la seva bondat «no pot ser representada convenientment per una sola criatura».⁶¹ Per això, nosaltres necessitem captar la varietat de les coses en les seves múltiples relacions.⁶² Llavors, s'entén millor la importància i el sentit de qualsevol criatura si hom la contempla en el conjunt del projecte de Déu. Així ho ensenya el *Catecisme*: «La interdependència de les criatures és volguda per Déu. El sol i la lluna, el cedre i la flor més petita, l'àguila i el pardal: l'espectacle de tantes diversitats i desigualtats significa que cap criatura no es basta a ella mateixa. Existeixen en dependència les unes de les altres, per a completar-se mútuament en un servei mutu».⁶³

87. Quan prenem consciència del reflex de Déu que hi ha en tot el que existeix, el cor experimenta el desig d'adorar el Senyor per totes les seves criatures i juntament amb elles, com s'expressa en el preciós himne de sant Francesc d'Assís:

«Lloat sigueu, Senyor meu,
amb totes les vostres criatures,
especialment el germà sol,
per qui ens doneu el dia i ens il·lumineu.
I és bell i radiant amb gran resplendor,
de vós, Altíssim, porta significació.
Lloat sigueu, Senyor meu,
per la germana lluna i les estrelles,
en el cel les formàreu clares i precioses, i belles.
Lloat sigueu, Senyor meu, pel germà vent
i per l'aire, i el núvol i el cel serè, i tot temps,
per tots ells a les vostres criatures doneu sosteniment.
Lloat sigueu, Senyor meu, per la germana aigua,
la qual és molt humil, i preciosa i casta.

⁶⁰ *Summa Theologiae* I, q. 47, art. 1.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Cf. *ibid.*, art. 2, ad 1; art. 3.

⁶³ *Catecisme de l'Església Catòlica*, 340.

Lloat sigueu, Senyor meu, pel germà foc,
pel qual il·lumineu la nit,
i és bell, i alegre i vigorós, i fort». ⁶⁴

88. Els Bisbes del Brasil han remarcat que tota la natura, a més de manifestar Déu, és lloc de la seva presència. En cada criatura hi habita el seu Esperit vivificant que ens crida a una relació amb ell. ⁶⁵ El descobriment d'aquesta presència estimula en nosaltres el desenvolupament de les «virtuts ecològiques». ⁶⁶ Però quan diem això no oblidem pas que també existeix una distància infinita, que les coses d'aquest món no posseeixen la plenitud de Déu. Altrament, tampoc no faríem un bé a les criatures, perquè no reconeixeríem el seu propi i veritable lloc, i acabaríem exigint-los indegudament el que en la seva petitesa no ens poden donar.

V. UNA COMUNIÓ UNIVERSAL

89. Les criatures d'aquest món no poden ser considerades un bé sense amo: «Són vostres, Senyor, que estimeu la vida» (Sv 11,26). Això provoca la convicció que, essent creats pel mateix Pare, tots els éssers de l'univers estem units per llaços invisibles i conformem una espècie de família universal, una sublim comunió que ens mou a un respecte sagrat, afectuós i humil. Vull recordar que «Déu ens ha unit tan estretament al món que ens envolta, que la desertificació del sòl és com una malaltia per a cadascú, i podem lamentar l'extinció d'una espècie com si fos una mutilació». ⁶⁷

90. Això no vol pas dir igualar tots els éssers vius i treure a l'ésser humà aquest valor peculiar que implica al mateix temps una tremenda responsabilitat. Tampoc no suposa una divinització de la terra que ens privaria de la crida a col·laborar amb ella i a protegir la seva fragilitat. Aquestes concepcions acabarien creant nous desequilibris pel fet d'escapar de la realitat que ens interpel·la. ⁶⁸ A vegades s'adverteix una obsessió per negar tota preeminència a la persona humana, i es tira endavant una lluita per altres espècies que no despleguem per defensar la igual dignitat entre

⁶⁴ *Càntic de les criatures*: FF 263.

⁶⁵ Cf. CONFERÈNCIA NACIONAL DELS BISBES DEL BRASIL, *A Igreja e a questão ecológica* (1992), 53-54.

⁶⁶ *Ibid.*, 61.

⁶⁷ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 215: AAS 105 (2013), 1109.

⁶⁸ Cf. BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 14: AAS 101 (2009), 650.

els éssers humans. És veritat que ha de preocupar-nos que altres éssers vius no siguin tractats irresponsablement. Però especialment haurien d'exasperar-nos les enormes injustícies que existeixen entre nosaltres, perquè continuem tolerant que uns es considerin més dignes que altres. Deixem d'advertir que alguns s'arrosseguen en una degradant misèria, sense possibilitats reals de superació, mentre que altres ni tan sols saben què fer amb el que posseeixen, ostenten vanitosament una suposada superioritat i deixen rere seu un nivell de malbaratament que seria impossible generalitzar sense destrossar el planeta. Continuem admetent en la pràctica que uns se sentin més humans que altres, com si haguessin nascut amb més drets.

91. No pot ser real un sentiment d'íntima unió amb els altres éssers de la natura si al mateix temps en el cor no hi ha tendresa, compassió i preocupació pels éssers humans. És evident la incoherència de qui lluita contra el tràfic d'animals en perill d'extinció, però resta completament indiferent davant el tràfic de persones, es desentén dels pobres o s'entesta a destruir un altre ésser humà que li desagrada. Això posa en perill el sentit de la lluita per l'ambient. No és casual que, en l'himne en què sant Francesc lloa Déu per les criatures, hi afegeixi el següent: «Lloat sigueu, Senyor meu, per aquells qui perdonen per amor vostre.» Tot està connectat. Per això es requereix una preocupació per l'ambient unida a l'amor sincer envers els éssers humans i a un constant compromís davant els problemes de la societat.

92. Per altra banda, quan el cor està autènticament obert a una comunió universal, res ni ningú no està exclòs d'aquesta fraternitat. Per consegüent, també és veritat que la indiferència o la crueltat davant les altres criatures d'aquest món sempre acaben traslladant-se d'alguna manera al tracte que donem a altres éssers humans. El cor és un de sol, i la mateixa misèria que porta a maltractar un animal no triga a manifestar-se en la relació amb les altres persones. Tot acarnissament amb qualsevol criatura «és contrari a la dignitat humana».⁶⁹ No podem considerar-nos grans amants si exclouem dels nostres interessos alguna part de la realitat: «Pau, justícia i conservació de la creació són tres temes absolutament lligats, que no podran apartar-se per a ser tractats individualment sots pena de caure novament en el

⁶⁹ *Catecisme de l'Església Catòlica*, 2418.

reduccionisme». ⁷⁰ Tot està relacionat, i tots els éssers humans estem junts com a germans i germanes en un meravellós pelegrinatge, entrelaçats per l'amor que Déu té a cada una de les seves criatures i que ens uneix també, amb tendre afecte, al germà sol, a la germana lluna, al germà riu i a la mare terra.

VI. DESTINACIÓ COMUNA DELS BÉNS

93. Avui creients i no creients estem d'acord que la terra és essencialment una herència comuna, els fruits de la qual han de beneficiar tothom. Per als creients, això es converteix en una qüestió de fidelitat al Creador, perquè Déu va crear el món per a tots. Per consegüent, qualsevol plantejament ecològic ha d'incorporar una perspectiva social que tingui en compte els drets fonamentals dels més postergats. El principi de la subordinació de la propietat privada a la destinació universal dels béns i, per tant, el dret universal al seu ús és una «regla d'or» del comportament social, i el «primer principi de tot l'ordenament ètico-social». ⁷¹ La tradició cristiana mai no ha reconegut com a absolut o intocable el dret a la propietat privada i ha subratllat la funció social de qualsevol forma de propietat privada. Sant Joan Pau II va recordar amb molt èmfasi aquesta doctrina, dient que «Déu ha donat la terra a tot el gènere humà perquè aquesta sustenti tots els seus habitants, *sense excloure ningú ni privilegiar ningú*». ⁷² Són paraules denses i fortes. Va remarcar que «no seria veritablement digne de l'home un tipus de desenvolupament que no respectés i promogués els drets humans, personals i socials, econòmics i polítics, incloent-hi els drets de les nacions i dels pobles». ⁷³ Amb tota claredat explicà que «l'Església defensa, sí, el legítim dret a la propietat privada, però ensenya amb no menor claredat que sobre tota propietat privada hi grava sempre una hipoteca social, perquè els béns serveixin a la destinació general que Déu els ha donat». ⁷⁴ Per tant, afirmà que «no és conforme amb el disseny de Déu usar aquest do de tal

⁷⁰ CONFERÈNCIA EPISCOPAL DE LA REPÚBLICA DOMINICANA, *Carta pastoral sobre la relació del home con la naturaleza* (15 març 1987).

⁷¹ JOAN PAU II, Carta enc. *Laborem exercens* (14 setembre 1981), 19: AAS 73 (1981), 626.

⁷² Carta enc. *Centesimus annus* (1 maig 1991), 31: AAS 83 (1991), 831.

⁷³ Carta enc. *Sollicitudo rei socialis* (30 desembre 1987), 33: AAS 80 (1988), 557.

⁷⁴ *Discurs als indígenes i camperols de Mèxic, Cuilapán* (29 gener 1979), 6: AAS 71 (1979), 209.

manera que els seus beneficis afavoreixin només uns pocs».⁷⁵ Això qüestiona seriosament els hàbits injustos d'una part de la humanitat.⁷⁶

94. El ric i el pobre tenen igual dignitat, perquè «a tots dos els va fer el Senyor» (Pr 22,2); «Ell mateix va fer petits i grans» (Sv 6,7) i «fa sortir el sol sobre dolents i bons» (Mt 5,45). Això té conseqüències pràctiques, com les que enunciarren els Bisbes del Paraguai: «Tot camperol té dret natural a posseir un lot racional de terra on pugui establir la seva llar, treballar per a la subsistència de la seva família i tenir seguretat existencial. Aquest dret ha d'estar garantit perquè el seu exercici no sigui il·lusori sinó real. La qual cosa significa que, a més del títol de propietat, el camperol ha de comptar amb mitjans d'educació tècnica, crèdits, assegurances i comercialització».⁷⁷

95. El medi ambient és un bé col·lectiu, patrimoni de tota la humanitat i responsabilitat de tothom. Qui s'apropia alguna cosa és sols per administrar-la en bé de tots. Si no ho fem, carreguem sobre la consciència el pes de negar l'existència dels altres. Per això, els Bisbes de Nova Zelanda es preguntaren què significa el manament «no mataràs» quan «un vint per cent de la població mundial consumeix recursos en tal mesura que roba a les nacions pobres, i a les futures generacions, el que necessiten per a sobreviure».⁷⁸

VII. LA MIRADA DE JESÚS

96. Jesús assumeix la fe bíblica en el Déu creador i destaca una dada fonamental: Déu és Pare (cf. Mt 11,25). En els diàlegs amb els seus deixebles, Jesús els invitava a reconèixer la relació paterna que Déu té amb totes les criatures, i els recordava amb una commovedora tendresa com cada una d'elles és important als seus ulls: «No es venen cinc ocells per pocs diners? Doncs bé, Déu no n'oblida ni un de sol» (Lc 12,6). «Mireu els

⁷⁵ *Homilia durant la Missa celebrada per als agricultors a Recife, Brasil* (7 juliol 1980), 4: AAS 72 (1980), 926.

⁷⁶ Cf. *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 1990*, 8: AAS 82 (1990), 152.

⁷⁷ CONFERÈNCIA EPISCOPAL PARAGUAIA, *Carta pastoral El campesino paraguayo y la tierra* (12 juny 1983), 2, 4, d.

⁷⁸ CONFERÈNCIA EPISCOPAL DE NOVA ZELANDA, *Statement on Environmental Issues*, Wellington (1 setembre 2006).

ocells del cel: no sembren, ni seguen, ni recullen en graners, i el vostre Pare celestial els alimenta» (Mt 6,26).

97. El Senyor podia invitar els altres a estar atents a la bellesa que hi ha en el món perquè ell mateix estava en contacte permanent amb la natura i li prestava una atenció plena d'afecte i meravella. Quan recorria cada racó de la seva terra s'aturava a contemplar la formosor sembrada pel seu Pare, i convidava els seus deixebles a reconèixer en les coses un missatge diví: «Alceu els ulls i mireu els camps; ja són rossos, a punt de segar!» (Jn 4,35). «Amb el regne del cel passa com amb el gra de mostassa que un home va sembrar en el seu camp: la mostassa és la més petita de totes les llavors; però, quan ha crescut, es fa més gran que les hortalisses i arriba a ser un arbre» (Mt 13,31-32).

98. Jesús vivia en harmonia plena amb la creació, i els altres se'n meravellaven: «Qui és aquest, que fins el vent i el mar l'obeeixen?» (Mt 8,27). No semblava pas com un asceta separat del món o enemic de les coses agradables de la vida. Referint-se a si mateix expressava: «Ha vingut el Fill de l'home, que menja i beu, i diuen: Aquí teniu un golut i un bevedor» (Mt 11,19). Estava lluny de les filosofies que menyspreaven el cos, la matèria i les coses d'aquest món. Tanmateix, aquests dualismes malsans arribaren a tenir una important influència en alguns pensadors cristians al llarg de la història i desfiguraren l'Evangelí. Jesús treballava amb les seves mans, prenent contacte diari amb la matèria creada per Déu a fi de donar-li forma amb la seva traça d'artesà. Crida l'atenció que la major part de la seva vida va ser consagrada a aquesta feina, en una existència senzilla que no despertava cap admiració: «¿No és aquest el fuster, el fill de Maria?» (Mc 6,3). Així santificà el treball i li atorgà un peculiar valor per a la nostra maduració. Sant Joan Pau II ensenyava que, «suportant la fatiga del treball en unió amb Crist crucificat per nosaltres, l'home col·labora en certa manera amb el Fill de Déu en la redempció de la humanitat».⁷⁹

99. Per a la comprensió cristiana de la realitat, el destí de tota la creació passa pel misteri de Crist, que és present des de l'origen de totes les coses: «Tot fou creat per ell i per a ell» (Col 1,16).⁸⁰ El pròleg de l'Evangelí de

⁷⁹ Carta enc. *Laborem exercens* (14 setembre 1981), 27: AAS 73 (1981), 645.

⁸⁰ Per això sant Justí podia parlar de «llavors del Verb» en el món; cf. *II Apologia* 8, 1-2; 13, 3-6: PG 6, 457-458; 467.

Joan (1,1-18) mostra l'activitat creadora de Crist com a Paraula divina (*Logos*). Però aquest pròleg sorprèn per la seva afirmació que aquesta Paraula «es va fer carn» (Jn 1,14). Una Persona de la Trinitat s'inserí en el cosmos creat, corrent la seva sort amb aquest fins a la creu. Des de l'inici del món, però de manera peculiar a partir de l'encarnació, el misteri de Crist actua de manera amagada en el conjunt de la realitat natural, sense per això afectar-ne l'autonomia.

100. El Nou Testament no sols ens parla del Jesús terrenal i de la seva relació tan concreta i amable amb el món. També el mostra com a ressuscitat i gloriós, present en tota la creació amb la seva senyoria universal: «Déu volgué que residís en ell tota la plenitud. Déu volgué reconciliar-ho tot per ell i destinar-ho a ell, posant la pau en tot el que hi ha, tant a la terra com al cel, per la sang de la creu de Jesucrist» (Col 1,19-20). Això ens projecta a la fi dels temps, quan el Fill lliurarà al Pare totes les coses i «Déu serà tot en tots» (1Co 15,28). D'aquesta manera, les criatures d'aquest món ja no se'ns presenten com una realitat merament natural, perquè el Ressuscitat les embolcalla misteriosament i les orienta a un destí de plenitud. Les mateixes flors del camp i els ocells que ell va contemplar admirat amb els seus ulls humans, ara són plens de la seva presència lluminosa.

CAPÍTOL TERCER

L'ARREL HUMANA DE LA CRISI ECOLÒGICA

101. No ens servirà descriure els símptomes, si no reconeixem l'arrel humana de la crisi ecològica. Hi ha una manera d'entendre la vida i l'acció humana que s'ha desviat i que contradiu la realitat fins a danyar-la. Per què no podem aturar-nos a pensar-ho? En aquesta reflexió proposo que ens concentrem en el paradigma tecnocràtic dominant i en el lloc de l'ésser humà i de la seva acció en el món.

I. LA TECNOLOGIA: CREATIVITAT I PODER

102. La humanitat ha ingressat en una nova era en la qual l'empenta tecnològica ens posa en una cruïlla. Som els hereus de dos segles d'enormes onades de canvi: la màquina de vapor, el ferrocarril, el telègraf, l'electricitat, l'automòbil, l'avió, les indústries químiques, la medicina moderna, la informàtica i, més recentment, la revolució digital, la robòtica, les biotecnologies i les nanotecnologies. És just alegrar-se davant aquests avenços, i entusiasmar-se enfront de les àmplies possibilitats que ens obren aquestes constants novetats, perquè «la ciència i la tecnologia són un meravellós producte de la creativitat humana donada per Déu».⁸¹ La modificació de la natura amb finalitats útils és una característica de la humanitat des dels seus inicis, i així la tècnica «expressa la tensió de l'ànim humà cap a la superació gradual de certs condicionaments materials».⁸² La tecnologia ha remeiat innumbrables mals que danyaven i limitaven l'ésser humà. No podem deixar de valorar i agrair el progrés tècnic, especialment en la medicina, l'enginyeria i les comunicacions. I com no reconèixer tots els esforços de molts científics i tècnics que han aportat alternatives per a un desenvolupament?

⁸¹ JOAN PAU II, *Discurs als representants de la ciència, de la cultura i dels alts estudis a la Universitat de les Nacions Unides*, Hiroshima (25 febrer 1981), 3: AAS 73 (1981), 422.

⁸² BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 69: AAS 101 (2009), 702.

103. La tecnociència, ben orientada, no sols pot produir coses realment valuoses per a millorar la qualitat de vida de l'ésser humà, des d'objectes domèstics útils fins a grans mitjans de transport, ponts, edificis, llocs públics. També és capaç de produir coses belles i de fer «saltar» l'ésser humà immers en el món material cap a l'àmbit de la bellesa. ¿Es pot negar la bellesa d'un avió, o d'alguns gratacels? Hi ha precioses obres pictòriques i musicals aconseguides amb la utilització de nous instruments tècnics. Així, en la intenció de bellesa del productor tècnic i en el contemplador de tal bellesa, es dona el salt a una certa plenitud pròpiament humana.

104. Però no podem ignorar que l'energia nuclear, la biotecnologia, la informàtica, el coneixement del nostre propi ADN i altres capacitats que hem adquirit ens donen un tremend poder. Més ben dit, donen als qui tenen el coneixement, i sobretot el poder econòmic per a utilitzar-lo, un domini impressionant sobre el conjunt de la humanitat i del món sencer. Mai la humanitat no havia tingut tant poder sobre ella mateixa i res no garanteix que el farà servir bé, sobretot si es considera la manera com l'està emprant. N'hi ha prou de recordar les bombes atòmiques llançades en ple segle XX, o bé el gran desplegament tecnològic ostentat pel nazisme, pel comunisme i per altres règims totalitaris al servei de la matança de milions de persones, sense oblidar que avui la guerra posseeix un instrumental cada vegada més mortífer. En mans de qui està i pot arribar a estar tant poder? És tremendament perillós que resideixi en una petita part de la humanitat.

105. Es tendeix a creure «que tot increment del poder constitueix sense més un progrés, un augment de seguretat, d'utilitat, de benestar, d'energia vital, de plenitud dels valors»,⁸³ com si la realitat, el bé i la veritat brotessin espontàniament del mateix poder tecnològic i econòmic. El fet és que «l'home modern no està preparat per a utilitzar el poder amb encert»,⁸⁴ perquè l'immens creixement tecnològic no ha estat acompanyat d'un desenvolupament de l'ésser humà en responsabilitat, valors, consciència. Cada època tendeix a desplegar una escassa autoconsciència dels propis límits. Per això és possible que avui la humanitat no adverteixi la serietat dels desafiaments que es presenten, i «la possibilitat que l'home utilitzi malament el poder creix constantment» quan no està «sotmès a cap norma

⁸³ ROMANO GUARDINI, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg 1965⁹, 87 (ed. esp.: *El ocaso de la Edad Moderna*, Madrid 1958, 111-112).

⁸⁴ *Ibid.* (ed. esp.: 112).

reguladora de la llibertat, sinó únicament als suposats imperatius de la utilitat i de la seguretat». ⁸⁵ L'ésser humà no és plenament autònom. La seva llibertat emmalalteix quan es lliura a les forces cegues de l'inconscient, de les necessitats immediates, de l'egoisme, de la violència. En aquest sentit, està nu i exposat enfront del seu propi poder que continua creixent, sense tenir els elements per a controlar-lo. Pot disposar de mecanismes superficials, però podem sostenir que li manquen una ètica sòlida, una cultura i una espiritualitat que realment el limitin i el continguin en una lúcida abnegació.

II. GLOBALITZACIÓ DEL PARADIGMA TECNOCRÀTIC

106. El problema fonamental és un altre més profund encara: la manera com la humanitat de fet ha assumit la tecnologia i el seu desenvolupament *junt amb un paradigma homogeni i unidimensional*. S'hi destaca un concepte del subjecte que progressivament, en el procés lògic-racional, abraça i així posseeix l'objecte que es troba a fora. Aquest subjecte es desplega en l'establiment del mètode científic amb la seva experimentació, que ja és explícitament tècnica de possessió, domini i transformació. És com si el subjecte es trobés enfront d'una matèria informe totalment disponible per a la seva manipulació. La intervenció humana en la natura sempre s'ha esdevingut, però durant molt temps va tenir la característica d'acompanyar, de plegar-se a les possibilitats que ofereixen les coses mateixes. Es tractava de rebre el que la realitat natural per ella mateixa permet, com allargant la mà. En canvi, ara el que interessa és extreure tot el que sigui possible de les coses per la imposició de la mà humana, que tendeix a ignorar o oblidar la realitat mateixa del que té al davant. Per això, l'ésser humà i les coses han deixat d'allargar-se amigablement la mà per a passar a estar enfrontats. D'aquí es passa fàcilment a la idea d'un creixement infinit o il·limitat, que ha entusiasmat tant economistes, financers i tecnòlegs. Suposa la mentida de la disponibilitat infinita dels béns del planeta, que mena a «esprémer-lo» fins al límit i més enllà del límit. És el pressupòsit fals que «existeix una quantitat il·limitada d'energia i de recursos utilitzables, que la seva regeneració immediata és possible i

⁸⁵ *Ibíd.*, 87-88 (ed. esp.: 112).

que els efectes negatius de les manipulacions de la natura poden ser fàcilment absorbits». ⁸⁶

107. Podem dir, doncs, que, en l'origen de moltes dificultats del món actual, hi ha primer de tot la tendència, no sempre conscient, a constituir la metodologia i els objectius de la tecnociència en un paradigma de comprensió que condiona la vida de les persones i el funcionament de la societat. Els efectes de l'aplicació d'aquest motlle a tota la realitat, humana i social, es constaten en la degradació de l'ambient, però aquest és tan sols un signe del reduccionisme que afecta la vida humana i la societat en totes les seves dimensions. Cal reconèixer que els objectes producte de la tècnica no són neutres, perquè creen un entramat que acaba condicionant els estils de vida i orienten les possibilitats socials en la línia dels interessos de determinats grups de poder. Certes eleccions que semblen purament instrumentals, en realitat són eleccions sobre la vida social que es vol desenvolupar.

108. No es pot pensar que sigui possible sostenir un altre paradigma cultural i servir-se de la tècnica com d'un mer instrument, perquè avui el paradigma tecnològic s'ha tornat tan dominant, que és molt difícil prescindir dels seus recursos, i més difícil encara és fer-los servir sense ser dominats per la seva lògica. S'ha tornat contracultural elegir un estil de vida amb objectius que puguin ser almenys en part independents de la tècnica, dels seus costos i del seu poder globalitzador i massificador. De fet, la tècnica té una inclinació a buscar que res no quedi fora de la seva fèrria lògica, i «l'home que posseeix la tècnica sap que, en el fons, aquesta no s'adreça ni a la utilitat ni al benestar, sinó al domini; el domini, en el sentit més extrem de la paraula». ⁸⁷ Per això «intenta controlar tant els elements de la natura com els de l'existència humana». ⁸⁸ La capacitat de decisió, la llibertat més genuïna i l'espai per a la creativitat alternativa dels individus es veuen reduïts.

109. El paradigma tecnològic també tendeix a exercir el seu domini sobre l'economia i la política. L'economia assumeix tot el desenvolupament tecnològic en funció del rèdit, sense prestar atenció a eventuais

⁸⁶ CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, 462.

⁸⁷ ROMANO GUARDINI, *Das Ende der Neuzeit*, 63s (ed. esp.: *El ocaso de la Edad Moderna*, 83-84).

⁸⁸ *Ibíd.*, 64 (ed. esp.: 84).

conseqüències negatives per a l'ésser humà. Les finances ofeguen l'economia real. No s'han après les lliçons de la crisi financera mundial i amb molta lentitud s'aprenen les lliçons de la deterioració ambiental. En alguns cercles se sosté que l'economia actual i la tecnologia resoldran tots els problemes ambientals, de la mateixa manera que s'afirma, amb llenguatges no acadèmics, que els problemes de la fam i la misèria en el món simplement es resoldran amb el creixement del mercat. No és una qüestió de teories econòmiques, que potser ningú no s'atreveix avui a defensar, sinó de la seva instal·lació en el desenvolupament fàctic de l'economia. Els qui no ho afirmen amb paraules ho sostenen amb els fets, quan no sembla preocupar-los una justa dimensió de la producció, una millor distribució de la riquesa, una cura responsable de l'ambient o els drets de les generacions futures. Amb els seus comportaments expressen que l'objectiu de maximitzar els beneficis és suficient. Però el mercat per si mateix no garanteix el desenvolupament humà integral i la inclusió social.⁸⁹ Mentrestant, tenim un «superdesenvolupament malbaratador i consumista, que contrasta de manera inacceptable amb situacions persistents de misèria deshumanitzadora»,⁹⁰ i no s'elaboren amb suficient celeritat institucions econòmiques i vies socials que permetin als més pobres accedir de manera regular als recursos bàsics. No s'acaba d'advertir quines són les arrels més profundes dels actuals desajusts, que tenen a veure amb l'orientació, els fins, el sentit i el context social del creixement tecnològic i econòmic.

110. L'especialització pròpia de la tecnologia implica una gran dificultat per a mirar el conjunt. La fragmentació dels sabers compleix la seva funció a l'hora d'aconseguir aplicacions concretes, però sol portar a perdre el sentit de la totalitat, de les relacions que existeixen entre les coses, de l'horitzó ampli, que es torna irrellevant. Això mateix impedeix trobar camins adequats per a resoldre els problemes més complexos del món actual, sobretot de l'ambient i dels pobres, que no es poden abordar des d'una sola mirada o des d'un sol tipus d'interessos. Una ciència que pretengui oferir solucions als grans afers, necessàriament hauria de sumar tot el que ha generat el coneixement en les altres àrees del saber, incloent-hi la filosofia i l'ètica social. Però aquest és un hàbit difícil de desenvolupar avui. Per això tampoc no es poden reconèixer veritables horitzons ètics de referència. La vida passa a ser un abandonar-se a les circumstàncies

⁸⁹ Cf. BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 35: AAS 101 (2009), 671

⁹⁰ *Ibid.*, 22: p. 657.

condicionades per la tècnica, entesa com el principal recurs per a interpretar l'existència. En la realitat concreta que ens interpel·la, apareixen diversos símptomes que mostren l'error, com la degradació de l'ambient, l'angoixa, la pèrdua del sentit de la vida i de la convivència. Així es mostra una vegada més que «la realitat és superior a la idea».⁹¹

111. La cultura ecològica no es pot reduir a una sèrie de respostes urgents i parcials als problemes que van apareixent entorn de la degradació de l'ambient, l'esgotament de les reserves naturals i la contaminació. Hauria de ser una mirada distinta, un pensament, una política, un programa educatiu, un estil de vida i una espiritualitat que conformin una resistència davant l'avanç del paradigma tecnocràtic. Altrament, fins les millors iniciatives ecologistes poden acabar tancades en la mateixa lògica globalitzada. Buscar només un remei tècnic a cada problema ambiental que sorgeixi, és aïllar coses que en realitat estan entrelaçades, i amagar els veritables i més profunds problemes del sistema mundial.

112. Tanmateix, és possible tornar a ampliar la mirada, i la llibertat humana és capaç de limitar la tècnica, orientar-la, i col·locar-la al servei d'un altre tipus de progrés, més sa, més humà, més social, més integral. L'alliberament del paradigma tecnològic regnant es produeix de fet en algunes ocasions. Per exemple, quan comunitats de petits productors opten per sistemes de producció menys contaminants, sostenint un model de vida, de goig i de convivència no consumista. O quan la tècnica s'orienta prioritàriament a resoldre els problemes concrets dels altres, amb la passió d'ajudar altres persones a viure amb més dignitat i menys sofriment. També quan la intenció creadora del que és bell i la seva contemplació aconseguen superar el poder objectivant en una mena de salvació que s'esdevé en l'objecte bell i en la persona que el contempla. L'autèntica humanitat, que invita a una nova síntesi, sembla habitar enmig de la civilització tecnològica, quasi imperceptiblement, com la boira que es filtra sota la porta tancada. ¿Serà una promesa permanent, malgrat tot, brotant com una tossuda resistència d'allò que és autèntic?

113. D'altra banda, la gent ja no sembla creure en un futur feliç, no confia cegament en un demà millor a partir de les condicions actuals del món i de

⁹¹ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 231: AAS 105 (2013), 1114.

les capacitats tècniques. Pren consciència que l'avanç de la ciència i de la tècnica no equival a l'avanç de la humanitat i de la història, i entreveu que són uns altres els camins fonamentals per a un futur feliç. No obstant això, tampoc no s'imagina renunciant a les possibilitats que ofereix la tecnologia. La humanitat s'ha modificat profundament, i l'acumulació de constants novetats consagra una fugacitat que ens arrossega per la superfície, en una única direcció. Es fa difícil aturar-nos per a recuperar la profunditat de la vida. Si l'arquitectura reflecteix l'esperit d'una època, les megaestructures i les cases en sèrie expressen l'esperit de la tècnica globalitzada, en què la permanent novetat dels productes s'uneix a un pesat avorriment. No ens hi resignem i no renunciem a preguntar-nos pels fins i pel sentit de tot. Altrament, només legitimarem la situació vigent i necessitarem més succedanis per a suportar el buit.

114. El que està passant ens posa davant la urgència d'avançar en una valenta revolució cultural. La ciència i la tecnologia no són neutrals, però poden implicar des del començament fins al final d'un procés diverses intencions o possibilitats, i poden configurar-se de distintes maneres. Ningú no pretén tornar a l'època de les caveres, però sí que és indispensable minorar la marxa per a mirar la realitat d'una altra manera, recollir els avenços positius i sostenibles, i alhora recuperar els valors i els grans fins arrasats per un desenfrenament megalòman.

III. CRISI I CONSEQÜÈNCIES DE L'ANTROPOCENTRISME MODERN

115. L'antropocentrisme modern, paradoxalment, ha acabat col·locant la raó tècnica sobre la realitat, perquè aquest ésser humà «ni sent la natura com a norma vàlida, ni menys encara com a refugi vivent. La veu sense fer hipòtesis, pràcticament, com a lloc i objecte d'una tasca en la qual s'enclou tot, essent-li indiferent el que amb això succeeixi».⁹² D'aquesta manera, s'afebleix el valor que té el món en si mateix. Però si l'ésser humà no redescobreix el seu veritable lloc, s'entén malament a si mateix i acaba contradient la seva pròpia realitat: «No sols la terra ha estat donada per Déu a l'home, el qual ha d'usar-la respectant la intenció originària que és un bé,

⁹² ROMANO GUARDINI, *Das Ende der Neuzeit*, 63 (ed. esp.: *El ocaso de la Edad Moderna*, 83).

segons el qual li ha estat donada; fins i tot l'home és per a si mateix un do de Déu i, per tant, ha de respectar l'estructura natural i moral de què ha estat dotat».⁹³

116. En la modernitat hi ha hagut una gran desmesura antropocèntrica que, amb una altra vestimenta, avui continua danyant tota referència comuna i tot intent per enfortir els llaços socials. Per això ha arribat el moment de tornar a prestar atenció a la realitat amb els límits que aquesta imposa, que al seu torn són la possibilitat d'un desenvolupament humà i social més sa i fecund. Una presentació inadequada de l'antropologia cristiana, pogué arribar a recolzar una concepció equivocada sobre la relació de l'ésser humà amb el món. Es transmeté moltes vegades un somni prometeic de domini sobre el món que provocà la impressió que la cura de la natura és cosa de febles. En canvi, la forma correcta d'interpretar el concepte de l'ésser humà com a «senyor» de l'univers consisteix a entendre'l com a administrador responsable.⁹⁴

117. La falta de preocupació per mesurar el dany a la natura i l'impacte ambiental de les decisions, és sols un reflex molt visible d'un desinterès per reconèixer el missatge que la natura porta inscrit en les seves mateixes estructures. Quan no es reconeix en la realitat mateixa el valor d'un pobre, d'un embrió humà, d'una persona amb discapacitat –per posar només uns quants exemples–, difícilment s'escoltaran els crits de la mateixa natura. Tot està connectat. Si l'ésser humà es declara autònom de la realitat i es constitueix en dominador absolut, la mateixa base de la seva existència s'ensorra, perquè, «en lloc d'exercir el seu paper de col·laborador de Déu en l'obra de la creació, l'home suplanta Déu i amb això provoca la rebel·lió de la natura».⁹⁵

118. Aquesta situació es porta a una constant esquizofrènia, que va de l'exaltació tecnocràtica que no reconeix als altres éssers un valor propi, fins a la reacció de negar tot valor peculiar a l'ésser humà. Però no es pot prescindir de la humanitat. No hi haurà una nova relació amb la natura sense un nou ésser humà. No hi ha ecologia sense una adequada

⁹³ JOAN PAU II, Carta enc. *Centesimus annus* (1 maig 1991), 38: AAS 83 (1991), 841.

⁹⁴ Cf. Declaració *Love for Creation. An Asian Response to the Ecological Crisis*, Col·loqui promogut per la Federació de les Conferències Episcopals d'Àsia (Tagatay. 31 gener - 5 febrer 1993), 3.3.2.

⁹⁵ JOAN PAU II, Carta enc. *Centesimus annus* (1 maig 1991), 37: AAS 83 (1991), 840.

antropologia. Quan la persona humana és considerada sols un ésser més entre altres, que procedeix dels jocs de l'atzar o d'un determinisme físic, «es corre el risc que disminueixi en les persones la consciència de la responsabilitat».⁹⁶ Un antropocentrisme desviat no necessàriament ha de donar pas a un «biocentrisme», perquè això implicaria un nou desajust que no solament no resoldrà els problemes sinó que n'hi afegirà d'altres. No pot exigir-se a l'ésser humà un compromís respecte al món, si no es reconeixen i valoren al mateix temps les seves capacitats peculiars de coneixement, voluntat, llibertat i responsabilitat.

119. La crítica a l'antropocentrisme desviat tampoc no hauria de col·locar en un segon pla el valor de les relacions entre les persones. Si la crisi ecològica és una eclosió o una manifestació externa de la crisi ètica, cultural i espiritual de la modernitat, no podem pretendre guarir la nostra relació amb la natura i l'ambient sense guarir totes les relacions bàsiques de l'ésser humà. Quan el pensament cristià reclama un valor peculiar per a l'ésser humà per damunt de les altres criatures, dona lloc a la valoració de cada persona humana, i així provoca el reconeixement de l'altre. L'obertura a un «tu» capaç de conèixer, estimar i dialogar continua essent la gran noblesa de la persona humana. Per això, per a una adequada relació amb el món creat no fa falta afeblir la dimensió social de l'ésser humà i tampoc la seva dimensió transcendent, la seva obertura al «Tu» diví. Perquè no es pot proposar una relació amb l'ambient aïllada de la relació amb les altres persones i amb Déu. Seria un individualisme romàntic disfressat de bellesa ecològica i una asfixiant reclusió en la immanència.

120. Atès que tot està relacionat, tampoc no és compatible la defensa de la natura amb la justificació de l'avortament. No sembla factible un camí educatiu per a acollir els éssers febles que ens envolten, que a vegades són molestos o inoportuns, si no es protegeix un embrió humà encara que la seva arribada sigui causa de molèsties i dificultats: «Si es perd la sensibilitat personal i social per a acollir una nova vida, també es marceixen altres formes d'acolliment profitoses per a la vida social».⁹⁷

121. Està pendent el desenvolupament d'una nova síntesi que superi falses dialèctiques dels darrers segles. El mateix cristianisme, mantenint-se fidel a

⁹⁶ BENET XVI, *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 2010*, 2: AAS 102 (2010), 41.

⁹⁷ ID., Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 28: AAS 101 (2009), 663.

la seva identitat i al tresor de veritat que ha rebut de Jesucrist, sempre es repensa i s'expressa en el diàleg amb les noves situacions històriques, deixant brotar així la seva eterna novetat.⁹⁸

El relativisme pràctic

122. Un antropocentrisme desviat dóna lloc a un estil de vida desviat. En l'exhortació apostòlica *Evangelii gaudium* em vaig referir al relativisme pràctic que caracteritza la nostra època, i que és «encara més perillós que el doctrinal».⁹⁹ Quan l'ésser humà es col·loca a si mateix en el centre, acaba donant prioritat absoluta a les seves conveniències circumstancials, i tota la resta es torna relativa. Per això no hauria de cridar l'atenció que, juntament amb l'omnipresència del paradigma tecnocràtic i l'adoració del poder humà sense límits, es desenvolupi en els subjectes aquest relativisme en què tot es torna irrellevant si no serveix els propis interessos immediats. Hi ha en això una lògica que permet comprendre com s'alimenten mútuament diverses actituds que provoquen al mateix temps la degradació ambiental i la degradació social.

123. La cultura del relativisme és la mateixa patologia que empeny una persona a aprofitar-se d'una altra i a tractar-la com a mer objecte, obligant-la a treballs forçats, o convertint-la en esclava a causa d'un deute. És la mateixa lògica que porta a l'explotació sexual dels infants, o a l'abandó dels ancians que no serveixen per als propis interessos. És també la lògica interna de qui diu: Deixem que les forces invisibles del mercat regulin l'economia, perquè els seus impactes sobre la societat i sobre la natura són danys inevitables. Si no hi ha veritats objectives ni principis sòlids, fora de la satisfacció dels propis projectes i de les necessitats immediates, quins límits poden tenir el tràfic d'éssers humans, la criminalitat organitzada, el narcotràfic, el comerç de diamants ensangonats i de pells d'animals en vies d'extinció? ¿No és la mateixa lògica relativista la que justifica la compra d'òrgans als pobres a fi de vendre'ls o d'utilitzar-los per a experimentació, o el rebuig d'infants perquè no responen al desig dels seus pares? És la mateixa lògica del «fes servir i llença», que genera tants residus només pel

⁹⁸ Cf. VICENÇ DE LERINS, *Commonitorium primum*, cap. 23: PL 50, 668 : «Ut annis scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur aetate.»

⁹⁹ N. 80: AAS 105 (2013), 1053.

desig desordenat de consumir més del que realment es necessita. Llavors no podem pensar que els projectes polítics o la força de la llei seran suficients per a evitar els comportaments que afecten l'ambient, perquè, quan és la cultura la que es corromp i ja no es reconeix cap veritat objectiva o uns principis universalment vàlids, les lleis només s'entendran com a imposicions i com a obstacles a evitar.

4.2. Necessitat de preservar el treball

124. En qualsevol plantejament sobre una ecologia integral, que no exclogui l'ésser humà, és indispensable incorporar-hi el valor del treball, tan sàviament desenvolupat per sant Joan Pau II en la seva encíclica *Laborem exercens*. Recordem que, segons el relat bíblic de la creació, Déu va col·locar l'ésser humà en el jardí acabat de crear (cf. Gn 2,15) no sols per preservar les coses existents (tenir-ne cura), sinó per treballar sobre aquestes coses de manera que produeixin fruits (conrear). Així, els obrers i artesans «asseguren la creació eterna» (Sir 38,34). En realitat, la intervenció humana que procura el prudent desenvolupament de les coses creades és la forma més adequada de tenir-ne cura, perquè implica situar-se com a instrument de Déu per a ajudar a desplegar les potencialitats que ell mateix va col·locar en les coses: «Déu posà en la terra medecines i l'home prudent no les menysprea» (Sir 38,4).

125. Si intentem pensar quines són les relacions adequades de l'ésser humà amb el món que l'envolta, emergeix la necessitat d'una correcta concepció del treball, perquè si parlem sobre la relació de l'ésser humà amb les coses, apareix la pregunta pel sentit i la finalitat de l'acció humana sobre la realitat. No parlem sols del treball manual o del treball amb la terra, sinó de qualsevol activitat que impliqui alguna transformació de les coses existents, des de la producció d'un informe social fins al disseny d'un desenvolupament tecnològic. Qualsevol forma de treball té al darrere una idea sobre la relació que l'ésser humà pot o deu establir amb les altres coses. L'espiritualitat cristiana, juntament amb l'admiració contemplativa de les criatures que trobem en sant Francesc d'Assís, ha desenvolupat també una rica i sana comprensió sobre el treball, com podem trobar, per exemple, en la vida del beat Carles Foucauld i els seus deixebles.

126. Recollim també alguna cosa de la llarga tradició del monacat. Al començament afavoria, en certa manera, la fuga del món, intentant escapar de la decadència urbana. Per això, els monjos buscaven el desert, convençuts que era el lloc adequat per a reconèixer la presència de Déu. Posteriorment, sant Benet de Núrsia va proposar que els seus monjos visquessin en comunitat combinant la pregària i la lectura amb el treball manual («*Ora et labora*»). Aquesta introducció del treball manual impregnat de sentit espiritual va ser revolucionària. S'aprengué a cercar la maduració i la santificació en la compenetració entre el recolliment i el treball. Aquesta manera de viure el treball ens fa tornar més acurats i respectuosos envers l'ambient, impregna de sana sobrietat la nostra relació amb el món.

127. Diem que «l'home és l'autor, el centre i el fi de tota la vida econòmico-social».¹⁰⁰ No obstant això, quan en l'ésser humà es danya la capacitat de contemplar i de respectar, es creen les condicions perquè el sentit del treball es desfiguri.¹⁰¹ Convé recordar sempre que l'ésser humà és «capaç de ser per si mateix agent responsable de la seva millora material, del seu progrés moral i del seu desenvolupament espiritual».¹⁰² El treball hauria de ser l'àmbit d'aquest múltiple desenvolupament personal, en què es posen en joc moltes dimensions de la vida: la creativitat, la projecció del futur, el desenvolupament de capacitats, l'exercici dels valors, la comunicació amb els altres, una actitud d'adoració. Per això, en l'actual realitat social mundial, més enllà dels interessos limitats de les empreses i d'una qüestionable racionalitat econòmica, és necessari que «es continuï buscant com a prioritat l'objectiu de l'accés al treball per part de tothom».¹⁰³

128. Som cridats al treball des de la nostra creació. No ha de buscar-se que el progrés tecnològic reemplaci cada vegada més el treball humà, amb la qual cosa la humanitat es faria mal a ella mateixa. El treball és una necessitat, part del sentit de la vida en aquesta terra, camí de maduració, de desenvolupament humà i de realització personal. En aquest sentit, ajudar

¹⁰⁰ CONC. ECUM. VAT. II, Const. past. *Gaudium et spes*, sobre l'Església en el món actual, 63.

¹⁰¹ Cf. JOAN PAU II, Carta enc. *Centesimus annus* (1 maig 1991), 37: AAS 83 (1991), 282.

¹⁰² PAU VI, Carta enc. *Populorum progressio* (26 març 1967), 34: AAS 59 (1967), 274.

¹⁰³ BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 32: AAS 101 (2009), 666.

els pobres amb diners ha de ser sempre una solució provisional per a resoldre urgències. El gran objectiu hauria de ser sempre permetre'ls una vida digna a través del treball. Però l'orientació de l'economia ha propiciat un tipus d'avanç tecnològic per a reduir costos de producció en raó de la disminució dels llocs de treball, que es reemplacen per màquines. És una manera més de com l'acció de l'ésser humà pot girar-se en contra d'ell mateix. La disminució dels llocs de treball «té també un impacte negatiu en el pla econòmic pel progressiu desgast del “capital social”, és a dir, del conjunt de relacions de confiança, fiabilitat, i respecte de les normes, que són indispensables en tota convivència civil».¹⁰⁴ En definitiva, «els costos humans són sempre també costos econòmics i les disfuncions econòmiques comporten igualment costos humans».¹⁰⁵ Deixar d'invertir en les persones per obtenir un major rèdit immediat és molt mal negoci per a la societat.

129. Perquè continuï essent possible donar ocupació, és imperiós promoure una economia que afavoreixi la diversitat productiva i la creativitat empresarial. Per exemple, hi ha una gran varietat de sistemes alimentaris agrícoles i de petita escala que continua alimentant la major part de la població mundial, utilitzant una baixa proporció del territori i de l'aigua i produint menys residus, sigui en petites parcel·les agrícoles, hortes, caça i recol·lecció silvestre, pesca artesanal. Les economies d'escala, especialment en el sector agrícola, acaben forçant els petits agricultors a vendre les seves terres o a abandonar els seus conreus tradicionals. Els intents d'alguns d'ells per avançar en altres formes de producció, més diversificades, acaben essent inútils per la dificultat de connectar-se amb els mercats regionals i globals o perquè la infraestructura de venda i de transport està al servei de les grans empreses. Les autoritats tenen el dret i la responsabilitat de prendre mesures de clar i ferm suport als petits productors i a la varietat productiva. Perquè hi hagi una llibertat econòmica de la qual tots efectivament es beneficiïn, a vegades pot ser necessari posar límits als qui tenen majors recursos i poder financer. Una llibertat econòmica només declamada, però en què les condicions *reals* impedeixen que molts puguin accedir-hi realment, i en què es deteriora l'accés al treball, es converteix en un discurs contradictori que deshonra la política. L'activitat empresarial, que és una noble vocació orientada a produir riquesa i a millorar el món per a tothom, pot ser una manera molt fecunda

¹⁰⁴ *Ibíd.*

¹⁰⁵ *Ibíd.*

de promoure la regió on instal·la les seves empreses, sobretot si entén que la creació de llocs de treball és part ineludible del seu servei al bé comú.

Innovació biològica a partir de la recerca

130. En la visió filosòfica i teològica de la creació que he mirat de proposar, queda clar que la persona humana, amb la peculiaritat de la seva raó i de la seva ciència, no és pas un factor extern que hagi de ser totalment exclòs. No obstant això, si bé l'ésser humà pot intervenir en vegetals i animals, i fer-ne ús quan és necessari per a la seva vida, el *Catecisme* ensenya que les experimentacions amb animals només són legítimes «si es mantenen en límits raonables i contribueixen a cuidar o salvar vides humanes».¹⁰⁶ Recorda amb fermesa que el poder humà té límits i que «és contrari a la dignitat humana fer sofrir inútilment els animals i sacrificar sense necessitat llurs vides».¹⁰⁷ Tot ús i experimentació «exigeix un respecte religiós de la integritat de la creació».¹⁰⁸

131. Vull recollir aquí l'equilibrada posició de sant Joan Pau II, el qual ressaltava els beneficis dels avenços científics i tecnològics, que «manifesten com és de noble la vocació de l'home a participar responsablement en l'acció creadora de Déu», però al mateix temps recordava que «tota intervenció en una àrea de l'ecosistema ha de considerar les seves conseqüències en altres àrees».¹⁰⁹ Expressava que l'Església valora l'aportació «de l'estudi i de les aplicacions de la biologia molecular, completada amb altres disciplines, com la genètica, i la seva aplicació tecnològica en l'agricultura i en la indústria»,¹¹⁰ encara que també deia que això no ha de donar lloc a una «indiscriminada manipulació genètica»¹¹¹ que ignori els efectes negatius d'aquestes intervencions. No és possible frenar la creativitat humana. Si no es pot prohibir a un artista el desplegament de la seva capacitat creadora, tampoc no es poden inhabilitar els qui tenen especials dons per al desenvolupament científic i tecnològic,

¹⁰⁶ *Catecisme de l'Església Catòlica*, 2417.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 2418.

¹⁰⁸ *Ibid.*, 2415.

¹⁰⁹ *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 1990*, 6: AAS 82 (1990), 150.

¹¹⁰ *Discurs a la Pontifícia Acadèmia de les Ciències* (3 octubre 1981), 3: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (8 novembre 1981), p. 7.

¹¹¹ *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 1990*, 7: AAS 82 (1990), 151.

les capacitats dels quals han estat donades per Déu per al servei als altres. Al mateix temps, no poden deixar de replantejar-se els objectius, els efectes, el context i els límits ètics d'aquesta activitat humana que és una forma de poder amb alts riscos.

132. En aquest marc hauria de situar-se qualsevol reflexió a propòsit de la intervenció humana sobre els vegetals i animals, que avui implica mutacions genètiques generades per la biotecnologia, amb vista a aprofitar les possibilitats presents en la realitat material. El respecte de la fe a la raó implica prestar atenció al que la mateixa ciència biològica, desenvolupada de manera independent respecte als interessos econòmics, pot ensenyar a propòsit de les estructures biològiques i de les seves possibilitats i mutacions. En tot cas, una intervenció legítima és aquella que actua en la natura «per tal d'ajudar-la a desenvolupar-se en la seva línia, la de la creació, la volguda per Déu».¹¹²

133. És difícil emetre un judici general sobre els desenvolupaments de transgènics (en sigla anglesa, OMG, organisme genèticament modificat), vegetals o animals, mèdics o agropecuaris, ja que poden ser molt diversos entre ells i requerir distintes consideracions. D'altra banda, els riscos no sempre s'atribueixen a la tècnica mateixa sinó a la seva aplicació inadequada o excessiva. En realitat, les mutacions genètiques moltes vegades han estat i són produïdes per la mateixa natura. Ni tan sols les provocades per la intervenció humana no són un fenomen modern. La domesticació d'animals, l'encreuament d'espècies i altres pràctiques antigues i universalment acceptades poden incloure's en aquestes consideracions. Es pot recordar que l'inici dels desenvolupaments científics de cereals transgènics estigué en l'observació d'un bacteri que naturalment i espontàniament produïa una modificació en el genoma d'un vegetal. Però en la natura aquests processos tenen un ritme lent que no es compara amb la velocitat que imposen els avenços tecnològics actuals, encara que aquests avenços tinguin un desenvolupament científic d'uns quants segles.

134. Si bé no hi ha comprovació contundent a propòsit del dany que podrien causar els cereals transgènics als éssers humans, i en algunes regions la seva utilització ha provocat un creixement econòmic que ha

¹¹² JOAN PAU II, *Discurs a la 35a Assemblea General de l'Associació Mèdica Mundial* (29 octubre 1983), 6: AAS 76 (1984), 394.

ajudat a resoldre problemes, hi ha dificultats importants que no han de ser relativitzades. En molts llocs, eixint de la introducció d'aquests cultius, es constata una concentració de terres productives en mans de pocs, deguda a la «progressiva desaparició de petits productors, que, com a conseqüència de la pèrdua de les terres explotades, s'han vist obligats a retirar-se de la producció directa».¹¹³ Els més fràgils es converteixen en treballadors precaris, i molts empleats rurals acaben migrant a miserables assentaments de les ciutats. L'expansió de la frontera d'aquests conreus arrasa el complex entramat dels ecosistemes, disminueix la diversitat productiva, i afecta el present o el futur de les economies regionals. En diversos països s'adverteix una tendència al desenvolupament d'oligopolis en la producció de grans i d'altres productes necessaris per al seu conreu, i la dependència s'agreuja si es pensa en la producció de grans estèrils que acabaria obligant els camperols a comprar-ne a les empreses productores.

135. Sens dubte fa falta una atenció constant, que porti a considerar tots els aspectes ètics implicats. A tal fi cal assegurar una discussió científica i social que sigui responsable i àmplia, capaç de considerar tota la informació disponible i anomenar les coses pel seu nom. A vegades no es posa sobre la taula la totalitat de la informació, que se selecciona d'acord amb els propis interessos, siguin polítics, econòmics o ideològics. Això fa difícil desenvolupar un judici equilibrat i prudent sobre les diverses qüestions, considerant totes les variables pertinents. Cal comptar amb espais de discussió on tots aquells qui d'alguna manera es poguessin veure directament o indirectament afectats (agricultors, consumidors, autoritats, científics, empreses productores de llavors, poblacions veïnes als camps fumigats i altres) puguin exposar les seves problemàtiques o accedir a informació àmplia i fidedigna per a prendre decisions tendents al bé comú present i futur. És una qüestió ambiental de caràcter complex, per la qual cosa el seu tractament exigeix una mirada integral de tots els seus aspectes, i això requeriria almenys un major esforç per a finançar diverses línies de recerca lliure i indiscriminari que puguin aportar-hi nova llum.

136. D'altra banda, és preocupant que quan alguns moviments ecologistes defensen la integritat de l'ambient, i amb raó reclamen certs límits a la recerca científica, a vegades no apliquen aquests mateixos principis a la

¹¹³ COMISSIÓ EPISCOPAL DE PASTORAL SOCIAL DE L' ARGENTINA, *Una tierra para todos* (juny 2005), 19.

vida humana. Se sol justificar que es traspassin tots els límits quan s'experimenta amb embrions humans vius. S'oblida que el valor inalienable d'un ésser humà va més enllà del grau del seu desenvolupament. De la mateixa manera, quan la tècnica desconeix els grans principis ètics, acaba considerant legítima qualsevol pràctica. Com hem vist en aquest capítol, la tècnica separada de l'ètica difícilment serà capaç d'autolimitar el seu poder.

CAPÍTOL QUART

UNA ECOLOGIA INTEGRAL

137. Atès que tot està íntimament relacionat, i que els problemes actuals requereixen una mirada que tingui en compte tots els factors de la crisi mundial, proposo que ens aturem ara a pensar en els distints aspectes d'una *ecologia integral*, que incorpori clarament les dimensions humanes i socials.

I. ECOLOGIA AMBIENTAL, ECONÒMICA I SOCIAL

138. L'ecologia estudia les relacions entre els organismes vivents i l'ambient on es desenvolupen. També exigeix asseure's a pensar i a discutir sobre les condicions de vida i de supervivència d'una societat, amb l'honestedat per a posar en dubte models de desenvolupament, producció i consum. No està de més insistir que tot està connectat. El temps i l'espai no són independents entre ells, i ni tan sols els àtoms o les partícules subatòmiques no es poden considerar per separat. Així com els distints components del planeta –físics, químics i biològics– estan relacionats entre ells, també les espècies vives conformen una xarxa que mai no acabem de reconèixer i comprendre. Bona part de la nostra informació genètica és compartida per molts éssers vius. Per això, els coneixements fragmentaris i aïllats poden convertir-se en una forma d'ignorància si es resisteixen a integrar-se en una visió més àmplia de la realitat.

139. Quan es parla de «medi ambient», s'indica particularment una relació, la que existe entre la natura i la societat que l'habita. Això ens impedeix d'entendre la natura com quelcom separat de nosaltres o com un mer marc de la nostra vida. Hi estem inclosos, en som part i estem interpenetrats. Les raons per les quals un lloc es contamina exigeixen una anàlisi del funcionament de la societat, de la seva economia, del seu comportament, de les seves maneres d'entendre la realitat. Donada la magnitud dels canvis, ja no és possible trobar una resposta específica i independent per a cada part del problema. És fonamental buscar solucions integrals que considerin les

interaccions dels sistemes naturals entre ells i amb els sistemes socials. No hi ha dues crisis separades, una d'ambiental i una altra de social, sinó una sola i complexa crisi sòcio-ambiental. Les trajectòries per a la solució requereixen una aproximació integral per a combatre la pobresa, per a retornar la dignitat als exclosos i simultàniament per a protegir la natura.

140. A causa de la quantitat i varietat d'elements a tenir en compte, a l'hora de determinar l'impacte ambiental d'una iniciativa concreta, esdevé indispensable donar als investigadors un lloc preponderant i facilitar la seva interacció, amb àmplia llibertat acadèmica. Aquesta recerca constant hauria de permetre reconèixer també com les distintes criatures es relacionen conformant aquestes unitats majors que avui anomenem «ecosistemes». No els tenim en compte solament per a determinar quin és el seu ús racional, sinó perquè posseeixen un valor intrínsec independent d'aquest ús. Així com cada organisme és bo i admirable en si mateix pel fet de ser una criatura de Déu, el mateix passa amb el conjunt harmoniós d'organismes en un espai determinat, funcionant com un sistema. Encara que no en tinguem consciència, depenem d'aquest conjunt per a la nostra pròpia existència. Es pot recordar que els ecosistemes intervenen en el segrest d'anhidrid carbònic, en la purificació de l'aigua, en el control de malalties i plagues, en la formació del sòl, en la descomposició de residus, i en moltíssims altres serveis que oblidem o ignorem. Quan adverteixen això, moltes persones tornen a prendre consciència que vivim i actuem a partir d'una realitat que ens ha estat prèviament regalada, que és anterior a les nostres capacitats i a la nostra existència. Per això, quan es parla d'un «ús sostenible», sempre cal incorporar-hi una consideració sobre la capacitat de regeneració de cada ecosistema en les seves diverses àrees i aspectes.

141. D'altra banda, el creixement econòmic tendeix a produir automatismes i a homogeneïtzar, amb vista a simplificar procediments i a reduir costos. Per això és necessària una ecologia econòmica, capaç d'obligar a considerar la realitat de manera més àmplia. Perquè «la protecció del medi ambient haurà de constituir part integrant del procés de desenvolupament i no podrà considerar-se en forma aïllada».¹¹⁴ Però al mateix temps esdevé actual la necessitat imperiosa de l'humanisme, que per ell mateix convida els distints sabers, també l'econòmic, vers una mirada més integral i

¹¹⁴ *Declaració de Rio sobre el medi ambient i el desenvolupament* (14 juny 1992), Principi 4.

integradora. Avui l'anàlisi dels problemes ambientals és inseparable de l'anàlisi dels contextos humans, familiars, laborals, urbans, i de la relació de cada persona amb si mateixa, que genera una determinada manera de relacionar-se amb els altres i amb l'ambient. Hi ha una interacció entre els ecosistemes i entre els diversos mons de referència social, i així es mostra una vegada més que «el tot és superior a la part».¹¹⁵

142. Si tot està relacionat, també la salut de les institucions d'una societat té conseqüències en l'ambient i en la qualitat de vida humana: «Qualsevol detriment de la solidaritat i del civisme produeix danys ambientals».¹¹⁶ En aquest sentit, l'ecologia social és necessàriament institucional, i assoleix progressivament les distintes dimensions que van des del grup social primari, la família, passant per la comunitat local i la nació, fins a la vida internacional. Dins cada un dels nivells socials i entre ells, es desenrotllen les institucions que regulen les relacions humanes. Tot allò que les danyi comporta efectes nocius, com la pèrdua de la llibertat, la injustícia i la violència. Diversos països es regeixen amb un nivell institucional precari, a costa del sofriment de les poblacions i en benefici dels qui es lucren amb aquest estat de coses. Tant dins l'administració de l'Estat, com en les distintes expressions de la societat civil, o en les relacions dels habitants entre ells, es registren amb excessiva freqüència conductes allunyades de les lleis. Aquestes poden ser dictades en forma correcta, però solen quedar com a lletra morta. Pot esperar-se llavors que la legislació i les normes relacionades amb el medi ambient siguin realment eficaces? Sabem, per exemple, que països posseïdors d'una legislació clara per a la protecció de boscos continuen essent testimonis muts de la freqüent violació d'aquestes lleis. A més, el que passa en una regió exerceix, directament o indirectament, influències en les altres regions. Així, per exemple, el consum de narcòtics en les societats opulentes provoca una constant o creixent demanda de productes originats en regions empobrides, on es corrompen conductes, es destrueixen vides i s'acaba degradant l'ambient.

II. ECOLOGIA CULTURAL

¹¹⁵ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 237: AAS 105 (2013), 1116.

¹¹⁶ BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 51: AAS 101 (2009), 687.

143. Juntament amb el patrimoni natural, hi ha un patrimoni històric, artístic i cultural, igualment amenaçat. És part de la identitat comuna d'un lloc i una base per a construir una ciutat habitable. No es tracta de destruir i de crear noves ciutats suposadament més ecològiques, on no sempre esdevé desitjable viure. Fa falta incorporar la història, la cultura i l'arquitectura d'un lloc, mantenint-ne la identitat original. Per això l'ecologia també suposa la cura de les riqueses culturals de la humanitat en el seu sentit més ampli. De manera més directa, reclama prestar atenció a les cultures locals a l'hora d'analitzar qüestions relacionades amb el medi ambient, posant en diàleg el llenguatge científic-tècnic amb el llenguatge popular. És la cultura no sols en el sentit dels monuments del passat, sinó especialment en el seu sentit viu, dinàmic i participatiu, que no pot excloure's a l'hora de repensar la relació de l'ésser humà amb l'ambient.

144. La visió consumista de l'ésser humà, encoratjada pels engranatges de l'actual economia globalitzada, tendeix a homogeneïtzar les cultures i a afeblir la immensa varietat cultural, que és un tresor de la humanitat. Per això, pretendre resoldre totes les dificultats a través de normatives uniformes o d'intervencions tècniques porta a desatendre la complexitat de les problemàtiques locals, que requereixen la intervenció activa dels habitants. Els nous processos que es vas gestant no sempre poden ser incorporats en esquemes establerts des de fora, sinó que han de partir de la mateixa cultura local. Així com la vida i el món són dinàmics, la cura del món ha de ser flexible i dinàmica. Les solucions merament tècniques corren el risc d'atendre a símptomes que no responen a les problemàtiques més profundes. Fa falta incorporar la perspectiva dels drets dels pobles i cultures, i així entendre que el desenvolupament d'un grup social suposa un procés històric dins un context cultural i requereix el continu protagonisme dels actors socials locals *des de la seva pròpia cultura*. Ni tan sols la noció de qualitat de vida no pot imposar-se, sinó que ha d'entendre's dins el món de símbols i hàbits propis de cada grup humà.

145. Moltes formes altament concentrades d'explotació i degradació del medi ambient no sols poden posar fi als recursos de subsistència locals, sinó també a capacitats socials que han permès una manera viure que durant molt temps ha atorgat identitat cultural i un sentit de l'existència i de la convivència. La desaparició d'una cultura pot ser tant o més greu que la

desaparició d'una espècie animal o vegetal. La imposició d'un estil hegemònic de vida lligat a un mode de producció pot ser tan danyosa com l'alteració dels ecosistemes.

146. En aquest sentit, és indispensable prestar especial atenció a les comunitats aborígens amb les seves tradicions culturals. No són una simple minoria entre altres, sinó que han de convertir-se en els principals interlocutors sobretot a l'hora d'avançar en grans projectes que afectin els seus espais. Per a ells la terra no és un bé econòmic, sinó do de Déu i dels avantpassats que hi reposen, un espai sagrat amb el qual necessiten interactuar per a sostenir la seva identitat i els seus valors. Quan romanen en els seus territoris, són precisament ells els qui més bé en tenen cura. Tanmateix, en diverses parts del món, són objecte de pressions perquè abandonin les seves terres a fi de deixar-les lliures per a projectes extractius i agropecuaris que no presten atenció a la degradació de la natura i de la cultura.

III. ECOLOGIA DE LA VIDA QUOTIDIANA

147. Perquè pugui parlar-se d'un autèntic desenvolupament, caldrà assegurar que es produeixi una millora integral en la qualitat de vida humana, i això implica analitzar l'espai on transcorre l'existència de les persones. Els escenaris que ens envolten influeixen en la nostra manera de veure la vida, de sentir i d'actuar. Alhora, en la nostra habitació, en la nostra casa, en el nostre lloc de treball i en el nostre barri, usem l'ambient per a expressar la nostra identitat. Ens esforcem per adaptar-nos al medi, i quan l'ambient és desordenat, caòtic i carregat de contaminació visual i acústica, l'excés d'estímul ens desafia a intentar configurar una identitat integrada i feliç.

148. És admirable la creativitat i la generositat de persones i grups que són capaços de revertir els límits de l'ambient, modificant els efectes adversos dels condicionaments, i aprenent a orientar la seva vida enmig del desordre i la precarietat. Per exemple, en alguns llocs, on les façanes dels edificis estan molt deteriorades, hi ha persones que tenen cura amb molta dignitat de l'interior dels seus habitatges, o se senten còmodes per la cordialitat i

l'amistat de la gent. La vida social positiva i benèfica dels habitants vessa llum sobre un ambient aparentement desfavorable. A vegades és encomiable l'ecologia humana que poden desenvolupar els pobres enmig de tantes limitacions. La sensació d'asfíxia produïda per l'aglomeració en residències i espais amb alta densitat poblacional, es contraresta si es desenvolupen relacions humanes properes i càlides, si es creen comunitats, si els límits de l'ambient es compensen a l'interior de cada persona, que se sent continguda per una xarxa de comunió i de pertinença. D'aquesta manera, qualsevol lloc deixa de ser un infern i es converteix en el context d'una vida digna.

149. També és cert que la manca extrema que es viu en alguns ambients que no posseeixen harmonia, amplitud i possibilitats d'integració facilita l'aparició de comportaments inhumans i la manipulació de les persones per part d'organitzacions criminals. Per als habitants de barris molt precaris, el pas quotidià de l'amuntegament a l'anonimat social que es viu en les grans ciutats pot provocar una sensació de desarrelament que afavoreix les conductes antisocials i la violència. Tanmateix, vull insistir que l'amor pot més. Moltes persones, en aquestes condicions, són capaces de teixir llaços de pertinença i de convivència que converteixen l'amuntegament en una experiència comunitària en què es trenquen les parets del jo i se superen les barreres de l'egoisme. Aquesta experiència de salvació comunitària és el que sol provocar reaccions creatives per a millorar un edifici o un barri.¹¹⁷

150. Donada la interrelació entre l'espai i la conducta humana, els qui dissenyen edificis, barris, espais públics i ciutats, necessiten l'aportació de diverses disciplines que permetin entendre els processos, el simbolisme i els comportaments de les persones. No n'hi ha prou de la recerca de la bellesa en el disseny, perquè més valuós encara és el servei a una altra bellesa: la qualitat de vida de les persones, la seva adaptació a l'ambient, el trobament i ajut mutu. També per això és tan important que les perspectives dels pobladors sempre completin l'anàlisi del planejament urbà.

¹¹⁷ Alguns autors han mostrat els valors que solen viure's, per exemple, en les «villas», «chabolas» o «favelas» d'Amèrica Latina: cf. JUAN CARLOS SCANNONE, S.J., «La irrupción del pobre y la lógica de la gratuidad», en JUAN CARLOS SCANNONE y MARCELO PERINE (eds.), *Irrupción del pobre y quehacer filosófico. Hacia una nueva racionalidad*, Buenos Aires 1993, 225-230.

151. Fa falta tenir cura dels llocs comuns, els marcs visuals i les fites urbanes que acreixen el nostre sentit de pertinença, la nostra sensació d'arrelament, el nostre sentiment de «ser a casa» dins la ciutat que ens conté i ens uneix. És important que les diferents parts d'una ciutat estiguin ben integrades i que els habitants puguin tenir una visió de conjunt en lloc de tancar-se en un barri, privant-se de viure la ciutat sencera com un espai propi compartit amb els altres. Tota intervenció en el paisatge urbà o rural hauria de considerar com els distints elements del lloc conformen un tot que és percebut pels habitants com un quadre coherent amb la seva riquesa de significats. Així els altres deixen de ser estranys, els podem sentir com una part d'un «nosaltres» que construïm junts. Per aquesta mateixa raó, tant en l'ambient urbà com en el rural, convé preservar alguns llocs on s'evitin intervencions humanes que els modifiquin constantment.

152. La falta d'habitatges és greu en moltes parts del món, tant en les zones rurals com en les grans ciutats, perquè els pressupostos estatals només solen cobrir una petita part de la demanda. No sols els pobres, sinó una gran part de la societat sofreixen serioses dificultats per a accedir a un habitatge propi. La possessió d'un habitatge té molt a veure amb la dignitat de les persones i amb el desenvolupament de les famílies. És una qüestió central de l'ecologia humana. Si en un lloc ja s'han desenvolupat conglomerats caòtics de cases precàries, es tracta sobretot d'urbanitzar aquests barris, no d'erradicar i expulsar. Quan els pobres viuen en suburbis contaminats o en conglomerats perillosos, «en el cas que s'hagi de procedir al seu trasllat, i per no afegir més sofriment al que ja pateixen, és necessari proporcionar una informació adequada i prèvia, oferir alternatives d'allotjaments dignes i implicar directament els interessats».¹¹⁸ Al mateix temps, la creativitat hauria de dur a integrar els barris precaris en una ciutat acollidora: «Que boniques són les ciutats que superen la desconfiança malaltissa i integren els diferents, i que fan d'aquesta integració un nou factor de desenvolupament! Que belles són les ciutats que, fins i tot en el seu disseny arquitectònic, són plenes d'espais que connecten, relacionen, afavoreixen el reconeixement de l'altre!».¹¹⁹

153. La qualitat de vida en les ciutats té molt a veure amb el transport, que sol ser causa de grans sofriments per als habitants. En les ciutats hi circulen

¹¹⁸ CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, 482.

¹¹⁹ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 210: AAS 105 (2013), 1107.

molts automòbils utilitzats per una o dues persones, amb la qual cosa el trànsit es fa complicat, el nivell de contaminació és alt, es consumeixen quantitats enormes d'energia no renovable i es fa necessària la construcció de més autopistes i llocs d'estacionament que perjudiquen la trama urbana. Molts especialistes coincideixen en la necessitat de prioritzar el transport públic. Però algunes mesures necessàries difícilment seran pacíficament acceptades per la societat sense una millora substancial d'aquest transport, que en moltes ciutats significa un tracte indigne a les persones a causa de l'aglomeració, la incomoditat o la baixa freqüència dels serveis i la inseguretat.

154. El reconeixement de la dignitat peculiar de l'ésser humà moltes vegades contrasta amb la vida caòtica que han de dur les persones en les nostres ciutats. Però això no hauria de fer perdre de vista l'estat d'abandonament i oblit que sofreixen també alguns habitants de zones rurals, on no arriben serveis essencials, i hi ha treballadors reduïts a situacions d'esclavitud, sense drets ni expectatives d'una vida més digna.

155. L'ecologia humana implica també una cosa molt fonda: la necessària relació de la vida de l'ésser humà amb la llei moral escrita en la seva pròpia naturalesa, necessària per a poder crear un ambient més digne. Benet XVI deia que existeix una «ecologia de l'home» perquè «també l'home posseeix una naturalesa que ell ha de respectar i que no pot manipular al seu capritx».¹²⁰ En aquesta línia, es pot reconèixer que el nostre propi cos ens situa en una relació directa amb l'ambient i amb els altres éssers vivents. L'acceptació del propi cos com a do de Déu és necessària per a acollir i acceptar el món sencer com a regal del Pare i casa de tots, mentre que una lògica de domini sobre el propi cos es transforma en una lògica a vegades subtil de domini sobre la creació. Aprendre a rebre el propi cos, a tenir-ne cura i a respectar-ne els significats, és essencial per a una veritable ecologia humana. També la valoració del propi cos en la seva feminitat o masculinitat és necessària per a reconèixer-se a si mateix en el trobament amb el diferent. D'aquesta manera és possible acceptar joiosament el do específic de l'altre (home o dona), obra del Déu creador, i enriquir-se

¹²⁰ *Discurs al Deutscher Bundestag, Berlín* (22 setembre 2011): AAS 103 (2011), 668.

recíprocament. Per tant, no és sana una actitud que pretengui «esborrar la diferència sexual perquè ja no sap confrontar-s'hi».¹²¹

IV. EL PRINCIPI DEL BÉ COMÚ

156. L'ecologia humana és inseparable de la noció de bé comú, un principi que apleix un rol central i unificador en l'ètica social. És «el conjunt de condicions de la vida social que fan possible a les associacions i a cada un dels seus membres la consecució més plena i més fàcil de la pròpia perfecció».¹²²

157. El bé comú pressuposa el respecte a la persona humana com a tal, amb drets bàsics i inalienables ordenats al seu desenvolupament integral. També reclama el benestar social i el desenvolupament dels diversos grups intermedis, aplicant el principi de la subsidiarietat. Entre ells es destaca especialment la família, com la cèl·lula bàsica de la societat. Finalment, el bé comú requereix la pau social, és a dir, l'estabilitat i seguretat d'un cert ordre, que no es produeix sense una atenció particular a la justícia distributiva, la violació de la qual sempre engendra violència. Tota la societat –i en aquesta, de manera especial l'Estat– té l'obligació de defensar i promoure el bé comú.

158. En les condicions actuals de la societat mundial, on hi ha tantes injustícies i cada vegada són més les persones descartables, privades de drets humans bàsics, el principi del bé comú es converteix immediatament, com a lògica i ineludible conseqüència, en una crida a la solidaritat i en una opció preferencial pels més pobres. Aquesta opció implica treure les conseqüències de la destinació comuna dels béns de la terra, però, com he intentat expressar en l'exhortació apostòlica *Evangelii gaudium*,¹²³ exigeix contemplar primer de tot la immensa dignitat del pobre a la llum de les més pregoneres conviccions creients. N'hi ha prou de mirar la realitat per a entendre que aquesta opció avui és una exigència ètica fonamental per a la realització efectiva del bé comú.

¹²¹ *Catequesi* (15 abril 2015): *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (17 abril 2015), p. 2.

¹²² CONC. ECUM. VAT. II, Const. past. *Gaudium et spes*, sobre l'Església en el món actual, 26.

¹²³ Cf. núms. 186-201: AAS 105 (2013), 1098-1105.

V. LA JUSTÍCIA INTERGENERACIONAL

159. La noció de bé comú incorpora també les generacions futures. Les crisis econòmiques internacionals han mostrat amb cruesa els efectes danyosos que comporta el desconeixement d'un destí comú, del qual no poden ser exclosos els qui vénen darrere nostre. Ja no pot parlar-se de desenvolupament sostenible sense una solidaritat intergeneracional. Quan pensem en la situació en què es deixa el planeta a les generacions futures, entrem en una altra lògica, la del do gratuït que rebem i comuniquem. Si la terra ens és donada, ja no podem pensar solament des d'un criteri utilitarista d'eficiència i productivitat per al benefici individual. No estem parlant d'una actitud opcional, sinó d'una qüestió bàsica de justícia, ja que la terra que rebem pertany també als qui vindran. Els Bisbes de Portugal han exhortat a assumir aquest deure de justícia: «L'ambient se situa en la lògica de la recepció. És un préstec que cada generació rep i ha de transmetre a la generació següent».¹²⁴ Una ecologia integral posseeix aquesta mirada àmplia.

160. Quin tipus de món volem deixar als qui ens succeiran, als infants que estan creixent? Aquesta pregunta no afecta sols l'ambient de manera aïllada, perquè no es pot plantejar la qüestió de forma fragmentària. Quan ens interroguem pel món que volem deixar, entenem sobretot la seva orientació general, el seu sentit, els seus valors. Si no està bategant aquesta pregunta de fons, no crec que les nostres preocupacions ecològiques puguin aconseguir efectes importants. Però si aquesta pregunta es planteja amb valentia, ens porta inexorablement a altres qüestionaments molt directes: Per què passem per aquest món?, per a què hem vingut a aquesta vida?, per a què treballem i lluitem?, per a què ens necessita aquesta terra? Per això, ja no n'hi ha prou de dir que hem de preocupar-nos per les futures generacions. Es requereix advertir que el que està en joc és la nostra pròpia dignitat. Som nosaltres els primers interessats a deixar un planeta habitable per a la humanitat que ens succeirà. És un drama per a nosaltres mateixos, perquè això posa en crisi el sentit del propi pas per aquesta terra.

¹²⁴ CONFERÈNCIA EPISCOPAL PORTUGUESA, Carta pastoral *Responsabilidade solidária pelo bem comum* (15 setembre 2003), 20.

161. Les prediccions catastròfiques ja no poden ser mirades amb menyspreu i ironia. A les pròximes generacions podríem deixar-los massa escombraries, deserts i brutícia. El ritme de consum, de malbaratament i d'alteració del medi ambient ha superat les possibilitats del planeta, de tal manera que l'estil de vida actual, essent insostenible, només pot acabar en catàstrofes, com de fet ja està passant periòdicament en diverses regions. L'atenuació dels efectes de l'actual desequilibri depèn del que fem ara mateix, sobretot si pensem en la responsabilitat que ens atribuiran els qui hauran de suportar les pitjors conseqüències.

162. La dificultat per a prendre's seriosament aquest desafiament té a veure amb una deterioració ètica i cultural, que acompanya la deterioració ecològica. L'home i la dona del món postmodern corren el risc permanent de tornar-se profundament individualistes, i molts problemes socials es relacionen amb l'immediatisme egoista actual, amb les crisis dels llaços familiars i socials, amb les dificultats per al reconeixement de l'altre. Moltes vegades hi ha un consum immediatista i excessiu dels pares que afecta els propis fills, els quals tenen cada vegada més dificultats per a adquirir una casa pròpia i fundar una família. A més, la nostra incapacitat per a pensar seriosament en les futures generacions està lligada a la nostra incapacitat per a ampliar els interessos actuals i pensar en els qui queden exclosos del desenvolupament. No cal que imaginem solament els pobres del futur; n'hi ha prou de recordar els pobres d'avui, que tenen pocs anys de vida en aquesta terra i no poden continuar esperant. Per això, «a més de la lleial solidaritat intergeneracional, s'ha de reiterar la urgent necessitat moral d'una renovada solidaritat intrageneracional».¹²⁵

¹²⁵ BENET XVI, *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 2010*, 8: AAS 102 (2010), 45.

CAPÍTOL CINQUÈ

ALGUNES LÍNIES D'ORIENTACIÓ I ACCIÓ

163. He intentat d'analitzar la situació actual de la humanitat, tant en les esquerdes que s'observen en el planeta que habitem, com en les causes més profundament humanes de la degradació ambiental. Si bé aquesta contemplació de la realitat en si mateixa ja ens indica la necessitat d'un canvi de rumb i ens suggereix algunes accions, provem ara de delinear grans camins de diàleg que ens ajudin a sortir de l'espiral d'autodestrucció en què ens estem submergint.

I. EL DIÀLEG SOBRE EL MEDI AMBIENT EN LA POLÍTICA INTERNACIONAL

164. Des de mitjan segle passat, i superant moltes dificultats, s'ha anat afirmant la tendència a concebre el planeta com a pàtria, i la humanitat com a poble que habita una casa de tots. Un món interdependent no significa únicament entendre que les conseqüències perjudicials dels estils de vida, producció i consum afecten tothom, sinó, principalment, procurar que les solucions es proposin des d'una perspectiva global i no sols en defensa dels interessos d'alguns països. La interdependència ens obliga a pensar en *un sol món, en un projecte comú*. Però la mateixa intel·ligència que s'ha utilitzat per a un enorme desenvolupament tecnològic no aconsegueix de trobar formes eficients de gestió internacional amb vista a resoldre les greus dificultats ambientals i socials. Per a afrontar els problemes de fons, que no poden ser resolts per accions de països aïllats, és indispensable un consens mundial que porti, per exemple, a programar una agricultura sostenible i diversificada, a desenvolupar formes renovables i poc contaminants d'energia, a fomentar una major eficiència energètica, a promoure una gestió més adequada dels recursos forestals i marins, a assegurar a tothom l'accés a l'aigua potable.

165. Sabem que la tecnologia basada en combustibles fòssils molt contaminants –sobretot el carbó, però també el petroli i, en menor mesura,

el gas– necessita ser reemplaçada progressivament i sense demora. Mentre no hi hagi un ampli desenvolupament d'energies renovables, que hauria d'estar ja en marxa, és legítim optar per la cosa menys dolenta i acudir a solucions transitòries. Tanmateix, en la comunitat internacional no s'aconsegueixen acords suficients sobre la responsabilitat dels qui han de suportar els costos de la transició energètica. En les darreres dècades, les qüestions ambientals han generat un gran debat públic que ha fet créixer en la societat civil espais de molt compromís i de lliurament generós. La política i l'empresa reaccionen amb lentitud, lluny d'estar a l'alçada dels desafiaments mundials. En aquest sentit es pot dir que, mentre la humanitat del període postindustrial potser serà recordada com una de les més irresponsables de la història, és d'esperar que la humanitat de començaments del segle XXI pugui ser recordada per haver assumit amb generositat les seves greus responsabilitats.

166. El moviment ecològic mundial ha fet ja un llarg recorregut, enriquit per l'esforç de moltes organitzacions de la societat civil. No seria possible aquí esmentar-les totes ni recórrer la història de les seves aportacions. Però, gràcies a tant lliurament, les qüestions ambientals han estat cada vegada més presents en l'agenda pública i s'han convertit en una invitació constant a pensar a llarg termini. No obstant això, les Cimeres mundials sobre l'ambient dels darrers anys no han respost a les expectatives perquè, per falta de decisió política, no han obtingut acords ambientals globals realment significatius i eficaços.

167. Es pot destacar la Cimera de la Terra, celebrada en 1992 a Rio de Janeiro. S'hi proclamà que «els éssers humans constitueixen el centre de les preocupacions relacionades amb el desenvolupament sostenible».¹²⁶ Reperent continguts de la Declaració d'Estocolm (1972), consagrà la cooperació internacional per a tenir cura de l'ecosistema de tota la terra, l'obligació per part del qui contamina a fer-se'n càrrec econòmicament, el deure d'avaluar l'impacte ambiental de tota obra o projecte. Proposà l'objectiu d'estabilitzar les concentracions de gas d'efecte hivernacle en l'atmosfera per a revertir l'escalfament global. També elaborà una agenda amb un programa d'acció i un conveni sobre diversitat biològica, declarà principis en matèria forestal. Si bé aquella cimera va ser veritablement

¹²⁶ *Declaració de Rio sobre el medi ambient i el desenvolupament* (14 juny 1992), Principi 1.

superadora i profètica per a la seva època, els acords han tingut un baix nivell d'implementació perquè no s'establiren adequats mecanismes de control, de revisió periòdica i de punició dels incompliments. Els principis enunciats continuen reclamant camins eficaços i àgils d'execució pràctica.

168. Com a experiències positives es poden esmentar, per exemple, el Conveni de Basilea sobre les deixalles perilloses, amb un sistema de notificació, estàndards i controls; també la Convenció vinculant que regula el comerç internacional d'espècies amenaçades de fauna i flora silvestre, que inclou missions de verificació del compliment efectiu. Gràcies a la Convenció de Viena per a la protecció de la capa d'ozó i a la seva implementació mitjançant el Protocol de Mont-real i les seves esmenes, el problema de l'aprimament d'aquesta capa sembla haver entrat en una fase de solució.

169. En la cura de la diversitat biològica i en el que es relaciona amb la desertificació, els avenços han estat molt menys significatius. En el que es relaciona amb el canvi climàtic, els avenços són lamentablement molt escassos. La reducció de gasos d'efecte hivernacle requereix honestedat, valentia i responsabilitat, sobretot dels països més poderosos i més contaminants. La Conferència de les Nacions Unides sobre el desenvolupament sostenible denominada Rio+20 (Rio de Janeiro 2012) va emetre una extensa i ineficaç Declaració final. Les negociacions internacionals no poden avançar significativament per les posicions dels països que privilegien els seus interessos nacionals sobre el bé comú global. Els qui sofriran les conseqüències que nosaltres intentem dissimular recordaran aquesta falta de consciència i de responsabilitat. Mentre s'elaborava aquesta encíclica, el debat ha adquirit una particular intensitat. Els creients no podem deixar de demanar a Déu per l'avanç positiu en les discussions actuals, de manera que les generacions futures no sofreixin les conseqüències d'imprudents retards.

170. Algunes de les estratègies de baixa emissió de gasos contaminants busquen la internacionalització dels costos ambientals, amb el perill d'imposar als països de menors recursos feixucs compromisos de reducció d'emissions comparables als dels països més industrialitzats. La imposició d'aquestes mesures perjudica els països més necessitats de

desenvolupament. D'aquesta manera, s'afegeix una nova injustícia embolcallada en la vestimenta de la cura de l'ambient. Com sempre, el fil es trenca per la part més feble. Donat que els efectes del canvi climàtic es faran sentir durant molt temps, fins i tot si ara es prenen mesures estrictes, alguns països amb escassos recursos necessitaran ajuda per a adaptar-se a efectes que ja s'estan produint i que afecten les seves economies. Continua essent veritat que hi ha responsabilitats comunes però diferenciades, senzillament perquè, com han dit els Bisbes de Bolívia, «els països que s'han beneficiat per un alt grau d'industrialització, a costa d'una enorme emissió de gasos d'hivernacle, tenen major responsabilitat a aportar la solució dels problemes que han causat».¹²⁷

171. L'estratègia de compravenda de «bons de carboni» pot donar lloc a una nova forma d'especulació, i no servir per a reduir l'emissió global de gasos contaminants. Aquest sistema sembla una solució ràpida i fàcil, amb l'aparença de cert compromís amb el medi ambient, però que de cap manera no implica un canvi radical a l'altura de les circumstàncies. Més aviat pot convertir-se en un recurs diversiu que permeti sostenir el sobreconsum d'alguns països i sectors.

172. Els països pobres necessiten tenir com a prioritat l'erradicació de la misèria i el desenvolupament social dels seus habitants; encara que hagin d'analitzar el nivell escandalós de consum d'alguns sectors privilegiats de la seva població, i controlar més bé la corrupció. També és veritat que han de desenvolupar formes menys contaminants de producció d'energia, però a tal fi requereixen comptar amb l'ajuda dels països que han crescut molt a costa de la contaminació actual del planeta. L'aprofitament directe de l'abundant energia solar requereix que s'estableixin mecanismes i subsidis de manera que els països en desenvolupament puguin accedir a transferència de tecnologies, assistència tècnica i recursos financers, però sempre prestant atenció a les condicions concretes, ja que «no sempre és adequadament avaluada la compatibilitat dels sistemes amb el context per al qual foren dissenyats».¹²⁸ Els costos serien baixos si es comparessin amb els riscos del canvi climàtic. De tota manera, és abans que res una decisió ètica, fonamentada en la solidaritat de tots els pobles.

¹²⁷ CONFERÈNCIA EPISCOPAL BOLIVIANA, Carta pastoral sobre medi ambient i desenvolupament humà a Bolívia *El universo, don de Dios para la vida* (2012), 86.

¹²⁸ CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Energia, justícia i pau*, IV, 1, Ciutat del Vaticà 2013, 57.

173. Urgeixen acords internacionals que es compleixin, donada la fragilitat de les instàncies locals per a intervenir-hi de manera eficaç. Les relacions entre Estats han de resguardar la sobirania de cada un, però també establir camins consensuats per a evitar catàstrofes locals que acabarien afectant tothom. Fan falta marcs reguladors globals que imposin obligacions i que impedeixin accions intolerables, com el fet que països poderosos expulsin a altres països residus i indústries altament contaminants.

174. Esmentem també el sistema de governança dels oceans. Perquè, si bé hi ha hagut diverses convencions internacionals i regionals, la fragmentació i l'absència de severos mecanismes de reglamentació, control i sanció acaben minant tots els esforços. El creixent problema dels residus marins i la protecció de les àrees marines més enllà de les fronteres nacionals continua plantejant un desafiament especial. En definitiva, necessitem un acord sobre els règims de governança per a tota la gamma dels anomenats «béns comuns globals».

175. La mateixa lògica que dificulta prendre decisions dràstiques per a invertir la tendència a l'escalfament global és la que ens permet de complir l'objectiu d'erradicar la pobresa. Necessitem una reacció global més responsable, que implica encarar al mateix temps la reducció de la contaminació i el desenvolupament dels països i regions pobres. El segle XXI, mentre manté un sistema de governança propi d'èpoques passades, és escenari d'un afebliment de poder dels Estats nacionals, sobretot perquè la dimensió econòmico-financera, de característiques transnacionals, tendeix a predominar sobre la política. En aquest context, esdevé indispensable la maduració d'institucions internacionals més fortes i eficaçment organitzades, amb autoritats designades equitativament per acord entre els governs nacionals, i dotades de poder per a sancionar. Com ha afirmat Benet XVI en la línia ja desenvolupada per la doctrina social de l'Església, «per a governar l'economia mundial, per a sanejar les economies afectades per la crisi, per a prevenir-ne l'empitjorament i majors desequilibris consegüents, per a aconseguir un oportú desarmament integral, la seguretat alimentària i la pau, per a garantir la salvaguarda de l'ambient i regular els fluxos migratoris, urgeix la presència d'una veritable Autoritat política

mundial, com fou ja esbossada pel meu predecessor, Joan XXIII». ¹²⁹ En tal perspectiva, la diplomàcia adquireix una importància inèdita, amb vista a promoure estratègies internacionals que s'anticipin als problemes més greus que acaben afectant tothom.

II. EL DIÀLEG CAP A NOVES POLÍTIQUES NACIONALS I LOCALS

176. No solament hi ha guanyadors i perdedors entre els països, sinó també dins els països pobres, on han d'identificar-se diverses responsabilitats. Per això, les qüestions relacionades amb l'ambient i amb el desenvolupament econòmic ja no es poden plantejar tan sols des de les diferències entre els països, sinó que requereixen prestar atenció a les polítiques nacionals i locals.

177. Davant la possibilitat d'una utilització irresponsable de les capacitats humanes, són funcions impostergables de cada Estat planificar, coordinar, vigilar i sancionar dins el seu propi territori. La societat, ¿com ordena i custodia el seu esdevenir en un context de constants innovacions tecnològiques? Un factor que actua com a moderador executiu és el dret, que estableix les regles per a les conductes admeses a la llum del bé comú. Els límits que ha d'imposar una societat sana, madura i sobirana s'associen amb: previsió i precaució, regulacions adequades, vigilància de l'aplicació de les normes, control de la corrupció, accions de control operatiu sobre els efectes emergents no desitjats dels processos productius, i intervenció oportuna davant riscos incerts o potencials. Hi ha una creixent jurisprudència orientada a disminuir els efectes contaminants de les iniciatives de les empreses. Però el marc polític i institucional no existeix sols per a evitar males pràctiques, sinó també per a encoratjar les millors pràctiques, per a estimular la creativitat que busca nous camins, per a facilitar les iniciatives personals i col·lectives.

178. El drama de l'«immediatisme» polític, sostingut també per poblacions consumistes, provoca la necessitat de produir creixement a curt termini. Responent a interessos electorals, els governs no s'exposen fàcilment a irritar la població amb mesures que puguin afectar el nivell de consum o

¹²⁹ BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 67: AAS 101 (2009), 700.

posar en perill inversions estrangeres. La miopia de la construcció de poder atura la integració de l'agenda ambiental amb mirada àmplia en l'agenda pública dels governs. S'oblida així que «el temps és superior a l'espai»,¹³⁰ que sempre som més fecunds quan ens preocupem per generar processos que no pas per dominar espais de poder. La grandesa política es mostra quan, en moments difícils, s'actua per grans principis i pensant en el bé comú a llarg termini. Al poder polític li costa molt assumir aquest deure en un projecte de nació.

179. En alguns llocs, s'estan desenvolupant cooperatives per a l'explotació d'energies renovables que permeten l'autoabastament local i fins i tot la venda d'excedents. Aquest senzill exemple indica que, mentre l'ordre mundial existent es mostra impotent per a assumir responsabilitats, la instància local pot fer una diferència. Perquè allí es pot generar una major responsabilitat, un fort sentit comunitari, una especial capacitat de cura i una creativitat més generosa, un entranyable amor a la pròpia terra, així com es pensa en el que es deixa als fills i als néts. Aquests valors tenen un arrelament molt pregon en les poblacions aborígens. Donat que el dret a vegades es mostra insuficient per culpa de la corrupció, es requereix una decisió política pressionada per la població. La societat, a través d'organismes no governamentals i associacions intermèdies, ha d'obligar els governs a desenvolupar normatives, procediments i controls més rigorosos. Si els ciutadans no controlen el poder polític –nacional, regional i municipal–, tampoc no és possible un control dels danys ambientals. D'altra banda, les legislacions dels municipis poden ser més eficaces si hi ha acords entre poblacions veïnes per a sostenir les mateixes polítiques ambientals.

180. No es pot pensar en receptes uniformes, perquè hi ha problemes i límits específics de cada país o regió. També és veritat que el realisme polític pot exigir mesures i tecnologies de transició, sempre que vagin acompanyades del disseny i l'acceptació de compromisos graduals vinculants. Però en els àmbits nacionals i locals sempre hi ha molt per fer, com promoure les formes d'estalvi d'energia. Això implica afavorir formes de producció industrial amb màxima eficiència energètica i menys quantitat de matèria primera, traient del mercat els productes que són poc eficaços

¹³⁰ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 222: AAS 105 (2013), 1111.

des del punt de vista energètic o que són més contaminants. També podem esmentar una bona gestió del transport o formes de construcció i de sanejament d'edificis que en redueixin el consum energètic i el nivell de contaminació. Per altra banda, l'acció política local pot orientar-se a la modificació del consum, al desenvolupament d'una economia de residus i de reciclatge, a la protecció d'espècies i a la programació d'una agricultura diversificada amb rotació de conreus. És possible encoratjar el millorament agrícola de regions pobres mitjançant inversions en infraestructures rurals, en l'organització del mercat local o nacional, en sistemes de reg, en el desenvolupament de tècniques agrícoles sostenibles. Es poden facilitar formes de cooperació o d'organització comunitària que defensin els interessos dels petits productors i preservin els ecosistemes locals de la depredació. És tant el que sí que es pot fer!

181. És indispensable la continuïtat, perquè no es poden modificar les polítiques relacionades amb el canvi climàtic i la protecció de l'ambient cada vegada que canvia un govern. Els resultats requereixen molt temps, i suposen costos immediats amb efectes que no podran ser mostrats dins l'actual període de govern. Per això, sense la pressió de la població i de les institucions sempre hi haurà resistència a intervenir, més encara quan hi hagi urgències a resoldre. Que un polític assumeixi aquestes responsabilitats amb els costos que impliquen, no respon a la lògica eficientista i immediatista de l'economia i de la política actual, però si s'atreveix a fer-ho, tornarà a reconèixer la dignitat que Déu li ha donat com a humà i deixarà rere el seu pas per aquesta història un testimoniatge de generosa responsabilitat. Cal concedir un lloc preponderant a una sana política, capaç de reformar les institucions, coordinar-les i dotar-les de millors pràctiques, que permetin superar pressions i inèrcies vicioses. Tanmateix, cal afegir que els millors mecanismes acaben sucumbint quan falten els grans fins, els valors, una comprensió humanista i rica de sentit que atorguen a cada societat una orientació noble i generosa.

III. DIÀLEG I TRANSPARÈNCIA EN ELS PROCESSOS DE DECISIÓ

182. La previsió de l'impacte ambiental de les iniciatives i projectes requereix processos polítics transparents i subjectes al diàleg, mentre que la

corrupció que amaga el veritable impacte ambiental d'un projecte a canvi de favors sol portar a acords espuris que eviten d'informar i debatre àmpliament.

183. Un estudi d'impacte ambiental no hauria de ser posterior a l'elaboració d'un projecte productiu o de qualsevol política, pla o programa a desenvolupar. Ha d'inserir-se des del principi i elaborar-se de manera interdisciplinària, transparent i independent de tota pressió econòmica o política. Ha de connectar-se amb l'anàlisi de les condicions de treball i dels possibles efectes en la salut física i mental de les persones, en l'economia local, en la seguretat. Els resultats econòmics podran així deduir-se de forma més realista, tenint en compte els escenaris possibles i eventualment preveient la necessitat d'una inversió major per a resoldre efectes indesitjables que puguin ser corregits. Sempre és necessari aconseguir consensos entre els distints actors socials, que poden aportar diferents perspectives, solucions i alternatives. Però a la taula de discussió han de tenir-hi un lloc privilegiat els habitants locals, els quals es pregunten pel que volen per a ells i per als seus fills, i poden considerar els fins que transcendeixen l'interès econòmic immediat. Cal deixar de pensar en «intervencions» sobre l'ambient per a donar lloc a polítiques pensades i discutides per totes les parts interessades. La participació requereix que tothom sigui adequadament informat dels diversos aspectes i dels diferents riscos i possibilitats, i no es redueix a la decisió inicial sobre un projecte, sinó que implica també accions de seguiment o monitorització constant. Fa falta sinceritat i veritat en les discussions científiques i polítiques, sense reduir-se a considerar què està permès o no per la legislació.

184. Quan apareixen eventuais perills per a l'ambient que afectin el bé comú present i futur, aquesta situació exigeix «que les decisions es basin en una comparació entre els riscos i els beneficis hipotètics que comporta cada decisió alternativa possible».¹³¹ Això val sobretot si un projecte pot produir un increment d'utilització de recursos naturals, d'emissions o abocaments, de generació de residus, o una modificació significativa en el paisatge, en l'hàbitat d'espècies protegides o en un espai públic. Alguns projectes, no prou analitzats, poden afectar profundament la qualitat de vida d'un lloc a causa de qüestions tan diverses entre elles com una contaminació acústica

¹³¹ CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, 469.

no prevista, la reducció de l'amplitud visual, la pèrdua de valors culturals, els efectes de l'ús d'energia nuclear. La cultura consumista, que dóna prioritat al curt termini i a l'interès privat, pot encoratjar tràmits massa ràpids o consentir l'amagament d'informació.

185. En tota discussió a propòsit d'una iniciativa, una sèrie de preguntes haurien de plantejar-se amb vista a discernir si conduirà a un veritable desenvolupament integral: Per a què? Per què? On? Quan? De quina manera? Per a qui? Quins són els riscos? Amb quin cost? Qui paga els costos i com ho farà? En aquest discerniment, hi ha qüestions que han de tenir prioritat. Per exemple, sabem que l'aigua és un recurs escàs i indispensable i és un dret fonamental que condiciona l'exercici d'altres drets humans. Això és indubtable i supera tota anàlisi d'impacte ambiental d'una regió.

186. En la Declaració de Rio de 1992 se sosté que, «quan hi hagi perill de dany greu o irreversible, la falta de certesa científica absoluta no haurà d'utilitzar-se com a raó per a postergar l'adopció de mesures eficaces»¹³² que impedeixin la degradació del medi ambient. Aquest principi de precaució permet la protecció dels més febles, que disposen de pocs mitjans per a defensar-se i per a aportar proves irrefutables. Si la informació objectiva mena a preveure un dany greu i irreversible, encara que no hi hagi una comprovació indiscutible, qualsevol projecte hauria d'aturar-se o modificar-se. Així s'inverteix el pes de la prova, ja que en aquests casos cal aportar una demostració objectiva i contundent que l'activitat proposada no generarà danys greus a l'ambient o als qui l'habiten.

187. Això no implica oposar-se a qualsevol innovació tecnològica que permeti millorar la qualitat de vida d'una població. Però en tot cas ha de quedar ferm que la rendibilitat no pot ser l'únic criteri a tenir en compte i que, en el moment en què apareguin nous elements de judici a partir de l'evolució de la informació, hauria d'haver-hi una nova avaluació amb participació de totes les parts interessades. El resultat de la discussió podria ser la decisió de no avançar en un projecte, però també podria ser la seva modificació o el desenvolupament de propostes alternatives.

¹³² *Declaració de Rio sobre el medi ambient i el desenvolupament* (14 juny 1992), Principi 15.

188. Hi ha discussions sobre qüestions relacionades amb l'ambient en què és difícil d'aconseguir consensos. Una vegada més expresso que l'Església no pretén definir les qüestions científiques ni substituir la política, però invito a un debat honest i transparent, perquè les necessitats particulars o les ideologies no afectin el bé comú.

IV. POLÍTICA I ECONOMIA EN DIÀLEG PER A LA PLENITUD HUMANA

189. La política no ha de sotmetre's a l'economia i aquesta no ha de sotmetre's als dictàmens i al paradigma eficientista de la tecnocràcia. Avui, pensant en el bé comú, necessitem imperiosament que la política i l'economia, en diàleg, es col·loquin decididament al servei de la vida, especialment de la vida humana. La salvació dels bancs a tota costa, fent-ne pagar el preu a la població, sense la ferma decisió de revisar i reformar el sistema sencer, referma un domini absolut de les finances que no té futur i que només podrà generar noves crisis després d'una llarga, costosa i aparent guarició. La crisi financera de 2007-2008 era l'ocasió per al desenvolupament d'una nova economia més atenta als principis ètics i per a una nova regulació de l'activitat financera especulativa i de la riquesa fictícia. Però no hi va haver una reacció que portés a repensar els criteris obsolets que continuen regint el món. La producció no és sempre racional, i sol estar lligada a variables econòmiques que fixen per als productes un valor que no coincideix amb el seu valor real. Això porta moltes vegades a una sobreproducció d'algunes mercaderies, amb un impacte ambiental innecessari, que al mateix temps perjudica moltes economies regionals.¹³³ La bombolla financera també sol ser una bombolla productiva. En definitiva, el que no s'afronta amb energia és el problema de l'economia real, la que fa possible que es diversifiqui i millori la producció, que les empreses funcionin adequadament, que les petites i mitjanes empreses es desenvolupin i creïn ocupació.

190. En aquest context, sempre cal recordar que «la protecció ambiental no pot assegurar-se tan sols en base al càlcul financer de costos i beneficis.

¹³³ Cf. CONFERÈNCIA DE L'EPISCOPAT MEXICÀ. COMISSIÓ EPISCOPAL PER A LA PASTORAL SOCIAL, *Jesucristo, vida y esperanza de los indígenas y campesinos* (14 gener 2008).

L'ambient és un d'aquests béns que els mecanismes del mercat no són capaços de defensar o de promoure adequadament». ¹³⁴ Una vegada més, convé evitar una concepció màgica del mercat, que tendeix a pensar que els problemes es resolen només amb el creixement dels beneficis de les empreses o dels individus. ¿És realista esperar que el qui s'obsessiona pel màxim benefici s'aturi a pensar en els efectes ambientals que deixarà a les pròximes generacions? Dins l'esquema del rèdit no hi ha lloc per a pensar en els ritmes de la natura, en els seus temps de degradació i de regeneració, i en la complexitat dels ecosistemes que puguin ser greument alterats per la intervenció humana. A més, quan es parla de biodiversitat, tot al més hom la pensa com un dipòsit de recursos econòmics que podria ser explotat, però no considera seriosament el valor real de les coses, el seu significat per a les persones i les cultures, els interessos i necessitats dels pobres.

191. Quan es plantegen aquestes qüestions, alguns reaccionen acusant els altres de pretendre aturar irracionalment el progrés i el desenvolupament humà. Però ens hem de convèncer que desaccelerar un determinat ritme de producció i de consum pot donar lloc a un altre tipus de progrés i desenvolupament. Els esforços per a un ús sostenible dels recursos naturals no són una despesa inútil, sinó una inversió que podrà oferir altres beneficis econòmics a mitjà termini. Si no tenim estretor de mires, podem descobrir que la diversificació d'una producció més innovadora i amb menor impacte ambiental, pot ser molt rendible. Es tracta d'obrir camí a oportunitats diferents, que no impliquen pas aturar la creativitat humana i el seu somni de progrés, sinó orientar aquesta energia amb canals nous.

192. Per exemple, un camí de desenvolupament productiu més creatiu i més ben orientat podria corregir el fet que hi hagi una inversió tecnològica excessiva per al consum i poca per a resoldre problemes pendents de la humanitat; podria generar formes intel·ligents i rendibles de reutilització, refuncionalització i reciclatge; podria millorar l'eficiència energètica de les ciutats, etc. La diversificació productiva dóna amplíssimes possibilitats a la intel·ligència humana per a crear i innovar, alhora que protegeix l'ambient i crea més fonts de treball. Aquesta seria una creativitat capaç de fer florir novament la noblesa de l'ésser humà, perquè és més digne fer servir la intel·ligència, amb audàcia i responsabilitat, per a trobar formes de

¹³⁴ CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, 470.

desenvolupament sostenible i equitatiu, en el marc d'una noció més àmplia del que és la qualitat de vida. En canvi, és més indigne, superficial i menys creatiu insistir a crear formes d'espoliació de la natura només per oferir noves possibilitats de consum i de rèdit immediat.

193. De tota manera, si en alguns casos el desenvolupament sostenible implicarà noves formes de créixer, en altres casos, enfront del creixement voraç i irresponsable que s'ha produït durant moltes dècades, cal pensar també a aturar una mica la marxa, a posar-hi alguns límits racionals i àdhuc a tornar enrere abans no sigui tard. Sabem que és insostenible el comportament d'aquells qui consumeixen i destrueixen més i més, mentre que altres encara no poden viure d'acord amb la seva dignitat humana. Per això ha arribat l'hora d'acceptar cert decreixement en algunes parts del món aportant recursos perquè es pugui créixer sanament en altres parts. Benet XVI deia que «és necessari que les societats tecnològicament avançades estiguin disposades a afavorir comportaments caracteritzats per la sobrietat, disminuint el propi consum d'energia i millorant-ne les condicions d'ús».¹³⁵

194. Perquè sorgeixin nous models de progrés, necessitem «canviar el model de desenvolupament global»,¹³⁶ la qual cosa implica reflexionar responsablement «sobre el sentit de l'economia i la seva finalitat, per tal de corregir-ne les disfuncions i distorsions».¹³⁷ No n'hi ha prou de conciliar, en un termini mitjà, la protecció de la natura amb la renda financera, o la preservació de l'ambient amb el progrés. En aquest tema els termes mitjans són només una petita demora en l'ensorrament. Simplement es tracta de redefinir el progrés. Un desenvolupament tecnològic i econòmic que no deixa un món millor i una qualitat de vida integralment superior no pot considerar-se progrés. Per altra banda, moltes vegades la qualitat real de la vida de les persones disminueix –per la deterioració de l'ambient, la baixa qualitat dels mateixos productes alimentaris i l'esgotament d'alguns recursos– en el context d'un creixement de l'economia. En aquest marc, el discurs del creixement sostenible sol convertir-se en un recurs diversiu i exculpatori que absorbeix valors del discurs ecologista dins la lògica de les

¹³⁵ *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 2010*, 9: AAS 102 (2010), 46.

¹³⁶ *Ibid.*

¹³⁷ *Ibid.*, 5: p. 43.

finances i de la tecnocràcia, i la responsabilitat social i ambiental de les empreses sol reduir-se a una sèrie d'accions de màrqueting i imatge.

195. El principi de maximització del guany, que tendeix a aïllar-se de tota altra consideració, és una distorsió conceptual de l'economia: si augmenta la producció, interessa poc que es produeixi a costa dels recursos futurs o de la salut de l'ambient; si la tala d'un bosc augmenta la producció, ningú no mesura en aquest càlcul la pèrdua que implica desertificar un territori, danyar la biodiversitat o augmentar la contaminació. És a dir, les empreses obtenen guanys calculant i pagant una part ínfima dels costos. Només podria considerar-se ètic un comportament en el qual «els costos econòmics i socials que es deriven de l'ús dels recursos ambientals comuns es reconeguin de manera transparent i siguin sufragats totalment per aquells qui se'n beneficien, i no per altres o per les futures generacions». ¹³⁸ La racionalitat instrumental, que sols aporta una anàlisi estàtica de la realitat en funció de necessitats actuals, és present tant quan el qui assigna els recursos és el mercat com quan ho fa un Estat planificador.

196. Què passa amb la política? Recordem el principi de subsidiarietat, que atorga llibertat per al desenvolupament de les capacitats presents en tots els nivells, però al mateix temps exigeix més responsabilitat pel bé comú a qui té més poder. És veritat que avui alguns sectors econòmics exerceixen més poder que els mateixos Estats. Però no es pot justificar una economia sense política, que seria incapaç de propiciar una altra lògica que regeixi els diversos aspectes de la crisi actual. La lògica que no permet preveure una preocupació sincera per l'ambient és la mateixa que torna imprevisible una preocupació per integrar els més fràgils, perquè «en el vigent model “exitista” i “privatista” no sembla tenir sentit invertir perquè els lents, febles o menys dotats puguin obrir-se camí en la vida». ¹³⁹

197. Necessitem una política que pensi amb visió àmplia, i que tiri endavant un replantejament integral, incorporant en un diàleg interdisciplinari els diversos aspectes de la crisi. Moltes vegades la mateixa política és responsable del seu propi descrèdit, per la corrupció i per la falta de bones polítiques públiques. Si l'Estat no compleix el seu rol en una regió, alguns grups econòmics poden aparèixer com a benefactors i detenir

¹³⁸ BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 50: AAS 101 (2009), 686.

¹³⁹ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 209: AAS 105 (2013), 1107.

el poder real, sentint-se autoritzats a no complir certes normes, fins a donar lloc a diverses formes de criminalitat organitzada, tràfic de persones, narcotràfic i violència molt difícils d'erradicar. Si la política no és capaç de trencar una lògica perversa, i també queda subsumida en discursos empobrits, continuarem sense afrontar els grans problemes de la humanitat. Una estratègia de canvi real exigeix repensar la totalitat dels processos, ja que no n'hi ha prou amb incloure consideracions ecològiques superficials mentre no es qüestioni la lògica subjacent en la cultura actual. Una sana política hauria de ser capaç d'assumir aquest desafiament.

198. La política i l'economia tendeixen a culpar-se mútuament pel que fa a la pobresa i a la degradació de l'ambient. Però el que s'espera és que reconeguin els seus propis errors i trobin formes d'interacció orientades al bé comú. Mentre uns es desesperen només pel rèdit econòmic i altres s'obsessionen només per conservar i créixer el poder, el que tenim són guerres o acords espuris en què el que menys interessa a totes dues parts és preservar l'ambient i tenir cura dels més febles. Aquí també val que «la unitat és superior al conflicte».¹⁴⁰

V. LES RELIGIONS EN EL DIÀLEG AMB LES CIÈNCIES

199. No es pot sostenir que les ciències empíriques expliquen completament la vida, l'entramat de totes les criatures i el conjunt de la realitat. Això seria sobrepassar indègudament els seus confins metodològics limitats. Si es reflexiona amb aquest marc tancat, desapareixen la sensibilitat estètica, la poesia, i àdhuc la capacitat de la raó per a percebre el sentit i la finalitat de les coses.¹⁴¹ Vull recordar que «els textos religiosos clàssics poden oferir un significat per a totes les èpoques, tenen una força motivadora que obre sempre nous horitzons [...]. ¿És raonable i culte relegar-los a l'obscuritat, només per haver sorgit en el

¹⁴⁰ *Ibid.*, 228: p. 1113.

¹⁴¹ Cf. Carta enc. *Lumen fidei* [29 juny 2013], 34: AAS 105 (2013), 577: «La llum de la fe, unida a la veritat de l'amor, no és aliena al món material, perquè l'amor es viu sempre en cos i ànima; la llum de la fe és una llum encarnada, que procedeix de la vida lluminosa de Jesús. Il·lumina fins i tot la matèria, confia en el seu ordenament, sap que en ella s'obre un camí d'harmonia i de comprensió cada vegada més ampli. La mirada de la ciència es beneficia així de la fe: aquesta invita el científic a estar obert a la realitat, en tota la seva riquesa inesgotable. La fe desperta el sentit crític, en quant no permet que la recerca es conformi amb les seves fórmules i l'ajuda a adonar-se que la natura no es redueix a aquestes. Invitant a meravellar-se davant el misteri de la creació, la fe eixampla els horitzons de la raó per il·luminar millor el món que es presenta als estudis de la ciència.»

context d'una creença religiosa?». ¹⁴² En realitat, és ingenu pensar que els principis ètics puguin presentar-se d'una manera purament abstracta, deslligats de tot context, i el fet que apareguin amb un llenguatge religiós no els pren cap valor en el debat públic. Els principis ètics que la raó és capaç de percebre poden reaparèixer sota distintes vestimentes i expressats amb llenguatges diversos, fins i tot religiosos.

200. Per altra banda, qualsevol solució tècnica que pretenguin aportar les ciències serà impotent per a resoldre els greus problemes del món si la humanitat perd el seu rumb, si s'obliden les grans motivacions que fan possible la convivència, el sacrifici, la bondat. En tot cas, caldrà interpel·lar els creients a ser coherents amb la seva pròpia fe i a no contradir-la amb les seves accions, caldrà reclamar-los que tornin a obrir-se a la gràcia de Déu i a beure en la profunditat de les seves pròpies conviccions sobre l'amor, la justícia i la pau. Si una mala comprensió dels nostres propis principis a vegades ens ha dut a justificar el maltracte a la natura o el domini despòtic de l'ésser humà sobre les coses creades o les guerres, la injustícia i la violència, els creients podem reconèixer que d'aquesta manera hem estat infidels al tresor de saviesa que havíem de custodiar. Moltes vegades els límits culturals de diverses èpoques han condicionat aquesta consciència del propi cabal ètic i espiritual, però és precisament el retorn a les seves fonts el que permet a les religions respondre millor a les necessitats actuals.

201. La major part dels habitants del planeta es declaren creients, i això hauria de provocar a les religions d'entrar en un diàleg entre elles orientat a la protecció de la natura, a la defensa dels pobres, a la construcció d'una xarxa de respecte i de fraternitat. És imperiós també un diàleg entre les ciències mateixes, perquè cada una sol recloure's en els límits del seu propi llenguatge, i l'especialització tendeix a convertir-se en aïllament i en absolutització del propi saber. Això impedeix d'afrontar adequadament els problemes del medi ambient. També es torna necessari un diàleg obert i amable entre els diferents moviments ecologistes, en què no falten les lluites ideològiques. La gravetat de la crisi ecològica ens exigeix a tots pensar en el bé comú i avançar en un camí de diàleg que requereix

¹⁴² Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 256: AAS 105 (2013), 1123.

paciència, asceti i generositat, recordant sempre que «la realitat és superior a la idea».¹⁴³

¹⁴³ *Ibid.*, 231: p. 1114.

CAPÍTOL SISÈ

EDUCACIÓ I ESPIRITUALITAT ECOLÒGICA

202. Moltes coses han de reorientar el seu rumb, però primer de tot la humanitat necessita canviar. Fa falta la consciència d'un origen comú, d'una pertinença mútua i d'un futur compartit per tots. Aquesta consciència bàsica permetria el desenvolupament de noves conviccions, actituds i formes de vida. Es destaca així un gran desafiament cultural, espiritual i educatiu que suposarà llargs processos de regeneració.

I. APOSTAR PER UN ALTRE ESTIL DE VIDA

203. Atès que el mercat tendeix a crear un mecanisme consumista compulsiu per a col·locar els seus productes, les persones acaben submergides en el remolí de les compres i les despeses innecessàries. El consumisme obsessiu és el reflex subjectiu del paradigma tecnoeconòmic. Passa el que ja assenyalava Romano Guardini: l'ésser humà «accepta els objectes i les formes de vida, tal com li són imposats per la planificació i pels productes fabricats en sèrie, i, després de tot, actua així amb el sentiment que això és la cosa racional i encertada».¹⁴⁴ Tal paradigma fa creure a tothom que és lliure, mentre tingui una suposada llibertat per a consumir, quan els qui en realitat posseeixen la llibertat són els qui integren la minoria que deté el poder econòmic i financer. En aquesta confusió, la humanitat postmoderna no ha trobat una nova comprensió de si mateixa que pugui orientar-la, i aquesta falta d'identitat es viu amb angoixa. Tenim massa mitjans per a uns escassos i raquítics fins.

204. La situació actual del món «provoca una sensació d'instabilitat i inseguretats que al seu torn afavoreix formes d'egoisme col·lectiu».¹⁴⁵ Quan les persones es tornen autoreferencials i s'aïllen en la seva pròpia consciència, acreixen la seva voracitat. Mentre més buit està el cor de la

¹⁴⁴ *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg 1965⁹, 66-67 (ed. esp.: *El ocaso de la Edad Moderna*, Madrid 1958, 87).

¹⁴⁵ JOAN PAU II, *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 1990*, 1: AAS 82 (1990), 147.

persona, més necessita objectes per a comprar, posseir i consumir. En aquest context, no sembla possible que algú accepti que la realitat li marqui límits. Tampoc no existeix en aquest horitzó un veritable bé comú. Si tal tipus de subjecte és el que tendeix a predominar en una societat, les normes només seran respectades en la mesura en què no contradiguin les pròpies necessitats. Per això, no pensem tan sols en la possibilitat de terribles fenòmens climàtics o en grans desastres naturals, sinó també en catàstrofes derivades de crisis socials, perquè l'obsessió per un estil de vida consumista, sobretot quan només uns pocs puguin sostenir-lo, solament podrà provocar violència i destrucció recíproca.

205. Tanmateix, no tot està perdut, perquè els éssers humans, capaços de degradar-se fins a l'extrem, també poden sobreposar-se, tornar a optar pel bé i regenerar-se, més enllà de tots els condicionaments mentals i socials que els imposin. Són capaços de mirar-se a si mateixos amb honestedat, de treure a la llum el seu propi fastig i d'iniciar camins nous cap a la veritable llibertat. No hi ha sistemes que anul·lin per complet l'obertura al bé, a la veritat i a la bellesa, ni la capacitat de reacció que Déu continua encoratjant des del dedins dels cors humans. A cada persona d'aquest món li demano que no oblidí aquesta dignitat seva que ningú no té dret a prendre-li.

206. Un canvi en els estils de vida podria arribar a exercir una sana pressió sobre els qui tenen poder polític, econòmic i social. És el que passa quan els moviments de consumidors aconseguixen que deixin d'adquirir-se certs productes i així es tornen efectius per a modificar el comportament de les empreses, forçant-les a considerar l'impacte ambiental i els patrons de producció. És un fet que, quan els hàbits de la societat afecten el rèdit de les empreses, aquestes es veuen pressionades a produir d'una altra manera. Això ens recorda la responsabilitat social dels consumidors. «Comprar és sempre un acte moral, i no sols econòmic».¹⁴⁶ Per això, avui «el tema de la deterioració ambiental qüestiona els comportaments de cada un de nosaltres».¹⁴⁷

207. La Carta de la Terra ens invitava a tots a deixar enrere una etapa d'autodestrucció i a començar de nou, però encara no hem desenvolupat una consciència universal que ho faci possible. Per això m'atreveixo a

¹⁴⁶ BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 66: AAS 101 (2009), 699.

¹⁴⁷ ID., *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 2010*, 11: AAS 102 (2010), 48.

proposar novament aquell preciós desafiament: «Com mai abans en la història, el destí comú ens fa una crida a cercar un nou començament [...]. Que el nostre sigui un temps que es recordi pel desvetllament d'una nova reverència davant la vida; per la ferma resolució d'aconseguir la sostenibilitat; per l'acceleració en la lluita per la justícia i la pau i per l'alegre celebració de la vida».¹⁴⁸

208. Sempre és possible tornar a desenvolupar la capacitat de sortir de si mateix cap a l'altre. Sense aquesta capacitat, hom no reconeix les altres criatures en el seu propi valor, no interessa tenir cura d'alguna cosa per als altres, no hi ha voluntat de posar-se límits per a evitar el sofriment o la deterioració del que ens envolta. L'actitud bàsica d'autotranscendir-se, trencant la consciència aïllada i l'autoreferencialitat, és l'arrel que fa possible tota cura dels altres i del medi ambient, i que fa brotar la reacció moral de considerar l'impacte que provoca cada acció i cada decisió personal fora d'un mateix. Quan som capaços de superar l'individualisme, realment es pot desenvolupar un estil de vida alternatiu i esdevé possible un canvi important en la societat.

II. EDUCACIÓ PER A L'ALIANÇA ENTRE LA HUMANITAT I L'AMBIENT

209. La consciència de la gravetat de la crisi cultural i ecològica necessita traduir-se en nous hàbits. Molts saben que el progrés actual i la mera acumulació d'objectes o plaers no basten per a donar sentit i goig al cor humà, però no se senten capaços de renunciar al que el mercat els ofereix. En els països que haurien de produir els majors canvis d'hàbits de consum, els joves tenen una nova sensibilitat ecològica i un esperit generós, i alguns d'ells lluiten admirablement per la defensa de l'ambient, però han crescut en un context d'altíssim consum i benestar que fa difícil el desenvolupament d'altres hàbits. Per això som davant un desafiament educatiu.

210. L'educació ambiental ha anat ampliant els seus objectius. Si al començament estava molt centrada en la informació científica i en la

¹⁴⁸ *Carta de la Terra*, La Haia (29 juny 2000).

conscienciació i prevenció de riscos ambientals, ara tendeix a incloure una crítica dels «mites» de la modernitat basats en la raó instrumental (individualisme, progrés indefinit, competència, consumisme, mercat sense regles) i també a recuperar els distints nivells de l'equilibri ecològic: l'intern amb un mateix, el solidari amb els altres, el natural amb tots els éssers vius, l'espiritual amb Déu. L'educació ambiental hauria de disposar-nos a fer aquest salt cap al Misteri, des d'on una ètica ecològica adquireix el seu sentit més pregon. Per altra part, hi ha educadors capaços de replantejar els itineraris pedagògics d'una ètica ecològica, de manera que ajudin efectivament a créixer en la solidaritat, la responsabilitat i la cura basada en la compassió.

211. Tanmateix, aquesta educació, cridada a ser una «ciutadania ecològica», a vegades es limita a informar i no aconsegueix desenvolupar hàbits. L'existència de lleis i normes no és suficient a llarg termini per a limitar els mals comportaments, encara que existeixi un control efectiu. Perquè la norma jurídica produeixi efectes importants i duradors, és necessari que la major part dels membres de la societat l'hagi acceptada a partir de motivacions adequades, i reaccioni des d'una transformació personal. Només a partir del conreu de sòlides virtuts és possible la donació de si en un compromís ecològic. Si una persona, encara que la pròpia economia li permeti consumir i gastar més, habitualment s'abriga una mica en lloc d'encendre la calefacció, això suposa que ha incorporat conviccions i sentiments favorables a la cura de l'ambient. És molt noble assumir el deure de tenir cura de la creació amb petites accions quotidianes, i és meravellós que l'educació sigui capaç de motivar-les fins a conformar un estil de vida. L'educació en la responsabilitat ambiental pot encoratjar diversos comportaments que tenen una incidència directa i important en la cura de l'ambient, com evitar l'ús de material plàstic i de paper, reduir el consum d'aigua, separar els residus, cuinar només el que raonablement es podrà menjar, tractar amb cura els altres éssers vius, fer servir transport públic o compartir un mateix vehicle entre diverses persones, plantar arbres, apagar els llums innecessaris. Tot això és part d'una generosa i digna creativitat, que mostra la part millor de l'ésser humà. El fet de reutilitzar alguna cosa en lloc de llençar-ho ràpidament, a partir de profundes motivacions, pot ser un acte d'amor que expressi la nostra pròpia dignitat.

212. No s'ha de pensar que aquests esforços no vagin a canviar el món. Aquestes accions aboquen un bé en la societat que sempre produeix fruits més enllà del que es pugui constatar, perquè provoquen en el si d'aquesta terra un bé que sempre tendeix a difondre's, a vegades invisiblement. A més, el desenvolupament d'aquests comportaments ens retorna el sentiment de la pròpia dignitat, ens porta a una major profunditat vital, ens permet d'experimentar que val la pena passar per aquest món.

213. Els àmbits educatius són diversos: l'escola, la família, els mitjans de comunicació, la catequesi, etc. Una bona educació escolar en la primerenca edat col·loca llavors que poden produir efectes al llarg de tota una vida. Però vull destacar la importància central de la família, perquè «és l'àmbit on la vida, do de Déu, pot ser acollida i protegida de manera adequada contra els múltiples atacs a què està exposada, i pot desenvolupar-se segons les exigències d'un autèntic creixement humà. Contra l'anomenada cultura de la mort, la família constitueix la seu de la cultura de la vida».¹⁴⁹ En la família es conreen els primers hàbits d'amor i cura de la vida, com ara l'ús correcte de les coses, l'ordre i la netedat, el respecte a l'ecosistema local i la protecció de tots els éssers creats. La família és el lloc de la formació integral, on es despleguen els distints aspectes, íntimament relacionats entre ells, de la maduració personal. En la família s'aprèn a demanar permís sense avassallar, a dir «gràcies» com a expressió d'una sentida valoració de les coses que rebem, a dominar l'agressivitat o la voracitat, i a demanar perdó quan fem algun dany. Aquests petits gestos de sincera cortesia ajuden a construir una cultura de la vida compartida i del respecte al que ens envolta.

214. A la política i a les diverses associacions els pertoca un esforç de conscienciació de la població. També a l'Església. Totes les comunitats cristianes tenen un rol important a complir en aquesta educació. Espero també que en els nostres seminaris i cases religioses de formació s'eduqui per a una austeritat responsable, per a la contemplació agraïda del món, per a la cura de la fragilitat dels pobres i de l'ambient. Donat que és molt el que hi ha en joc, així com es necessiten institucions dotades de poder per a

¹⁴⁹ JOAN PAU II, Carta enc. *Centesimus annus* (1 maig 1991), 39: AAS 83 (1991), 482.

sancionar els atacs al medi ambient, també necessitem controlar-nos i educar-nos els uns als altres.

215. En aquest context, «no ha de descurar-se la relació que hi ha entre una adequada educació estètica i la preservació d'un ambient sa».¹⁵⁰ Prestar atenció a la bellesa i estimar-la ens ajuda a sortir del pragmatisme utilitarista. Quan algú no aprèn a aturar-se per a percebre i valorar allò que és bell, no és estrany que tot es converteixi per a ell en objecte d'ús i abús inescrupolós. Al mateix temps, si es volen aconseguir canvis profunds, cal tenir present que els paradigmes de pensament realment influeixen en els comportaments. L'educació serà ineficaç i els seus esforços seran estèrils si no procura també difondre un nou paradigma a propòsit de l'ésser humà, la vida, la societat i la relació amb la natura. Altrament, continuarà avançant el paradigma consumista que es transmet pels mitjans de comunicació i a través dels eficaços engranatges del mercat.

III. CONVERSIÓ ECOLÒGICA

216. La gran riquesa de l'espiritualitat cristiana, generada per vint segles d'experiències personals i comunitàries, ofereix una bella aportació a l'intent de renovar la humanitat. Vull proposar als cristians algunes línies d'espiritualitat ecològica que neixen de les conviccions de la nostra fe, perquè el que l'Evangeli ens ensenya té conseqüències en la nostra forma de pensar, sentir i viure. No es tracta de parlar tant d'idees, com sobretot de les motivacions que sorgeixen de l'espiritualitat per a alimentar una passió per la cura del món. Perquè no serà possible comprometre's en coses grans solament amb doctrines sense una mística que ens animi, sense «uns mòbils interiors que impulsen, motiven, encoratgen i donen sentit a l'acció personal i comunitària».¹⁵¹ Hem de reconèixer que no sempre els cristians hem recollit i desenvolupat les riqueses que Déu ha donat a l'Església, on l'espiritualitat no està desconnectada del propi cos ni de la natura o de les realitats d'aquest món, sinó que es viu amb aquestes i en aquestes, en comunió amb tot el que ens envolta.

¹⁵⁰ Id., *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 1990*, 14: AAS 82 (1990), 155.

¹⁵¹ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 261: AAS 105 (2013), 1124.

217. Si «els deserts exteriors es multipliquen en el món, perquè s'han estès els deserts interiors»,¹⁵² la crisi ecològica és una crida a una profunda conversió interior. Però també hem de reconèixer que alguns cristians compromesos i orants, sota una excusa de realisme i pragmatisme, solen burlar-se de les preocupacions pel medi ambient. Altres són passius, no es decideixen a canviar els seus hàbits i esdevenen incoherents. Els fa falta llavors una *conversió ecològica*, que implica deixar brotar totes les conseqüències del seu trobament amb Jesucrist en les relacions amb el món que ens envolta. Viure la vocació de ser protectors de l'obra de Déu és part essencial d'una existència virtuosa, no consisteix en quelcom opcional ni en un aspecte secundari de l'experiència cristiana.

218. Recordem el model de sant Francesc d'Assís, per tal de proposar una sana relació amb les coses creades com una dimensió de la conversió íntegra de la persona. Això implica també reconèixer els propis errors, pecats, vicis o negligències, i penedir-se de cor, canviar des de dins. Els Bisbes australians van saber expressar la conversió en termes de reconciliació amb la creació: «Per a realitzar aquesta reconciliació hem d'examinar les nostres vides i reconèixer de quina manera ofenem la creació de Déu amb les nostres accions i la nostra incapacitat d'actuar. Hem de fer l'experiència d'una conversió, d'un canvi del cor».¹⁵³

219. Tanmateix, no n'hi ha prou que cadascú sigui millor per a resoldre una situació tan complexa com la que afronta el món actual. Els individus aïllats poden perdre la seva capacitat i la seva llibertat per a superar la lògica de la raó instrumental i acaben a mercè d'un consumisme sense ètica i sense sentit social i ambiental. A problemes socials s'hi respon amb xarxes comunitàries, no amb la mera suma de béns individuals: «Les exigències d'aquesta tasca seran tan enormes, que no hi ha forma de satisfer-les amb les possibilitats de la iniciativa individual i de la unió de particulars formats en l'individualisme. Es requeriran una reunió de forces i una unitat de realització».¹⁵⁴ La conversió ecològica que es requereix per a crear un dinamisme de canvi durador és també una conversió comunitària.

¹⁵² BENET XVI, *Homilia en el solemne inici del ministeri petrí* (24 abril 2005): AAS 97 (2005), 710.

¹⁵³ CONFERÈNCIA DELS BISBES CATÒLICS D'AUSTRÀLIA, *A New Earth – The Environmental Challenge* (2002).

¹⁵⁴ ROMANO GUARDINI, *Das Ende der Neuzeit*, 72 (ed. esp.: *El ocaso de la Edad Moderna*, 93).

220. Aquesta conversió suposa diverses actituds que es conjuguen per a mobilitzar una cura generosa i plena de tendresa. En primer lloc implica gratitud i gratuïtat, és a dir, un reconeixement del món com un do rebut de l'amor del Pare, que provoca com a conseqüència actituds gratuïtes de renúncia i gestos generosos encara que ningú no els vegi o els reconegui: «Mira que la mà esquerra no sàpiga què fa la dreta [...] i el teu Pare, que veu el que és amagat, t'ho recompensarà» (Mt 6,3-4). També implica l'amorosa consciència de no estar desconnectats de les altres criatures, de formar amb els altres éssers de l'univers una preciosa comunió universal. Per al creient, el món no es contempla des de fora sinó des de dins, reconeixent els llaços amb què el Pare ens ha unit a tots els éssers. A més, fent créixer les capacitats peculiars que Déu li ha donat, la conversió ecològica porta el creient a desenvolupar la seva creativitat i el seu entusiasme, per a resoldre els drames del món, oferint-se a Déu «com un sacrifici viu, sant i agradable» (Rm 12,1). No entén la seva superioritat com a motiu de glòria personal o de domini irresponsable, sinó com una capacitat diferent que al seu torn li imposa una greu responsabilitat que brota de la seva fe.

221. Diverses conviccions de la nostra fe desenvolupades al començament d'aquesta encíclica, ajuden a enriquir el sentit d'aquesta conversió, com la consciència que cada criatura reflecteix alguna cosa de Déu i té un missatge per ensenyar-nos, o la seguretat que Crist ha assumit en ell mateix aquest món material i ara, ressuscitat, habita en la intimitat de cada ésser, envoltant-los amb el seu afecte i penetrant-lo amb la seva llum. També el reconeixement que Déu ha creat el món inscrivint-hi un ordre i un dinamisme que l'ésser humà no té dret a ignorar. Quan hom llegeix en l'Evangelí que Jesús parla dels ocells, i diu que «Déu no n'oblida ni un de sol» (Lc 12,6), ¿serà capaç de maltractar-los o de causar-los dany? Invito tots els cristians a explicitar aquesta dimensió de la seva conversió, permetent que la força i la llum de la gràcia rebuda s'esplaiïn també en la seva relació amb les altres criatures i amb el món que els envolta, i provoqui aquesta sublim fraternitat amb totes les coses creades que tan lluminosament visqué sant Francesc d'Assís.

IV. GOIG I PAU

222. L'espiritualitat cristiana proposa una manera alternativa d'entendre la qualitat de vida, i encoratja un estil de vida profètic i contemplatiu, capaç de gaudir profundament sense obsessionar-se pel consum. És important incorporar un vell ensenyament, present en diverses tradicions religioses, i també en la Bíblia. Es tracta de la convicció que «menys és més». La constant acumulació de possibilitats per a consumir distreu el cor i impedeix valorar cada cosa i cada moment. En canvi, fer-se present serenament davant cada realitat, per petita que sigui, ens obre moltes més possibilitats de comprensió i de realització personal. L'espiritualitat cristiana proposa un creixement amb sobrietat i una capacitat de gaudir amb poc. És un retorn a la simplicitat que ens permet d'aturar-nos a valorar les coses petites, agrair les possibilitats que ofereix la vida sense enganxar-nos al que tenim ni entristir-nos pel que no posseïm. Això suposa evitar la dinàmica del domini i de la mera acumulació de plaers.

223. La sobrietat, que es viu amb llibertat i consciència, és alliberadora. No és menys vida, no és una baixa intensitat sinó tot al contrari. En realitat els qui frueixen més i viuen millor cada moment són els qui deixen de picotejar aquí i allà, buscant sempre el que no tenen, i experimenten el que és valorar cada persona i cada cosa, aprenen a prendre contacte i saben gaudir amb les coses més senzilles. Així són capaços de disminuir les necessitats insatisfetes i redueixen el cansament i l'obsessió. Es pot necessitar poc i viure molt, sobretot quan hom és capaç de desenvolupar altres plaers i troba satisfacció en els trobaments fraterns, en el servei, en el desplegament dels carismes, en la música i l'art, en el contacte amb la natura, en la pregària. La felicitat demana saber limitar algunes necessitats que ens atordeixen, quedant així disponibles per a les múltiples possibilitats que ofereix la vida.

224. La sobrietat i la humilitat no han gaudit d'una valoració positiva en el darrer segle. Però quan s'afebleix de manera generalitzada l'exercici d'alguna virtut en la vida personal i social, això acaba provocant múltiples desequilibris, també ambientals. Per això, ja no n'hi ha prou de parlar tan sols de la integritat dels ecosistemes. Cal atrevir-se a parlar de la integritat de la vida humana, de la necessitat d'encoratjar i conjuguar tots els grans valors. La desaparició de la humilitat, en un ésser humà desafortadament

entusiasmat amb la possibilitat de dominar-ho tot sense cap límit, només pot acabar danyant la societat i l'ambient. No és fàcil desenvolupar aquesta sana humilitat i una felicitat sobrietat si ens tornem autònoms, si excloem de la nostra vida Déu i el nostre jo ocupa el seu lloc, si creiem que és la nostra pròpia subjectivitat la que determina el que està bé o el que està malament.

225. D'altra banda, cap persona no pot madurar en una felicitat sobrietat si no està en pau amb si mateix. Part d'una adequada comprensió de l'espiritualitat consisteix a ampliar el que entenem per pau, que és molt més que l'absència de guerra. La pau interior de les persones té molt a veure amb la cura de l'ecologia i amb el bé comú, perquè, autènticament viscuda, es reflecteix en un estil de vida equilibrat unit a una capacitat d'admiració que porta a la profunditat de la vida. La natura és plena de paraules d'amor, però ¿com podem escoltar-les enmig del soroll constant, de la distracció permanent i ansiosa, o del culte a l'aparença? Moltes persones experimenten un profund desequilibri que les mou a fer les coses a tota velocitat per sentir-se ocupades, en una pressa constant que al seu torn les mena a atropellar tot el que tenen al seu voltant. Això té un impacte en la manera com es tracta l'ambient. Una ecologia integral implica dedicar una mica de temps per a recuperar la serena harmonia amb la creació, per a reflexionar a propòsit del nostre estil de vida i els nostres ideals, per a contemplar el Creador, que viu entre nosaltres i en el que ens envolta, la presència del qual «no ha de ser fabricada sinó descoberta, revelada».¹⁵⁵

226. Estem parlant d'una actitud del cor, que ho viu tot amb serena atenció, que sap estar plenament present davant algú sense estar pensant en el que ve després, que es lliura a cada moment com a do diví que ha de ser plenament viscut. Jesús ens ensenyava aquesta actitud quan ens invitava a mirar els lliris del camp i els ocells del cel, o quan, davant la presència d'un home inquiet, «aturà en ell el seu esguard, i l'estimà» (Mc 10,21). Ell sí que estava plenament present davant de cada ésser humà i davant de cada criatura, i així ens va mostrar un camí per a superar l'ansietat malaltissa que ens fa tornar superficials, agressius i consumistes desenfrenats.

227. Una expressió d'aquesta actitud és aturar-se a donar gràcies a Déu abans i després dels àpats. Proposo als creients que reprenguin aquest

¹⁵⁵ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 71: AAS 105 (2013), 1050.

valuós costum i el visquin amb profunditat. Aquest moment de la benedicció, encara que sigui molt breu, ens recorda la nostra dependència de Déu per a la vida, enforteix el nostre sentit de gratitud pels dons de la creació, reconeix a aquells qui amb el seu treball proporcionen aquests béns i reforça la solidaritat amb els més necessitats.

V. AMOR CIVIL I POLÍTIC

228. La protecció de la natura és part d'un estil de vida que implica capacitat de convivència i de comunió. Jesús ens va recordar que tenim Déu com el nostre Pare comú i que això ens fa germans. L'amor fratern només pot ser gratuït, mai no pot ser un pagament pel que l'altre realitzi ni un avenç pel que esperem que faci. Per això és possible estimar els enemics. Aquesta mateixa gratitud ens porta a estimar i acceptar el vent, el sol o els núvols, encara que no se sotmetin al nostre control. Per això podem parlar d'una *fraternitat universal*.

229. Fa falta tornar a sentir que ens necessitem els uns als altres, que tenim una responsabilitat pels altres i pel món, que val la pena ser bons i honestos. Ja hem tingut molt temps de degradació moral, burlant-nos de l'ètica, de la bondat, de la fe, de l'honestetat, i ha arribat l'hora d'advertir que aquesta alegre superficialitat ens ha servit de poc. Aquesta destrucció de tot fonament de la vida social acaba enfrontant-nos els uns amb els altres per preservar els propis interessos, provoca l'aparició de noves formes de violència i crueltat i impedeix el desenvolupament d'una veritable cultura de la protecció de l'ambient.

230. L'exemple de santa Teresa de Lisieux ens invita a la pràctica del petit camí de l'amor, a no perdre l'oportunitat d'una paraula amable, d'un somriure, de qualsevol petit gest que sembri pau i amistat. Una ecologia integral també és feta de simples gestos quotidians en què trenquem la lògica de la violència, de l'aprofitament, de l'egoisme. Mentrestant, el món del consum exacerbada és al mateix temps el món del maltractament de la vida en totes les seves formes.

231. L'amor, ple de petits gestos de cura mútua, és també civil i polític, i es manifesta en totes les accions que procuren construir un món millor. L'amor a la societat i el compromís pel bé comú són una forma excel·lent de la caritat, que no sols afecta les relacions entre els individus, sinó «les macro-relacions, com les relacions socials, econòmiques i polítiques».¹⁵⁶ Per això, l'Església va proposar al món l'ideal d'una «civilització de l'amor».¹⁵⁷ L'amor social és la clau d'un autèntic desenvolupament: «Per a plasmar una societat més humana, més digna de la persona, és necessari revalorar l'amor en la vida social –a nivell polític, econòmic, cultural–, fent-ne la norma constant i suprema de l'acció».¹⁵⁸ En aquest marc, juntament amb la importància dels petits gestos quotidians, l'amor social ens mou a pensar en grans estratègies que aturin eficaçment la degradació ambiental i encoratgin una *cultura de la protecció* que impregni tota la societat. Quan algú reconeix la crida de Déu a intervenir juntament amb els altres en aquestes dinàmiques socials, ha de recordar que això és part de la seva espiritualitat, que és exercici de la caritat i que d'aquesta manera madura i se santifica.

232. No tothom és cridat a treballar de manera directa en la política, però en el si de la societat hi germina una innombrable varietat d'associacions que intervenen a favor del bé comú preservant l'ambient natural i urbà. Per exemple, es preocupen per un lloc comú (un edifici, una font, un monument abandonat, un paisatge, una plaça), per tal de protegir, sanejar, millorar i embellir quelcom que és de tots. Al seu voltant es desenvolupen i es recuperen vincles i sorgeix un nou teixit social local. Així una comunitat s'allibera de la indiferència consumista. Això inclou el conreu d'una identitat comuna, d'una història que es conserva i es transmet. D'aquesta manera hom té cura del món i de la qualitat de vida dels més pobres, amb un sentit solidari que és al mateix temps consciència d'habitar una casa de tots que Déu ens ha prestat. Aquestes accions comunitàries, quan expressen un amor que es lliura, poden convertir-se en intenses experiències espirituals.

VI. SIGNES SACRAMENTALS I EL REPÒS CELEBRATIU

¹⁵⁶ BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 2: AAS 101 (2009), 642.

¹⁵⁷ PAU VI, *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 1977*: AAS 68 (1976), 709.

¹⁵⁸ CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, 582.

233. L'univers es desenvolupa en Déu, que ho omple tot. Llavors hi ha mística en una fulla, en un camí, en la rosada, en el rostre del pobre. L'ideal no és sols passar de l'exterior a l'interior per a descobrir l'acció de Déu en l'ànima, sinó també arribar a trobar-lo en totes les coses¹⁵⁹, com ensenyava sant Bonaventura: «La contemplació és tant més eminent com més sent en si l'home l'efecte de la divina gràcia o també com més bé sap trobar Déu en les criatures exteriors».¹⁶⁰

234. Sant Joan de la Creu ensenyava que tota la part bona que hi ha en les coses i experiències del món «està en Déu eminentment en infinita manera, o, per dir-ho més bé, cada una d'aquestes grandeses que es diuen és Déu».¹⁶¹ No és perquè les coses limitades del món siguin realment divines, sinó perquè el místic experimenta l'íntima connexió que hi ha entre Déu i tots els éssers, i així «sent ser totes coses Déu».¹⁶² Si l'admira la grandesa d'una muntanya, no pot separar això de Déu, i percep que aquesta admiració interior que ell viu ha de dipositar-se en el Senyor: «Les muntanyes tenen altures, són abundants, amples, i formoses, o gracioses, florides i oloroses. Aquestes muntanyes és el meu Estimat per a mi. Les valls solitàries són quietes, amenes, fresques, ombrívols, plenes de dolces aigües, i en la varietat de les seves arbredes i en el suau cant dels moixons fan gran recreació i delit al sentit, donen refrigeri i descans en la seva solitud i silenci. Aquestes valls és el meu Estimat per a mi».¹⁶³

235. Els Sagraments són una manera privilegiada de com la natura és assumida per Déu i es converteix en mediació de la vida sobrenatural. A través del culte som invitatats a abraçar el món en un nivell distint. L'aigua, l'oli, el foc i els colors són assumits amb tota la seva força simbòlica i s'incorporen a la lloança. La mà que beneeix és instrument de l'amor de Déu i reflex de la proximitat de Jesucrist que va venir a acompanyar-nos en

¹⁵⁹ Un escriptor espiritual no cristià, des de la seva pròpia experiència, també destacava la necessitat de no separar massa les criatures del món de l'experiència de Déu a l'interior. Deia: «No fa falta criticar prejudicialment els qui cerquen l'èxtasi en la música o en la poesia. Hi ha un secret subtil en cada un dels moviments i sons d'aquest món. Els iniciats arriben a captar el que diuen el vent que bufa, els arbres que es dobleguen, l'aigua que corre, les mosques que brunzeixen, les portes de cruixen, el cant dels ocells, el so de les cordes o les flautes, el sospir dels malalts, el gemec dels afligits»: ALI AL-KHAWAS, en *I místici dell'Islam* (Parma 1978), 199.

¹⁶⁰ *In II Sent.*, 23, 2, 3.

¹⁶¹ *Càntic espiritual*, XIV-XV, 5.

¹⁶² *Ibid.*

¹⁶³ *Ibid.*, XIV, 6-7.

el camí de la vida. L'aigua que es vessa sobre el cos de l'infant que es bateja és signe de vida nova. No escapem del món ni neguem la natura quan volem trobar-nos amb Déu. Això es pot percebre particularment en l'espiritualitat cristiana oriental: «La bellesa, que a l'Orient és un dels noms amb què més sovint se sol expressar la divina harmonia i el model de la humanitat transfigurada, es mostra arreu: en les formes del temple, en els sons, en els colors, en les llums i en els perfums».¹⁶⁴ Per a l'experiència cristiana, totes les criatures de l'univers material troben el seu veritable sentit en el Verb encarnat, perquè el Fill de Déu ha incorporat en la seva persona part de l'univers material, on ha introduït una llavor de transformació definitiva: «El Cristianisme no rebutja la matèria, la corporeïtat; al contrari, la valora plenament en l'acte litúrgic, en el qual el cos humà mostra la seva natura íntima de temple de l'Esperit i arriba a unir-se al Senyor Jesús, fet també ell cos per a la salvació del món».¹⁶⁵

236. En l'Eucaristia les coses creades troben la seva major elevació. La gràcia, que tendeix a manifestar-se de manera sensible, aconsegueix una expressió meravellosa quan Déu mateix, fet home, arriba a fer-se menjar per la seva criatura. El Senyor, en el sùmmum del misteri de l'Encarnació, volgué arribar a la nostra intimitat a través d'un tros de matèria. No des de dalt, sinó des de dins, perquè en el nostre propi món poguéssim trobar-lo a ell. En l'Eucaristia ja està realitzada la plenitud, i és el centre vital de l'univers, el focus desbordant d'amor i de vida inesgotable. Unit al Fill encarnat, present en l'Eucaristia, tot el cosmos dóna gràcies a Déu. En efecte, l'Eucaristia és d'ella mateixa un acte d'amor còsmic: «Sí, còsmic! Perquè també quan se celebra sobre el petit altar d'una església rural, l'Eucaristia se celebra, en cert sentit, *sobre l'altar del món*».¹⁶⁶ L'Eucaristia uneix el cel i la terra, abraça i penetra totes les coses creades. El món que va sortir de les mans de Déu torna a ell en felicitat i plena adoració. En el Pa eucarístic, «la creació està orientada cap a la divinització, cap a les santes noces, cap a la unificació amb el Creador mateix».¹⁶⁷ Per això, l'Eucaristia és també font de llum i de motivació per a les nostres preocupacions per l'ambient, i ens orienta a ser custodis de totes les coses creades.

¹⁶⁴ JOAN PAU II, Carta ap. *Orientalis lumen* (2 maig 1995), 11: AAS 87 (1995), 757.

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ ID., Carta enc. *Ecclesia de Eucharistia* (17 abril 2003), 8: AAS 95 (2003), 438.

¹⁶⁷ BENET XVI, *Homilia en la Missa de Corpus Christi* (15 juny 2006): AAS 98 (2006), 513.

237. El diumenge, la participació en l'Eucaristia té una importància especial. Aquest dia, així com el dissabte jueu, s'ofereix com a dia del guariment de les relacions de l'ésser humà amb Déu, amb si mateix, amb els altres i amb el món. El diumenge és el dia de la Resurrecció, el «primer dia» de la nova creació, la primícia de la qual és la humanitat ressuscitada del Senyor, garantia de la transfiguració final de tota la realitat creada. A més, aquest dia anuncia «el repòs etern de l'home en Déu».¹⁶⁸ D'aquesta manera, l'espiritualitat cristiana incorpora el valor del repòs i de la festa. L'ésser humà tendeix a reduir el descans contemplatiu a l'àmbit de les coses infecundes o innecessàries, oblidant que així es treu a l'obra que es realitza la part més important: el seu sentit. Som cridats a incloure en el nostre obrar una dimensió receptiva i gratuïta, que és quelcom diferent d'un mer no fer. Es tracta d'una altra manera d'obrar que forma part de la nostra essència. D'aquesta manera, l'acció humana és preservada no únicament de l'activisme buit, sinó també del desenfrenament voraç i de la consciència aïllada que mena a perseguir només el benefici personal. La llei del repòs setmanal imposava abstenir-se del treball el setè dia «perquè reposin el teu bou i el teu ase i puguin respirar el fills de la teva esclava i l'emigrant» (Ex 23,12). El descans és una ampliació de la mirada que permet tornar a reconèixer els drets dels altres. Així, el dia de repòs, el centre del qual és l'Eucaristia, vessa la seva llum sobre la setmana sencera i ens motiva a incorporar-hi la protecció de la natura i dels pobres.

VII. LA TRINITAT I LA RELACIÓ ENTRE LES CRIATURES

238. El Pare és la font última de tot, fonament amorós i comunicatiu de les coses que existeixen. El Fill, que el reflecteix, i a través del qual tot ha estat creat, es va unir a aquesta terra quan es formà en el si de Maria. L'Esperit, llaç infinit d'amor, està íntimament present en el cor de l'univers animant i suscitant nous camins. El món va ser creat per les tres Persones com un únic principi diví, però cada una d'elles realitza aquesta obra comuna segons la seva propietat personal. Per això, «quan contemplem amb admiració l'univers en la seva grandesa i bellesa, hem de lloar tota la Trinitat».¹⁶⁹

¹⁶⁸ *Catecisme de l'Església Catòlica*, 2175.

¹⁶⁹ JOAN PAU II, *Catequesi* (2 agost 2000), 4: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (4 agost 2000), p. 8.

239. Per als cristians, creure en un sol Déu que és comunió trinitària porta a pensar que tota la realitat conté en el seu si una marca pròpiament trinitària. Sant Bonaventura arribà a dir que l'ésser humà, abans del pecat, podia descobrir com cada criatura «testifica que Déu és tri». El reflex de la Trinitat es podia reconèixer en la natura «quan ni aquest llibre no era obscur per a l'home ni l'ull de l'home no s'havia enterbolit».¹⁷⁰ El sant franciscà ens ensenya que *tota criatura porta en ella una estructura pròpiament trinitària*, tan real que podria ser espontàniament contemplada si la mirada de l'ésser humà no fos limitada, obscura i fràgil. Així ens indica el desafiament de provar de llegir la realitat en clau trinitària.

240. Les Persones divines són relacions subsistents, i el món, creat segons el model diví, és una trama de relacions. Les criatures tendeixen cap a Déu, i al seu torn és propi de tot ésser vivent tendir cap a una altra cosa, de tal manera que en el si de l'univers hi podem trobar un sens fi de constants relacions que s'entrellacen secretament.¹⁷¹ Això no sols ens invita a admirar les múltiples connexions que existeixen entre les criatures, sinó que ens porta a descobrir una clau de la nostra pròpia realització. Perquè la persona humana més creix, més madura i més se santifica a mesura que entra en relació, quan surt de si mateixa per viure en comunió amb Déu, amb els altres i amb totes les criatures. Així assumeix en la seva pròpia existència aquest dinamisme trinitari que Déu ha imprès en ell des de la seva creació. Tot està connectat, i això ens invita a madurar una espiritualitat de la solidaritat global que brota del misteri de la Trinitat.

VIII. REINA DE TOTES LES COSES CREADES

241. Maria, la mare que va tenir cura de Jesús, ara té cura amb afecte i dolor maternal d'aquest món ferit. Així com plorà amb el cor traspasat la mort de Jesús, ara es compadeix del sofriment dels pobres crucificats i de les criatures d'aquest món arrasades pel poder humà. Ella viu amb Jesús completament transfigurada, i totes les criatures canten la seva bellesa. És la Dona «vestida de sol, amb la lluna sota els seus peus, i una corona de dotze estrelles sobre el seu cap» (Ap 12,1). Elevada al cel, és Mare i Reina

¹⁷⁰ *Quaest. disp. de Myst. Trinitatis*, 1, 2, concl.

¹⁷¹ Cf. TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologiae* I, q. 11, art. 3; q. 21, art. 1, ad 3; q. 47, art. 3.

de totes les coses creades. En el seu cos glorificat, juntament amb Crist ressuscitat, part de la creació ha assolit tota la plenitud de la seva formosor. Ella no sols guarda en el seu cor tota la vida de Jesús, que conservava acuradament (cf. Lc 2,19.51), sinó que també comprèn ara el sentit de totes les coses. Per això podem demanar-li que ens ajudi a mirar aquest món amb ulls més savis.

242. Juntament amb ella, en la família santa de Natzaret, es destaca la figura de sant Josep. Ell va cuidar i defensar Maria i Jesús amb el seu treball i la seva presència generosa, i els alliberà de la violència dels injustos portant-los a Egipte. En l'Evangelí apareix com un home just, treballador, fort. Però de la seva figura emergeix també una gran tendresa, que no és pròpia dels febles sinó dels veritablement forts, atents a la realitat per a estimar i servir humilment. Per això va ser declarat custodi de l'Església universal. Ell també pot ensenyar-nos a cuidar, pot motivar-nos a treballar amb generositat i tendresa per a protegir aquest món que Déu ens ha confiat.

IX. MÉS ENLLÀ DEL SOL

243. Al final ens trobarem cara a cara davant la infinita bellesa de Déu (cf. 1Co 13,12) i podrem llegir amb felicitat i admiració el misteri de l'univers, que participarà amb nosaltres de la plenitud sense fi. Sí, estem viatjant cap al dissabte de l'eternitat, cap a la nova Jerusalem, cap a la casa de tots del cel. Jesús ens diu: «Jo faig noves totes les coses» (Ap 21,5). La vida eterna serà una meravella compartida, on cada criatura, lluminosament transformada, ocuparà el seu lloc i tindrà quelcom per aportar als pobres definitivament alliberats.

244. Mentrestant, ens unim per fer-nos càrrec d'aquesta casa que ens ha estat confiada, sabent que totes les coses bones que conté seran assumides en la festa celestial. Juntament amb totes criatures, caminem per aquesta terra buscant Déu, perquè, «si el món té un principi i ha estat creat, cerca el qui l'ha creat, cerca el qui li ha donat inici, el qui és el seu Creador».¹⁷²

¹⁷² BASILI EL GRAN, *Hom. in Hexaemeron*, 1, 2, 6: PG 29, 8.

Caminem cantant. Que les nostres lluites i la nostra preocupació per aquest planeta no ens prenguin el goig de l'esperança.

245. Déu, que ens convoca al lliurament generós i a donar-ho tot, ens ofereix les forces i la llum que necessitem per a tirar endavant. En el cor d'aquest món continua present el Senyor de la vida que ens estima tant. Ell no ens abandona, no ens deixa sols, perquè s'ha unit definitivament a la nostra terra, i el seu amor sempre ens duu a trobar nous camins. Lloat sigui.

246. Després d'aquesta prolongada reflexió, joiosa i dramàtica alhora, proposo dues pregàries, una que puguem compartir tots els qui creiem en un Déu creador i pare, i una altra perquè els cristians sapiguem assumir els compromisos amb la creació que ens planteja l'Evangelí de Jesús.

Pregària per la nostra terra

Pare nostre que sou present en tot l'univers
i en la més petita de les vostres criatures,
vós que envolteu amb la vostra tendresa tot el que existeix,
vesseu en nosaltres la força del vostre amor
perquè tinguem cura de la vida i de la bellesa.
Inundeu-nos de pau, perquè visquem com a germans i germanes
sense fer mal a ningú.

Pare dels pobres,
ajudeu-nos a rescatar els abandonats i oblidats d'aquesta terra
que tant valen als vostres ulls.

Guari les nostres vides,
perquè siguem protectors del món i no pas depredadors,
perquè sembrem formosor
i no pas contaminació i destrucció.

Toqueu els cors
dels qui busquen només beneficis
a costa dels pobres i de la terra.

Ensenyeu-nos a descobrir el valor de cada cosa,
a contemplar admirats,
a reconèixer que estem profundament units
amb totes les criatures
en el nostre camí cap a la vostra llum infinita.
Gràcies perquè esteu amb nosaltres cada dia.
Encoratgeu-nos, si us plau, en la nostra lluita
per la justícia, l'amor i la pau.

Pregària cristiana amb la creació

Us lloem, Pare, amb totes les vostres criatures,
que van sortir de la vostra mà poderosa.
Són vostres, i plenes de la vostra presència i de la vostra tendresa.
Lloat sigueu.

Fill de Déu, Jesús,
per vós foren creades totes les coses.
Us formàreu en el si maternal de Maria,
us féreu part d'aquesta terra,
i miràreu aquest món amb ulls humans.
Avui sou viu en cada criatura
amb la vostra glòria de ressuscitat.
Lloat sigueu.

Esperit Sant, que amb la vostra llum
orienteu aquest món cap a l'amor del Pare
i acompanyeu el gemec de la creació,
vós viviu també en els nostres cors
per impulsar-nos al bé.
Lloat sigueu.

Senyor U i Tri, comunitat preciosa d'amor infinit,
ensenyeu-nos a contemplar-vos
en la bellesa de l'univers,

on tot ens parla de vós.
Desvetlleu la nostra lloança i la nostra gratitud
per cada ésser que heu creat.
Doneu-nos la gràcia de sentir-nos íntimament units
amb tot el que existeix.

Déu d'amor, mostreu-nos el nostre lloc en aquest món
com a instruments del vostre afecte
envers tots els éssers d'aquesta terra,
perquè cap d'ells no és oblidat davant vostre.
Il·lumineu els amos del poder i del diner
perquè es guardin del pecat de la indiferència,
estimïn el bé comú, promoguin els febles,
i tinguin cura d'aquest món que habitem.
Els pobres i la terra estan clamant,
Senyor, preneu-nos a nosaltres amb el vostre poder i la vostra llum,
per a protegir tota vida,
per a preparar un futur millor,
perquè vingui el vostre Regne
de justícia, de pau, d'amor i de bellesa.
Lloat sigueu.
Amén.

Donat a Roma, prop de Sant Pere, el 24 de maig, Solemnitat de la
Pentecosta, de l'any 2015, tercer del meu Pontificat.

ÍNDEX

- LAUDATO SI', mi Signore* [1-2]
Res d'aquest món no ens resulta indiferent [3-6]
Units per una mateixa preocupació [7-9]
Sant Francesc d'Assís [10-12]
La meva crida [13-16]

CAPÍTOL PRIMER

EL QUE ESTÀ PASSANT A LA NOSTRA CASA [17-61]

- I. Contaminació i canvi climàtic [20-26]
 Contaminació, escombraries i cultura del rebuig [20-22]
 El clima com a bé comú [23-26]
II. La qüestió de l'aigua [27-31]
III. Pèrdua de biodiversitat [32-42]
IV. Deterioració de la qualitat de la vida humana i degradació social [43-47]
V. Injustícia planetària [48-52]
VI. La feblesa de les reaccions [53-59]
VII. Diversitat d'opinions [60-61]

CAPÍTOL SEGON

L'EVANGELI DE LA CREACIÓ [62-100]

- I. La lum que ofereix la fe [63-64]
II. La saviesa dels relats bíblics [65-75]
III. El misteri de l'univers [76-83]
IV. El missatge de cada criatura en l'harmonia de totes les coses creades [84-88]
V. Una comunió universal [89-92]
VI. Destinació comuna dels béns [93-95]
VII. La mirada de Jesús [96-100]

CAPÍTOL TERCER

L'ARREL HUMANA DE LA CRISI ECOLÒGICA [101-136]

- I. La tecnologia: creativitat i poder [102-105]
II. Globalització del paradigma tecnocràtic [106-114]
III. Crisi i conseqüències de l'antropocentrisme modern [115-136]
 El relativisme pràctic [122-123]
 Necessitat de preservar el treball [124-129]
 Innovació biològica a partir de la recerca [130-136]

CAPÍTULO QUART

UNA ECOLOGIA INTEGRAL [137-162]

- I. Ecologia ambiental, econòmica i social [138-142]
- II. Ecologia cultural [143-146]
- III. Ecologia de la vida quotidiana [147-155]
- IV. El principi del bé comú [156-158]
- V. Una justícia intergeneracional [159-162]

CAPÍTOL CINQUÈ

ALGUNES LÍNIES D'ORIENTACIÓ I ACCIÓ [163]

- I. El diàleg sobre el medi ambient en la política internacional [164-175]
- II. El diàleg cap a noves polítiques nacionals i locals [176-181]
- III. Diàleg i transparència en els processos de decisió [182-188]
- IV. Política i economia en diàleg per a la plenitud humana [189-198]
- V. Les religions en el diàleg amb les ciències [199-201]

CAPÍTOL SISÈ

EDUCACIÓ I ESPIRITUALITAT ECOLÒGICA [202-246]

- I. Apostar per un altre estil de vida [203-208]
- II. Educació per a l'aliança entre la humanitat i l'ambient [209-215]
- III. Conversió ecològica [216-221]
- IV. Goig i pau [222-227]
- V. Amor civil i polític [228-232]
- VI. Signes sacramentals i el repòs celebratiu [233-237]
- VII. La Trinitat i la relació entre les criatures [238-240]
- VIII. Reina de totes les coses creades [241-242]
- IX. Més enllà del sol [243-245]

Pregària per la nostra terra

Pregària cristiana amb la creació